

MANNEN
VAN
BETEEKENIS

IN
ONZE DAGEN.

~~~~~  
MET PORTRETTEEN.  
~~~~~


HAARLEM,
A. C. KRUSEMAN.

1872.

GUIZOT.

FRANÇOIS PIERRE GUILLAUME GUIZOT.

“Is het niet opmerkelijk — schreef de uitstekende parijsche journalist Francisque Sarcey onlangs in den *Gaulois* — dat de twee mannen, die in deze 'sombere dagen met het meeste gezag tot Frankrijk spreken, nog in de vorige eeuw geboren zijn, en is het niet bedroevend tevens te zien, dat ons geslacht zoo arm is aan staatslieden, dat het zijn heil moet vragen bij grijsaards van 74 en 84 jaren?”

De 74-jarige grijsaard, dien Sarcey bedoelt, is Thiers; de 84-jarige, François Pierre Guillaume Guizot, wiens leven en werken wij in deze schets wenschen te volgen. Dat wij, daarbij, den rijkdom van het onderwerp en de beperkte ruimte in aanmerking genomen, zeer beknopt moeten zijn, zullen wij wel niet behoeven te zeggen.

Zoo van iemand dan is het van Guizot waar, dat hij te midden van strijd geboren en opgevoed is. Toen hij in de wieg lag, hadden zijne ouders, die tot deftige protestantsche familiën te Nîmes behoorden, veel te lijden van de onverdraagzaamheid der katholieken; toen hij naauwelijks loopen kon, barstte de groote revolutie uit, die alles, ook zijne geboortestad, het onderstboven keerde, en toen hij een knaap was van nog geen zeven jaren, verloor zijn

vader, een zeer gezocht advokaat, het hoofd op het schavot (8 April 1794). Die verschrikkelijke gebeurtenis maakte op den jongen Guizot een geweldigen indruk en is ongetwijfeld van niet geringen invloed geweest op de rigting van zijnen geest en de vorming van zijn streng en ernstig karakter.

Te Genève, waarheen de weduwe Guizot met haren zoon was gevlugt, legde deze zich met ijver toe op de studie der oude en nieuwe talen, welke studie hij te Parijs (1805) tegelijk met die van de regten voortzette; maar daar de middelen zijner moeder niet toereikend waren om in al zijne behoeften te voorzien, gaf hij privaat-lessen, o. a. ten huize van den heer Stapfer, voormalig gezant van Zwitserland bij de fransche regering. Stapfer, zelf een man van groote wetenschappelijke ontwikkeling, zag terstond dat er iets in dien jongeling zat, ried hem aan en stelde hem in de gelegenheid om de duitsche wijsbegeerte te bestuderen, en introduceerde hem in den *Salon littéraire* van Suard, lid der Akademie, den censor, over wien Beaumarchais zich zoo bitter te beklagen had. In den salon van Suard kwam Guizot in kennis met de litteraire celebriteiten van die dagen (zij waren zeldzaam!) en o. a. met mlle. Pauline de Meulan. Deze dame, die van hare pen leefde en voornamelijk in *Le Publiciste* schreef, was eene vriendin van pater de Montesquiou, den vertrouwde van den hertog van Provence, en de booze wereld wilde, dat mlle. de Meulan niet vreemd was aan intrigues, welke er toe moesten leiden om Bourbon in Frankrijk terug te brengen, zoodra Napoleon, wiens val door menschen van politiek doorzicht als aanstaande werd beschouwd, van het staatstoooneel zou verdwenen zijn. Guizot, die een scherp oog had en niet vrij was van eerzucht, vond de onbemiddelde mlle. de Meulan eene goede en interessante partij, zoowel wegens haar verstand als wegens hare relatien, waarom hij het waagde haar het hof te maken, ofschoon zij bijna twintig jaren ouder was dan hij. Ruim vijf jaren lang (1807—1812)

deed de geleerde dame, alsof zij de verliefdheid van den jongen onderwijzer niet merkte, maar toen het bleek dat hij haar tijdens eene langdurige ziekte bijna dagelijks uitmuntende opstellen had toegezonden, die, door eene onbekende hand geschreven, slechts door haar, altijd bedlegerig, behoeften geteekend te worden, om in *Le Publiciste* te worden opgenomen, zoodat zij het honorarium kon blijven trekken, meende zij den even bescheiden als schranderen minnaar hare hand niet langer te mogen weigeren en werd in 1812 zijne vrouw.

Inmiddels had Guizot, behalve de bewuste artikelen in *Le Publiciste*, reeds veel geschreven, vertaald en met aantekeningen verrijkt, dat door de Akademie met goud bekroond of eervol vermeld was, en, nadat hij te vergeefs had getracht auditeur bij den Raad van State te worden, was het een zoete schadeloosstelling voor hem zijne letterkundige en historische werken gewaardeerd te zien, daar Fontanes, de grootmeester van de Universiteit, hem het titulair-professoraat in de nieuwe geschiedenis aan de Sorbonne aanbood. In die betrekking had Guizot een buitengewoon succès, en welligt moet men het, in de eerste plaats voor hem zelven, betreuren, dat hij, die met zoo uitstekende talenten voor het onderwijs was toegerust, zich door zijne eerzucht heeft laten verleiden om op het glibberig terrein der staatkunde over te gaan.

Dit zou reeds in het volgende jaar geschieden. Napoleon was op Elba; Lodewijk XVIII, die zich gehaast had zijnen vriend de Montesquiou tot minister van buitenlandsche zaken te benoemen, te Parijs; en de priester-minister koos den protestantschen Guizot tot zijnen sekretaris-generaal. Iets dergelijks zou onder de Bourbons vóór 89 niet gezien zijn, en Guizot profiteerde dus nu van de werking der revolutie, die hem eens zoo hard geslagen had. Toen vervolgens Royer-Collard, die in 1791, hoewel zeer kort, sekretaris der Commune en onder Napoleon professor in de wijsbegeerte

was geweest, door de Montesquiou tot "directeur van drukkerij en boekhandel" was benoemd, droeg hij aan Guizot, van wiens hand ook het voortreffelijk *exposé* van den toestand was, dat den 12 Juli 1814 der kamers werd aangeboden, het vervaardigen van een ontwerp van nieuwe drukperswet op. Men wil weten, dat aan dit wetsontwerp, ten gevolge van Napoleons terugkeer nooit in behandeling gebracht, de beruchte ordonnantiën van 1830 zijn ontleend. Is dit waar, dan moet ons de oppositie van Guizot tegen die ordonnantiën niet minder verbazen, dan zijne houding in 1837, waarover later, ofschoon wij geen zwaarigheid maken om nu reeds te zeggen, dat hij, zoo noodig, niet opzag tegen verdachte middelen, indien hij, door ze te gebruiken, tot een in zijne oogen goed resultaat kon geraken. Dit leert ons menige bladzijde uit zijn levensboek en heeft hij zelf in zijne *Gedenkschriften* niet kunnen verbergen of vergoëliken.

Toen Napoleon van Elba teruggekeerd en Carnot zijn minister geworden was, volgde Guizot (hij zelf zeide het in 1834) Lodewijk XVIII naar Gent, om daar bij den koning te pleiten tegen de *ultra-koningsgezinden* of de *plus royalistes que le roi*, die tot sterke reaktie aanspoorden. Anderen evenwel beweren dat Guizot nog eenigen tijd onder Carnot werkzaam is geweest, maar vervolgens, na onverwachts te zijn afgezet, naar Gent is vertrokken, waar hij, om zich te wreken op den keizer en de zijnen, den *Moniteur de Gand* geredigeerd en de overwinningen der geallieerden verheerlijkt zou hebben. Zelfs de parijsche *Moniteur* heeft dat verteld, maar sedert moet zijn uitgemaakt dat hier aan eene verwarring tusschen de twee broeders Guizot dient gedacht te worden. Niet de sekretaris-generaal, maar zijn broeder Jean Jacques, een bureau-chef of referendaris, wordt door de meeste biografen van den eerste voor den "heuler met de Kozakken", gelijk de pers zich uitdrukte, gehouden. Guizot heeft echter de onvoorzigtigheid gehad zich niet terstond te regtvaardigen, maar eerst in 1834, toen door

zijn zwijgen de laster reeds was aangegroeid en wortel had geschoten, zoodat hij zich meermalen met den naam van *l'homme de Gand* heeft hooren bestempelen.

Na de tweede Restauratie benoemde de minister van justitie, Barbé-Marbois, Guizot tot zijnen sekretaris-generaal, en toen de minister reeds in het volgende jaar (1816) aftrad, omdat hij de reaktie niet kon stuiten en den moord op de Protestanten in het zuiden (*terreur blanche*) niet had kunnen tegengaan, werd Guizot eerst *maître des requêtes* (rapporteur over de rekwesten), daarna (1817) staatsraad en nog in hetzelfde jaar directeur-generaal van het departements- en gemeente-bestuur.

Uit dien tijd dagteekent zijn in 1821 geheel omgewerkt boek: *Du gouvernement représentatif et de l'état actuel de la France*. In dit werk, hetwelk men het manifest der konstitutionneel-monarchale partij, waartoe hij behoorde, kan noemen, heeft Guizot als het ware zijne politieke geloofsbelijdenis neêrgelegd, terwijl hij in de gelijktijdig verschenen geschriften: *Quelques idées sur la liberté de la presse* en *Essai sur l'instruction publique* de in Frankrijk altijd zoo moeilijke perskwestie en de wenschelijke hervorming van het openbaar onderwijs behandelde met eene helderheid en eene autoriteit, die algemeen werden erkend.

De daarop volgende uitgave van zijn boek *De la souveraineté et des formes du gouvernement* (1817) kan beschouwd worden als de eerste uiting van de zoogenaamde doktrinaire school, waarvan Royer-Collard de chef was en de hertog de Broglie, Molé en Beugnot de meest bekende leden zijn geweest. Die doktrinaire school of liever klub, waarvan men niet dan met de grootste moeite lid kon worden, en die volgens sommigen haren naam had van de dogmatische taal, waarin zij hare gedachten ontwikkelde, volgens anderen van eene toespeling op de *Pères de la Doctrine*, door wie Royer-Collard was opgevoed, heeft gedurende bijna dertig jaren grooten invloed op de gebeurtenissen in Frankrijk uit-

geoefend, vele daarvan zelfs bewerkt. Hare hoofdstelling was dat alle vrijheden in beginsel konden worden toegestaan, mits zij niet in strijd waren met de openbare orde. De feitelijke schenking der vrijheden moest aan het gouvernement verblijven.

De toenemende reactie, ten gevolge van het drijven der ultrakoningsgezinde partij en van den moord op den hertog van Berri gepleegd (1820), maakte het aftreden van het ministerie Decazes, dat het kabinet Barbé-Marbois was opgevolgd, noodzakelijk, en ook Guizot legde zijne betrekking neêr, om zich gedurende eenige jaren (tot 1825) aan het onderwijs te wijden en tevens tegen het gouvernement op te treden, zonder evenwel ooit den koning of het autoriteitsbeginsel aan te randen. De werkzaamheid, waarvan Guizot in die vijf jaren van zijn professoraat blijken heeft gegeven, is verbazend, en talrijke geschriften van grooten en kleinen omvang volgden elkander met niet noemenswaardige tusschenpoelen op. *Des conspirations et de la justice politique*; *Des moyens de gouvernement et d'opposition dans l'état actuel de la France*; *Histoire du gouvernement représentatif*; *De la peine de mort en matière politique*; *Essai sur l'histoire de France* (als vervolg op een werk van pater Mably); *Collection des mémoires relatifs à la révolution d'Angleterre*; *Notice biographique et littéraire de Shakespeare*; *Essai sur Calvin*, en een uitgave van de werken van Rollin, met aantekeningen voorzien, zijn allen uit dien tijd.

Doch de oppositie van den schrijver Guizot tegen het gouvernement van Lodewijk XVIII verbitterde den minister Villèle ten laatste zoo zeer, dat hij den professor Guizot afzette, die daarin eene welkome aanleiding vond, om het getal zijner brochures tegen de regering en tevens dat zijner historische werken te vermeerderen. Wij herinneren onder de laatsten slechts de schoone *Geschiedenis der engelsche revolutie, van de troonsbeklimming van Karel I tot die van Karel II* (1827—1828), met de in

1854 en 1856 daarop uitgegeven vervolgschriften: *Geschiedenis van Olivier Cromwell en van de engelsche republiek* en *Geschiedenis van Richard Cromwell en de Restauratie*, in welke werken men evenzeer Guizots schitterend talent van historieschrijver als zijne wijsgeerige opvatting bewonderen moet. Het onderwijzende of docerende van toon en stijl ziet de lezer gaarne over het hoofd, als hij voelt hoe de auteur het regt en de bevoegdheid heeft om lessen te geven. Wat zijne oppositie tegen het ministerie betreft, Guizot zette haar stelselmatig voort, voornamelijk in weekbladen en tijdschriften, als de *Encyclopédie progressive* en de *Revue française*, terwijl hij zelfs de oprichter werd van een genootschap, dat, onder den naam van *Aide-toi, le Ciel t'aidera*, ten doel had de onafhankelijkheid der verkiezingen te verdedigen. Hoe weinig hij evenwel die onafhankelijkheid ter harte nam, toen hij zelf minister was, zullen wij straks vertellen.

Vóór dat de absolute minister de Martignac, die Guizot vreesde en hem daarom zijnen leerstoel aan de Sorbonne als ook zijne betrekking van staatsraad teruggaf, den absoluten minister Villèle was opgevolgd, stierf mevrouw Guizot of Pauline de Meulan, na kort vóór haren dood door haren man tot het protestantsche geloof te zijn bekeerd geworden (1827). Nog geen jaar later hertrouwde Guizot met Elise Dillon, een nichtje zijner eerste vrouw, die hem drie kinderen schonk en in 1833 hare tante in het graf volgde. Dit bij wijze van tusschenzin, opdat wij op de familie-relatiën van Guizot niet behoeven terug te komen. Slechts zouden wij hier nog kunnen bijvoegen, dat zijn tweede zoon, Maurice Guillaume, leeraar aan het *Collège de France*, een zeer verdienstelijk letterkundige is, gelijk de Fransche Akademie in 1855, door de bekrooning van zijn: *Ménandre, étude historique sur la comédie et la société grecques*, heeft erkend.

Weder zien wij in 1828 Guizot als professor op zijne ware plaats. Zijne lessen maakten zulk een verbazenden opgang, dat

zijne beroemde ambtgenooten Cousin en Villemain alle reden hadden najverig op hem te zijn. De studerende jongelingschap werd letterlijk geenthousiasmeerd door zijne verheven en toch zoo heldere beschouwingen over het verleden, vergeleken en in verband gebracht met de geschiedenis van den dag. Die beschouwingen vinden wij terug in deze werken: *Cours d'histoire moderne; Histoire générale de la civilisation en Europe* en *Histoire générale de la civilisation en France*.

Hoewel nu het ministerie Martignac zich zoo goedgunstig jegens hem betoond en hij die gunsten aangenomen had, achtte hij het zijn pligt, om, toen de oppositie te Lisieux hem als afgevaardigde naar de Kamer had gezonden, ondanks zijn titel van staatsraad, het ministerie Polignac te bestrijden, het adres der 221 te teekenen en er zelfs nog een afzonderlijk kommentaar, dat zeer scherp was, aan toe te voegen, altijd behoudens den meesten eerbied voor 's konings gezag. Die eerbied ging zelfs zoo ver dat hij zich, bij het uitbreken der revolutie (26 Julij 1830), belastte met de redactie van een protest, waarin de Kamer hare gehechtheid betuigde aan den koning en zijne dynastie: een protest, dat hem niet verhinderde mede te werken tot de zamenstelling der municipale kommissie, die hem voorloopig de portefeuille van het ministerie van onderwijs opdroeg, welke portefeuille hij bij de troonsbestijging van Lodewijk Filips tegen die van buitenlandsche zaken verwisselde. Bij de herziening der Charte legde zijne stem groot gewigt in de schaal en o. a. wist hij door te drijven, dat voortaan de burgers op 25jarigen leeftijd verkiesbaar zouden zijn tot leden der Kamer. In de oude Charte was die leeftijd op 30 jaren gesteld. Vervolgens trad hij uit het ministerie Lafitte, met wien hij het niet kon vinden, en die trouwens zelf ook reeds in het volgende jaar de plaats ruimde voor Casimir Périer. Deze werd door Guizot en zijne partij (gelijk wij gezien hebben, de konstitutionneel-monarchale) gesteund, maar stierf reeds in 1832, waarna

wij het ministerie Guizot, Soult, de Broglie en Thiers zien optreden (11 October). Met groote welsprekendheid verdedigde Guizot de maatregelen, die het gouvernement moest nemen, om de op-roerige bewegingen van republikeinen en legitimisten te bedwingen. "Wij willen," zeide hij, "den moed hebben, hoe treurig zij ook moge schijnen, om u voorloopig de vrijheid te onthouden, ten einde aan de hydra der revolutie met geweld den kop in te slaan." Soms, maar zeer zelden, liet hij zich door zijnen anti-revolutionnairn geest zoo ver medeslepen, dat hij minder parlementair werd, en de republikeinsche partij eens aansprak met de woorden: "Gij, republikeinsche partij, *caput mortuum* van alles wat van 89 tot 1830 in ons land geleefd heeft; staart, slechte staart van de groote revolutie; walgelijk dier, dat op pleinen en markten zijn afschuwelijk bestaan voortsleept, om er het vuil van zijne ziel naar te werpen..."! Over het algemeen echter legde hij, bij de verdediging van de strenge handelingen der regering, meer gematigdheid en goeden smaak aan den dag.

Als wij hierboven zeiden, dat Guizot als het ware voor het onderwijs geboren en gevormd was, bedoelden wij daarmede niet alleen zijne gave van doceren, maar het onderwijs in den uitgestrektsten zin. Dit is gebleken tijdens zijn ministerie van 1832 tot 1836, gedurende welk tijdvak hij het lager onderwijs in Frankrijk op den voet heeft gebragt, waarop het sedert helaas! gebleven is, zonder dat de volgende regeringen er geleidelijk de gewenschte uitbreiding aan gaven. De wet van 28 Junij 1833, die het onderwijs hervormde en den onderwijzersstand verhief, zal een der schoonste en reinste herinneringen blijven uit de politieke loopbaan van Guizot.

Na van 22 Febr. tot 6 Oct. 1836 te hebben gerust, nam Guizot uit de handen van zijnen doktrinairn klub-vriend Molé, die door den koning belast was met de zamenstelling van een nieuw kabinet, de pas neêrgelegde portefeuille van onderwijs weder op,

maar naauwelijks had de Gasparin, minister van binnenlandsche zaken, zijn ontslag genomen, of Guizot trachtte hem op te volgen.

Wij komen hier aan een tijdperk van Guizots leven, waarin zijn karakter zich op eene zeer ongunstige wijze openbaart, ofschoon zijne talenten ook welligt nooit schitterender zijn uitgekomen dan juist in dien tijd. Toen Molé aan Guizot de portefeuille van binnenlandsche zaken bepaald geweigerd had en deze zich daarover geraakt toonde, liet Molé hem bij de definitieve voorstelling van zijn ministerie geheel en al buiten de combinatie, waarom Guizot zich, alleen uit persoonlijke wrok — want hij kon zich met de beginselen van het gouvernement zoo goed vereenigen, dat hij er deel van had willen uitmaken — in de oppositie wierp, de hand reikende aan mannen, wier ideeën, volgens zijne eigene vroeger gebezigde uitdrukking, walging bij hem opwekten. Men heeft aan dat verbond van Guizot met Odilon Barrot en andere mannen, met wie hij zoo hemelsbreed in rigting verschilde, den naam van *koalitie* gegeven, en die *koalitie* heeft den puritein en doktrinair Guizot in het oog zijner tijdgenooten zoo zeer gekompromitteerd, dat Royer-Collard hem niet meer zijnen vriend wilde noemen en het *Journal des Débats* tot hem zeide: "Het is mogelijk, dat ge te eenigen tijde onzen steun terugkrijgt, maar onze achting . . . nimmer."

Doch, werd zijn karakter gelaakt, men moest erkennen dat zijne welsprekendheid en zijn logische redeneertrant, die hem het *contra* met evenveel kracht van bewijzen deed verdedigen als het *pro*, in die opgeschroefde oppositie, gevoerd onder het masker dat het gouvernement het gezagsbeginsel verzwakte, bewonderenswaard waren.

Desniettemin hield het ministerie Molé zich twee jaren staande, terwijl na zijnen val door Lodewijk Filips, die der *koalitie* vijandig was, gedurende een jaar pogingen werden aangewend, om buiten

haar om een ministerie zamen te stellen. Die pogingen slaagden echter niet, al was ook Guizot (in Febr. 1840) als gezant naar Londen vertrokken. Indien het waar is, wat men zeide, dat de koning hem tot dien post had geroepen om hem uit de voeten te hebben, dan had sire al zeer weinig met deze taktiek gewonnen; want Thiers, Guizots makker in de *coalitie* en die te Parijs gebleven was, wist het in Maart zoo ver te brengen, dat hij met de zamenstelling van een ministerie werd belast. Thiers liet Guizot te Londen, waarschijnlijk, omdat hij niet anders kon; want hem terugroepen — durfde, en hem in het ministerie opnemen — wilde hij niet. Die twee mannen, van gelijke eerezucht en gelijke bekwaamheid, konden onmogelijk naast elkander staan. Hoewel zij een tijdlang in hetzelfde kamp hadden gestreden, waren zij eigenlijk meer tegenstanders dan partijgenooten.

Het gezantschap van Guizot, die, zoowel wegens zijne puriteinsche vormen en zijne godsdienst als door zijne geschriften over onderwerpen uit de engelsche geschiedenis, persoonlijk zeer gezien was aan het hof en in de aristokratische kringen van Londen, is niet zeer gelukkig geweest, maar het zou naar onze meening onbillijk zijn, indien men hem het ongeluk verweet. Hij had met lord Palmerston het oostersche vraagstuk op te lossen. Dit deed zich toen onder den vorm voor, dat de onderkoning van Egypte koncessiën eischte, welke de sultan niet wilde doen. Engeland was op de hand van den sultan en Frankrijk had partij gekozen voor den onderkoning van Egypte. De vraag was nu wie van de beide staatslieden de andere mogendheden tot zijne belangen zou weten over te halen, en in dezen diplomatieken wedren bleef de overwinning aan den Brit, die den 15 Julij met zijn viervoudig verbond voor den dag kwam, zoodat Frankrijk geheel alleen stond. Die diplomatieke neêrslag, beweerde men in 1840, was aan Guizot te wijten, omdat hij het traktaat van 15 Julij

niet had voorzien; doch deze beschuldiging, welke door de meeste zijner geschiedschrijvers is herhaald, is zoo weinig gegrond, dat de minister de Rémusat in den *Constitutionnel*, op aandrang van Guizot, een artikel liet plaatsen, waarin uit bescheiden *bewezen* werd, dat de fransche gezant te Londen reeds in Maart het viervoudig verbond en het alleen-staan van Frankrijk had voorgesteld. "De loop der gebeurtenissen," voegde de kollega van Thiers er bij, "had er nu eenmaal toe geleid, dat de onderkoning van Egypte geen anderen bondgenoot zou hebben dan Frankrijk. Men moest den toestand nemen gelijk hij was".

Door die mededeeling van de Rémusat, hoe verschoonend voor Guizot zij ook zijn mogt, werd de pijnlijke indruk, door de weinig verwachte oplossing van het oostersche vraagstuk in Frankrijk te weeg gebracht, geenszins weggenomen. Men was niet tevreden met den loop der feiten; men vroeg: "als Guizot niet de nalatige is in dezen, wie is het dan?" en eindigde met oorlog te vragen tot grooten schrik van Lodewijk Filips. Onder die omstandigheden trad Thiers, die liever zich zelve wilde opofferen dan den koning, tegen diens zin, in een oorlog wikkelen met Engeland en zijne bondgenooten, uit het ministerie, waarna Guizot — hetgeen evenzeer pleitte voor zijne stoutheid als voor zijn bewustzijn van onschuld — de nalatenschap van Thiers aanvaardde (29 Oct. 1840).

De moordaanslag van zekeren Barmès op Lodewijk Fillips had niet weinig bijgedragen tot deze verandering van ministerie. Guizot toch had over die misdaad, in verband met den toestand des lands, een merkwaardigen brief aan den koning geschreven, waarin hij met zoovele woorden zeide, dat de dynastie met gevaar werd bedreigd, tenzij een vaste hand aan het roer kwame, die haar kon redden. Binnen twee maanden zou het te laat kunnen zijn. In dien brief leest men o. a.: "Die nieuwe moord heeft mij niet verbaasd. Het is eene moeilijke taak de orde in de wereld te herstellen. Heden ten dage zijn alle boosdoeners gek en alle gekken zijn op

het punt van boosdoeners te worden. En de eerlijke lieden hebben eveneens een dwaasheid: zij nemen namelijk den waanzin als verontschuldiging voor de misdaad aan. Er is een waanzin, die verschoont, maar dat is niet die van Barmès en zijns gelijken. Men durft het kwaad niet onder de oogen zien en zegt, om zich gerust te stellen, dat die menschen gek zijn. En terwijl eenigen zich dus op lafhartige wijze gerust stellen, maken anderen, niet minder *laf*, zich bevreesd en roepen: ““alles is verloren; het einde der wereld is daar!”” De wereld heeft, onder andere namen en vormen, wel meer dergelijke, zoo niet grootere, rampen en gevaren beleefd.” Het blijkt genoegzaam uit die woorden, welken weg Guizot op wilde. De maatschappelijke orde moest met gestrengheid worden gehandhaafd en, indien de koning het goedvond, zou hij dien zwaren pligt vervullen. Lodewijk Filips stelde er hem toe in staat; en zoo zijn wij gekomen tot het ministerie Guizot van 29 October 1840, dat men zoo dikwijls den lijkbezorger van de regering van den burgerkoning heeft genoemd.

Hoewel maarschalk Soult de voorzitter heette van dat ministerie, was Guizot er de ziel en de leider van, en daar hij er vóór alles op stond om zijn gezantschap te Londen te zuiveren van den blaam, dien het traktaat van 15 Julij in het oog der natie er op had geworpen, koos hij juist de portefeuille van buitenlandsche zaken, niet om *amende honorable* te doen, maar om integendeel de publieke opinie, die voor een oorlog met Engeland was, te trotseren. De persoonlijke aanvallen, welke hij te verduren had, beantwoordde hij eens met zijn hoogmoedig, maar tevens verpletterend: “*Vos mépris n'arriveront jamais à la hauteur de mon dédain*”, en tot hen, die het traktaat van 15 Julij ont-eerend voor Frankrijk noemden, zeide hij, dat die opvatting niet de zijne was en hij den oorlog niet noodzakelijk achtte. Pikant was bij die gelegenheid de houding van Thiers, te regt door den

hatelijken de Mirecourt den *moucheron persécuteur* van Guizot genoemd. Nog den 23 October schreef Thiers, de minister, aan hem die bestemd was om zijn opvolger te worden: „Meen niet dat ik u in den weg zal staan. Het land is in een toestand, die ons allen de grootste zelfverloochening als pligt voorschrijft. Ik ben vast besloten het niemand moeilijk te maken.” En veertig dagen later voerde de afgevaardigde Thiers tegen den minister Guizot de sterkste oppositie, ja verweet hem zelfs, onder meer liefs, dat hij tot iederen prijs, zelfs tot dien van Frankrijks eer, den vrede wilde. In die debatten, waarin Guizot vele van zijne oude politieke vrienden, vooral die uit den tijd der *koalitie*, tegen zich zag optreden, heeft hij ontegenzeggelijk het regt en de waardigheid op zijne zijde gehad. De laatste woorden van zijne redevoering voor den vrede in de kamerzitting van 18 November waren tot Thiers gerigt en luiden: “En nu, waarom elkander de woorden naar het hoofd te werpen: De oorlog tot iederen prijs, de vrede tot iederen prijs! Blijven wij beiden regtvaardig. Neen, gij waart niet het ministerie, dat den oorlog tot iederen prijs wilde, evenmin als wij den vrede tot iederen prijs willen. Gij waart een ministerie van mannen van geest en hart, die meenden dat de voorspoed, het belang, de invloed van Frankrijk den oorlog vorderden. Welnu, ik heb gemeend, en meen nog, dat gij u vergist; ik geloof, dat onder deze omstandigheden het belang en de eer van Frankrijk den oorlog niet vorderen, dat het traktaat van 15 Juli geen *casus belli* inhoudt. Ziedaar de eerlijke kwestie, gelijk wij ze moeten stellen; ziedaar het verschil tusschen uwe zienswijze en de mijne...” En de Kamer vereenigde zich met het gevoelen van Guizot. Frankrijk bleef den vrede genieten, maar Guizot had de weinige populariteit, die hem nog uit 1828 en 1829 was overgebleven, geheel verloren. In Frankrijk toch wordt slechts de minister gewaardeerd, die een roemrijken oorlog voorbereidt, of ook wel een niet-roemrijken (men

denke aan de Gramont in Julij 1870); de staatsman echter, die gelijk Guizot, een oorlog weet te voorkomen en niet *à la Ollivier* met een ligt harte ten strijde trekt, wordt maar al te dikwijls beschuldigd van met 's lands eer te hebben gespeeld.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat die miskennis van de waarlijk groote dienst, door hem aan Frankrijk bewezen, Guizot wrevelig heeft gemaakt, want wij zien hem in het vervolg de grootste minachting voor de publieke opinie aan den dag leggen. Hij trok zich als het ware in zich zelve terug; regeerde volgens zijn systeem, dat hij als een dogma beschouwde en onwrikbaar doordreef; was uiterst streng tegen alle revolutionnaire pogingen; wilde weinig of niets van politieke hervormingen hooren en droeg zorg dat hij in de Kamer altijd de meerderheid had. Indien Guizot niet zulk een slechten dunk had gehad van de openbare meening, zou hij nooit met eene gekochte meerderheid hebben willen regeren; want de omkoopingen bij de verkiezingen zijn in Frankrijk nooit zoo veelvuldig en openbaar geweest als tijdens zijn ministerie. Het scheen hem totaal onverschillig te zijn hoe de Kamer was zamengesteld, mits hij slechts de adhaesie der meerderheid had. Met dat *pays légal*, op illégale wijze bijeengebragt, stelde hij zich tevreden, zich niet bekreunende om wat daar buiten lag. Ofschoon overigens altijd in naam voorstander der konstitutionnele monarchie, was hij zeer dicht bij het absolutisme of althans bij de persoonlijke regering en gaf meermalen blijken van groote eenzijdigheid en bekrompenheid.

Guizot voet voor voet te volgen in de acht jaren van zijn laatste ministerie (tot 23 Febr. 1848) kan men in deze schets niet van ons vergen. — Wij zullen slechts de voornaamste punten aanstippen en wel bij voorkeur die, waaruit zijn politiek beleid en karakter nader bekend kunnen worden. Kort na zijn optreden en de bevestiging van den vrede "had ook de genius van den oorlog zijne zege", (*Gedenkschriften*, Hoofdstuk XXXIV)

daar de prins de Joinville de overblijfselen van Napoleon van St.-Helena naar Frankrijk terugbragt (30 Nov. 40.) Guizot was bij de lijkplegtigheid het voorwerp van eene vijandige manifestatie zonder gevolgen. "Onze tegenstanders — schrijft hij — hadden zich twee dingen voorgenomen: een manifestatie tegen mij en een andere voor den oorlog. Beide zijn mislukt." Sedert dien oogenblik was Guizot gerust dat de oorlogspartij onmagtig was; maar kort daarop ontstonden, bij gelegenheid van de herziening der kiezerslijsten, onlusten in verscheidene steden, ook te Toulouse en Rijssel. Zij werden met strengheid onderdrukt, en zelfs liet Guizot de journalisten vervolgen wegens zedelijke medepligtigheid. Het kiesregt, dat destijds zeer beperkt was in Frankrijk, wilde Guizot onder geen voorwaarde uitbreiden, na de onlusten evenmin als vroeger.

Op diplomatiek terrein behaalde de minister een groote zege door de overeenkomst van 13 Julij 1841, waarbij de Porte aan de bescherming van Rusland onttrokken en de positie van den onderkoning van Egypte verbeterd werd. Door die overeenkomst werd het traktaat van 15 Julij 1840 krachteloos gemaakt. Ook in de kwestie van het *droit de visite*, volgens hetwelk de engelsche oorlogsschepen het regt hadden de fransche schepen te onderzoeken of zij ook slaven vervoerden, wist hij met beleid den vrede te bewaren en Engeland van dat regt te ontzetten. De onderhandelingen over dit punt duurden echter lang, want eerst den 29 Mei 1845 werd het *droit de visite* afgeschaff.

Den 12 Junij 1842 vond Guizot goed de Kamer te ontbinden, omdat zij hem niet genoegzaam genegen was, en de nieuwe had terstond een treurige taak te vervullen. De hertog van Orleans toch was door een ongelukkig toeval aan zijn einde gekomen (13 Juli), en de koning had het plan gevormd om diens weduwe, de algemeen beminde hertogin Helena, van het regentschap uit te sluiten ten behoeve van den hertog van Nemours,

die niet zeer gezien was. De Kamer steunde het ministerie, dat zich met den persoonlijken wensch des konings had vereenigd, en "de kwestie van het regentschap had de meest monarchale en voor het belang van het land meest geschikte oplossing gekregen" (*Gedenkschriften*, XXXIX.) Dat die oplossing echter een zeer ongunstigen indruk heeft gemaakt op de fransche natie is bekend.

Het bezetten der Markiezen-eilanden en van Taïti zouden wij kunnen passeren, indien daarmede de zaak Pritchard niet in verband stond. Die engelsche zendeling had zich op Taïti onbehoorlijk aangesteld en was daarom gearresteerd en later van het eiland verbannen, waarop Engeland, dat zijne zonen overal zoo trouw beschermt, schadevergoeding eischte voor den verdrevene. Lord Palmerston dreigde zelfs met den oorlog en "zou Frankrijk wel door het oog van een naald laten gaan." Guizot was er echter de man niet naar, om zijn land door het gezwets van een persoonlijken vijand van Frankrijk, gelijk Palmerston was, in een oorlog te wikkelen. Hij hield nu eenmaal van den vrede en wilde dien om een Pritchard niet verbroken zien. Ook dit werd hem door de oppositie hoogst kwalijk genomen. Men zeide dat hij geen Franschman was, dat iedere belediging, Frankrijks eer aangedaan, afstuitte op zijne ongevoeligheid en op zijne liefde voor den vrede tot elken prijs. Guizot stoorde zich echter nu niet aan *les on-dit*. Staatsregtelijk bewees hij dat Frankrijk zich op Taïti aan een engelschen onderdaan had vergrepen op een wijze, die schadevergoeding noodzakelijk maakte. De schadevergoeding werd in de Kamer van Guizot goedgekeurd, en Palmerston was zoo tevreden, dat hij de *entente cordiale* sloot. De publieke opinie in Frankrijk daarentegen was hierna meer gebeten dan ooit op den minister, die nogtans het regt had doen zeevieren. Hij sloeg ook nu volstrekt geen acht op beledigingen, van welken kant zij kwamen, en bekreunde zich niet om de openbare meening, ja liet meermalen blijken dat hij ze verachtte.

In de moeilijkheden, waarin de oostersche kwestie Frankrijk tegenover Rusland bragt, hield Guizot zich eveneens aan de verzoenende politiek en deed liever concessiën, dan dat hij het gevaar wilde loopen van een oorlog. Zijn diplomatieke agent in de soms niet zeer vriendschappelijke onderhandelingen met het hof van St.-Petersburg was de bekende prinses de Lieven.

Eens echter (1846) heeft Guizot, gesteund en aangemoedigd door Lodewijk Filips, niet teruggedeinsd voor de mogelijkheid van een oorlog met Engeland, namelijk toen hij de spaansche huwelijken tot stand bragt. De zoon van den franschen koning, de hertog van Montpensier, zou de jongste der twee dochters van Christina van Spanje huwen, en Frans, hertog van Cadix, de oudste. Palmerston was schier buiten zich zelve van woede over die intrigue van Guizot en noemde ze de meest eerzuchtige daad, waarvan na Napoleon gehoord was. Hij deed alles wat in zijn vermogen was om het huwelijk van Montpensier met de infante te beletten; maar wat hij ook kupte en dreigde, het huwelijk werd gesloten en Frankrijks dynastie had daardoor in Spanje een aanmerkelijke uitbreiding van politieken invloed gekregen. Dat de gebeurtenissen van later alle berekening, welke Guizot met die spaansche huwelijken gemaakt had, hebben doen falen, valt niet te ontkennen; maar dit verhindert niet, dat de staatsman groot succès heeft gehad door ze, in spijt van de sterke tegenkanting van Engeland, te doen sluiten.

De overwinningen in Algerië, de zege der fransch-engelsche vloot op de braziliaansche en het handelstraktaat met China gaan wij voorbij, om tot den steun te komen, dien Guizot verleende aan de jezuiten en den zwitserschen Sonderbund tegenover de andere helvetische kantons. Die steun was wel is waar geheel zedelijk, maar toch zou hij voor den franschen minister een groote politieke teleurstelling opleveren, en Guizot erkent zelf, dat hij in het verleenen van zijne sympathie aan de zeven katholieke

kantons twee fouten heeft begaan (*Gedenkschriften*, XLVII), namelijk in de keuze van zijnen agent in deze zaak, de Bois le Comte, en in zijne misrekening wat de materiële magt van den Sonderbund betref, die zeer spoedig, voor het oog van Frankrijk en Oostenrijk, door de andere kantons was onderworpen. Zij evenwel, die beweren dat de protestantsche Guizot voor de jezuiten en de kantons die hen verdedigden uit louter liefde voor al wat behoudend is partij heeft getrokken, worden weersproken door zijne woorden: "Na mijne fouten bekend te hebben (die bekentenis beschaamt ook hen, die voorgeven dat Guizot zich zelven voor onfeilbaar zou houden) mag ik tevens zeggen, dat wij regtens gelijk hadden; het bondsverdrag, de onaf hankelijkheid der kantons in hun inwendig bestuur, de vrijheid van godsdienstige associatie, de vrijheid van onderwijs, de eerbied en de waarborgen, welke de meerderheid aan de minderheid schuldig is, kortom al de beginselen van een vrij gouvernement en van europesche orde waren voor den Sonderbund. Daarom verleenden wij er onzen zedelijken steun aan."

De radikale geest, die in Zwitserland de overhand behouden en de jezuiten uit het onderwijs geweerd had, sloeg ook naar Frankrijk over en deed daar den strijd tusschen de geestelijkheid en de Universiteit, tusschen Kerk en Staat hevig ontbranden. Guizot was voor de vrijheid van onderwijs in den uitgebreidsten zin van het woord. Zij was trouwens reeds bij de Charte van 1830 beloofd en in 1833 door hem in het lager onderwijs ingevoerd. Eene poging, in 1836 door hem gedaan, om ze ook in het middelbaar onderwijs in te voeren, was mislukt. Het is vooral, omdat de onderwijs-kwestie ook bij ons nog altijd eene *question brûlante* is, van belang, het gevoelen van een man, als Guizot over dit punt te hooren: "De vrijheid van onderwijs — zegt hij — is de vestiging en de vrije konkurrentie van scholen, meesters en leerwijzen. Zij sluit alle monopolie en alle

privilegie, hetzij openbaar of vermomd, uit. Indien men waarborgen vraagt van de mannen, die zich aan het onderwijs wijden, moeten zij voor allen dezelfde zijn. De vrijheid van onderwijs ontleemt den Staat zijne plaats en zijn oordeel in het onderwijs niet, ook niet zijn regt op de scholen en de meesters, die zich aan het onderwijs wijden. De Staat kan zijne eigene scholen en meesters hebben. De Staat mag even goed handelen als de partikuliere industrie. De Staat heeft het regt om de voorwaarden te bepalen, die van alle scholen en van alle meesters moeten worden geëischt. Het regt van inspektie in alle instellingen van onderwijs komt, in het belang der orde en der openbare zedelijkheid, ook toe aan den Staat." En verder: "In zake van het openbaar onderwijs behooren niet alle regten aan den Staat; er zijn die, zoo al niet hooger, dan toch zeker vóór de zijne en naast de zijne, staan. Dat zijn in de eerste plaats de regten der familie. De Staat heeft niet het regt om willekeurig en uitsluitend het onderwijs aan de familiën, zonder hare toestemming en misschien tegen haren wil, op te dringen. Hij mag niet het regt kennen, dat de mannen hebben, wier taak het is het godsdienst-geloof te handhaven en door opvoeding en onderwijs van geslacht tot geslacht over te dragen". Guizot was dus tegen de gedwongen Staatsschool, maar de oppositie verweet hem, dat hij door zijne wet op de vrijheid van onderwijs de kerkelijke agitatie en de reaktie in de hand wilde werken, en de wet werd niet aangenomen.

Dat de minister, ondanks de vele teleurstellingen die hij ondervond, het regeren nog niet moede werd, verklaarde men door het vertrouwen, dat de Kamer in hem stelde, door den steun van de op verdachte wijze geworven meerderheid der Kamer en door de ingenomenheid, welke hij met zijne eigene staatkunde had. Het scheen werkelijk alsof Guizot van meening was, dat er buiten hem geen heil voor Frankrijk was te verwachten en noch de

schandelijke processen van Teste en Cubières, waarbij de omkoopingen bij de verkiezingen in een helder licht werden gesteld, noch de oppositie der pers, waarvan geen enkel orgaan op zijne hand was, noch de organisatie der zoogenaamde *banquets reformistes* deden hem een streep van zijn eens aangenomen stelsel van regeren wijken, en hij ontzag zich zelfs niet de oppositie in het land te beschuldigen, dat zij zich liet verleiden door verblinde en vijandelijke hartstogten. Hij dacht niet aan aftreden. Had Thiers gezegd: "*Le roi règne, mais ne gouverne pas,*" Guizot antwoordde: "*Le roi règne et gouverne, sauf la responsabilité des ministres.*" Te oordeelen echter naar de hooghartige wijze, waarop hij alles opnam wat tegen hem werd gezegd en geschreven, vatte hij ook die ministeriële verantwoordelijkheid niet zeer ernstig op, maar vereenzelvigde integendeel zijne eigene onschendbaarheid met die van den koning, terwijl zijn streven niet verder reikte dan om parlementair gelijk te hebben, en, dank zij der gedweeë Kamer, had hij dat werkelijk.

Toen Guizot, bij gelegenheid der discussie over het adres van antwoord op de laatste troonrede van Lodewijk Filips, de bliksemschichten zijner welsprekendheid nogmaals naar de oppositie had geslingerd, vond deze dat de toestand onhoudbaar begon te worden en organiseerde tegen den 22 Febr. 1848 het monsterbanket, dat Guizot echter liet verbieden. Daarop wilde de oppositie den minister in staat van beschuldiging doen stellen, doch Lodewijk Filips weigerde zijne toestemming, en eerst toen den volgenden dag de straatgevechten een aanvang namen, trad Guizot af en vlugtte naar Engeland, waar de dynastie, die door Thiers en Odilon Bärrot niet had kunnen gered worden, hem weldra volgde. Het voorloopig bewind stelde hem vervolgens in staat van beschuldiging, maar het hof van appel verklaarde de aanklagt voor ongegrond, en reeds in 1849 keerde Guizot naar Frankrijk terug. In zijne korte ballingschap had hij een brochure geschreven, *Over de democratie in Frankrijk*,

waarin de groote wetten van den politieken vooruitgang in de moderne maatschappij waren uiteengezet. Hij kende de theorie wel, maar had ze nooit in praktijk willen brengen. Hoe groot de impopulariteit van den naar Frankrijk teruggekeerden staatsman was, bleek, toen hij, niettegenstaande zijn manifest of zelfverdediging: *M. Guizot et ses amis*, te vergeefs naar een zetel als afgevaardigde dong en genoodzaakt was in het ambteloos leven te blijven. IJdel was ook zijn pogen om een fusie tusschen de twee takken der Bourbons tot stand te brengen, ten einde de republiek, die hij haatte, te doen vallen. Het tweede keizerrijk voorzag hij minder goed, dan Thiers dit deed, en hij accepteerde het stilzweigend. Napoleon III heeft eerst vijf jaren geleden kennis met hem gemaakt, volgens sommigen, om zijne opinie te vragen over den toestand van Frankrijk, volgens anderen om hem te spreken over de verdeeldheid in de protestantsche kerk te Parijs. In den laatsten tijd heeft Guizot zijne welsprekende stem doen hooren in de *Times* (Januarij 1871) om de zedelijke interventie van Engeland ten behoeve van Frankrijk in te roepen, opdat het grondgebied van dit land ongeschonden zou blijven. Men weet dat Engeland doof is gebleven. Zijnen brief aan den president der nationale vergadering, Grévy, (23 Mei 1871) heeft iedereen nog in het geheugen. Guizot is volgens dat schrijven van meening, dat op het oogenblik de republiek moet gehandhaafd worden, opdat Thiers en de Nationale Vergadering het werk der wederoprigting van het zoo diep gevallen Frankrijk kunnen voortzetten. Eerst dan, wanneer er kalmte in aller gemoed zal zijn teruggekeerd, kan de kwestie van den definitieven regeringsvorm te gelegener ure ter tafel worden gebragt.

Behalve de reeds genoemde werken van Guizot moeten wij nu nog noemen: *Washington* (1840); *Pourquoi la révolution d'Angleterre a-t-elle réussi?* (1850); *Méditations et études morales* (1851); *Nos mécomptes et nos espérances* (1852); *l'Amour*

dans le mariage (eene episode uit het leven van lady Russell); *l'Église et la société chrétienne en 1861*; *Discours académiques* (1861); *La Belgique* (1861); *Histoire parlementaire de France*; *Recueil complet des discours prononcés dans les Chambres de 1819—48* (1863); *Trois générations* (1861) (de inleiding tot het vorige werk); *Méditations sur l'essence de la religion chrétienne* 1865); *Mélanges biographiques et littéraires* (1868), *Histoire de France jusqu'en 1789* (1871). Bijna al deze werken, waarbij nog een menigte boekdeelen met *rapporten*, *circulaires*, *redevoeringen* en *toespraken* moeten gevoegd worden, zijn in het Engelsch overgebracht en zijne *Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps* (1858—68) in bijna alle talen van Europa.

Wij noemden daar de toespraken. Onder deze zijn vooral zeer merkwaardig die welke hij gehouden heeft in zijne hoedanigheid van president van den protestantschen kerkeraad te Parijs. Guizot, men weet het, is orthodox en in zooverre onverdraagzaam, dat hij geen ander geloof erkent dan dat aan het woord des bijbels. Van transaktie met liberale of moderne godgeleerden wil hij niet hooren, en het is voornamelijk door zijn drijven, dat Athanase Coquerel jr. eenige jaren geleden als hulpprediker werd ontslagen. Minder verklaarbaar dan zijne orthodoxie heeft menigeen zijne sympathie voor Rome gevonden. Zoo moest hij in 1861 als directeur der Fransche Akademie, waarvan hij sedert 1836 lid is, pater Lacordaire welkom heeten en deed dat op zulk een hartelijken toon, als men van iemand, die tegen zijne liberale geloofsgenooten zoo hard pleegt te zijn, niet verwacht had. Ook heeft hij zich, even als Thiers, altijd voor het behoud van het wereldlijk gezag des pausen verklaard, en liet zich o. a. den 21 April 1861, bij gelegenheid dat hij een vergadering van protestanten leidde, dus uit over de jongste gebeurtenissen in Italië: "Een betreurenswaardige beroering overvalt een aanzienlijk deel der groote en algemeene christelijke kerk. Dat bedroeft ons tot in het diepst

onzer ziel", enz. Men vergeleek met die woorden vroegere daden van Guizot, herinnerde zich o. a., hoeveel moeite hij gedaan had, om de eens geloovig-katholieke Pauline de Meulan tot het protestantisme te bekeeren en meende tegenstrijdigheid in den man van 1833 en den grijsaard van 1861 op te merken.

Men zal het ons ten goede houden als wij ten slotte niet opsommen van hoeveel akademiën of genootschappen Guizot lid, met hoeveel en welke orden hij gedekoreerd is. Genoeg zij het te zeggen, dat hij alle eerbewijzen heeft genoten, welke een mensch maar met mogelijkheid genieten kan, en waarlijk, moge hem ook deze zijne orthodoxie, gene zijne behoudensgezindheid, een derde zijne ingenomenheid met de ikheid, een vierde het drooge en docerende in zijnen stijl, een vijfde het in de plaats stellen van gezag voor regt, een zesde de knoeijerijen bij de verkiezingen, en een ander weêr iets anders verwijten, — niemand zal kunnen ontkennen dat Guizot een der meest imposante figuren is van deze eeuw. Groot tegelijk als redenaar, schrijver, staatsman en denker, zal de geschiedenis het hem zeker vergeven, dat hij door eerezucht en een te sterk gevoel van eigenwaarde soms klein geweest is als mensch.

15 Julij 1871.

VICTOR HUGO

VICTOR HUGO.

Indien ooit onder de "mannen van beteekenis" dezer eeuw een naam verdient genoemd te worden, het is die van Victor Hugo. Geboorte en afstamming, opvoeding en levensloop van dien man zijn alle door een zoo vreemdsoortig licht beschenen dat, na het lezen zijner levensgeschiedenis, het ons minder raadselachtig moet voorkomen hoe oudheid en middeleeuwen zoo veel mythen en fabelen aan de namen hunner groote mannen konden verbinden, en waarheid en verbeelding zoo kunstmatig ineenvlochten dat zij niet meer van elkander zijn te onderscheiden.

(Graaf) Victor Marie Hugo werd den 26 Februari 1802 te Besançon geboren. Zijn vader, graaf Jean Louis Hugo, vrijwilliger onder de eerste republiek, onderscheidde zich door zijne dapperheid, verwierf den rang van generaal onder Napoleon I, en was gouverneur van Avellino in Calabrië, alwaar hij den beruchten roover-hoofdman Fra-Diavolo in de bosschen vervolgde; later bestuurde hij voor den keizer eenige provinciën van Spanje, was bevelhebber van Diedenhoven in 1814 en 1815 en stierf in 1828. Zijne moeder, Sophie Trebuchet, de dochter van een rijken vrijbuiters der Vendée (Joseph Leopold Sigisbert Hugo,

een vermogenden reeder van Nantes), was eene vrouw van zeldzame zielskracht, welke deel nam aan den verwoeden opstand der chouans tegen het schrikbewind van 1792 en later, met de dames Bonchamp en Larochejacquelein, in het *Bocage* als het wild der bosschen werd vervolgd. Is het wonder dat een kind, met een graaf tot vader en eene vrijbuitersdochter tot moeder, opgevoed te midden van het wapengekletter der overwinnende republikeinsche en keizerlijke legers en, zoo als hij zelf ergens zegt: "*Europa doortrekkende alvorens nog geboren te zijn,*" gedurende zijnen verderen levensloop, in zijn denken en handelen, in zijne verzen, romans en redevoeringen dat gewaagde, dat romantische verraadt, hetwelk den man bij uitnemendheid kenschetst en het den geschiedschrijver vooralsnog moeilijk maakt te weten, welke plaats dien man onder de geniën van onze eeuw toe te kennen.

Zes weken na de geboorte van Victor werd zijn vader, toen nog kolonel, van Besançon naar het eiland Elba verplaatst, waar diens heldhaftige vrouw met hun zoontje hem vergezeld. Drie jaren bleven zij aldaar; in 1807 vertrokken zij naar Italië.

In 1809 te Parijs teruggekeerd, werd de jonge Victor op de school van het klooster der Feuillantines geplaatst en ontving daar het eerste onderrigt.

Mevrouw Hugo had in haar huis een schuilplaats verleend aan generaal La Horie, sedert 1804 vogelvrij verklaard ten gevolge zijner deelneming aan de zamenzwering van Moreau. Twee jaren lang hield deze geleerde man zich met de wetenschappelijke vorming van haar zoontje bezig, verhaalde hem de wapenfeiten der groote helden van de oudheid en leerde hem Plautus in het oorspronkelijke verstaan; de priester de la Rivière, rector der school, onderwees Victor en zijne broeders in het Latijn en Grieksch.

Generaal La Horie, wiens verblijf verraden was, werd gevat

en met Malet op het schavot onthoofd. Deze gebeurtenis maakte zulk een diepen indruk op het gemoed der moeder en harer kinderen, dat zij in 1811 zich weder naar Spanje bij haren echtgenoot begaf, die in 1809 tot majordomus van het paleis van koning Joseph was benoemd. Te Madrid bezocht onze knaap gedurende een jaar de tweede adellijke school, daar hij bestemd was weldra als page aan het hof een plaats in te nemen; die verwachting werd echter verijdeld.

Het ineenzakken der regering van Napoleon I na den brand van Moskou, door den scherpen blik van mevrouw Hugo voorzien, deed haar besluiten met hare twee zonen, Eugène en Victor, naar Parijs terug te keeren, alwaar zij weder haren intrek in het klooster der Feuillantines nam. Eugène diende als tweede luitenant in het keizerlijke leger; Victor zette met zijne andere broeders, onder de leiding van pater de la Rivière, zijne klassieke studiën voort. Een vendeesche moeder, het verblijf in een klooster en een geestelijke tot onderwijzer kunnen al ligt het denkbeeld doen ontstaan, dat onze jongeling een zeer regtzinnige leiding ontving, vooral in een tijd toen in Frankrijk zich een zeer merkbare reaktie in de gemoederen openbaarde; doch het tegendeel is waar: de jonge Hugo werd in de meest vrijzinnige gevoelens opgevoed. Zijne moeder, die met hart en ziel de beginselen van Voltaire en Rousseau huldigde, plantte ze door voorbeeld en lessen op hare zonen over, terwijl zij tevens zorg droeg de zaden van de strengste zedelijkheid in hunne harten te doen kiemen. Voegt men daarbij dat het kind, welks geest reeds in de prilste jeugd zoo vatbaar voor verhevene indrukken was, door den aanblik der grootsche natuurtooneelen van Italië en Spanje, — twee landen welker talen hij praktisch leerde, — vroegtijdig aan den eenen kant een ruimen blik over de schepping had leeren slaan, aan den anderen getuige was van het woelen en werken der om hem heen levende maatschappij, van de plannen der eerezucht, van het

wisselvallige der fortuin, van de aanslagen en het verraad der boozen, dan is ons het geheim zijner veelzijdige kennis onthuld en weten wij ons te verklaren hoe hij dichter, denker en geleerde werd: tot het eerste vormde hem de natuur, tot het laatste de omgang met de menschen; doch dichter bleef hij in alles, zelfs als denker en geleerde: van daar zijne vele dwalingen op het gebied der gestrenge wetenschap.

Van La Horie en zijne moeder had hij den haat tegen de Napoleoniden geërfd, die hem tot heden is bijgebleven, doch meer tegen den laatsten dan tegen den eersten keizer, zoo als wij later zullen zien.

Op de school der Feuillantines had hij het lieve en zachtvaardige meisje, mej. Foucher, leeren kennen, waaraan hij toen reeds zijne liefde wijdde en die sedert zijne gade werd.

Na den val van Napoleon werden Victor Hugo en zijne broeders op de kostschool Cordier et Decote te Parijs geplaatst. Van daar gingen zij over naar het Collège Louis-le-Grand, alwaar zij uitstekende vorderingen in mathesis, physica en filozofie maakten.

Als bij alle ware dichters, openbaarde zich ook zeer vroegtijdig, boven alle andere eigenschappen, de poëtische aanleg in onzen knaap. Op zijn tiende jaar maakte hij reeds vrij aardige gedichtjes. Pas veertien jaar tellende, waagde hij zich aan een klassisch treurspel, *Irtamène*, en vervaardigde hij twee lierdichten, *le Riche et le Pauvre* en *la Canadienne*. In 1817 dong hij naar den prijs voor een dichtstuk, uitgeschreven door de Fransche Akademie, ten onderwerp hebbende *de voordeelen der wetenschappelijke studiën (avantages de l'étude)*, en waarvan de twee laatste regels luidden:

“Moi qui toujours fuyant les cités et les cours
De trois lustres à peine ai vu finir le cours.”

De “onsterfelijken” hechtten geen geloof aan die *trois lustres* (15

jaren) en kenden slechts een eervolle vermelding aan dit gewrocht toe. Zijn vader legde zijn doopceel over; het hielp niet: men kon op het gewijsde niet terugkomen. Het gevolg echter was dat de vader zich niet langer tegen de letterkundige roeping van den zoon kante. Later zette Victor een ander treurspel op touw, *Athélie ou les Scandinaves*, waarvan hij slechts drie bedrijven afwerkte en dat hij verder rusten liet.

Terwijl hij nog in de regten studeerde, rigtte hij met zijne broeders een tijdschrift op, onder den titel van *le Conservateur littéraire*, waarin hij als feuilleton zijnen eersten roman, *Contes sous la tente*, schreef, later afzonderlijk en veel verbeterd, onder den naam van *Bug Jargal* verschenen.¹

In 1819 zond de jonge Hugo bij de *Académie des Jeux floraux*, te Toulouse, drie dichtstukken in, als prijsvragen uitgeschreven: het eerste: *de herstelling van het standbeeld van Hendrik IV*; het tweede: *de Maagden van Verdun*; het derde: *Mozes op den Nijl*;² alle drie werden bekroond en te regt, want zij behooren tot de schoonste welke aan zijne dichterpen zijn ont-

¹ Deze roman was de vrucht eener weddenschap dat hij in veertien dagen een roman zou schrijven, en hij hield woord.

² Charles Robin spreekt slechts van de eerste twee en stelt *Moïse sur le Nil* in 1820, bij welke gelegenheid de Akademie Victor Hugo den titel van *maître des jeux floraux* verleende. Sainte-Beuve verhaalt den oorsprong van de *Ode sur la statue de Henri IV* op de volgende wijze: Mevrouw Hugo lag ziek te bed; ieder harer zonen waakte beurtelings bij haar. In den nacht van 5 op 6 Februari was het de beurt van Victor. Zijne moeder, die een voorgevoel van den roem haars lievelings had, gaf hem haren spijt te kennen dat hij een wedstrijd liet verloopen zonder mede te dingen; de dichtstukken moesten vóór den 15 te Toulouse ingekomen zijn en den volgende dag zou Victor het zijne moeten verzenden, wilde het bij tijds er zijn. De zieke sliep in. Bij haar ontwaken in den vroegen ochtend, lag de *Ode* als morgengroet op haar bed; eenige uren waren den jongen dichter voldoende geweest zijn prijsvers ten papiere te brengen.

vloeid. De verbazing zijner kunstregters was niet minder groot dan vroeger die der leden van de Fransche Akademie was geweest, toen zij den ouderdom van den dichter vernamen, en Alexandre Soumet schreef den jeugdigen laureatus: "uwe 17 jaar vinden hier nergens geloof!"

Indien een genie als dat van Victor Hugo nog een prikkel behoefde, vond hij dien in de verschijning van de *Méditations* van zijnen tijdgenoot en waardigsten mededinger, Lamartine.

In weêrwil zijner onafgebroken medewerking aan den *Conservateur littéraire*, waarin vele zijner onnavolgbare gedichten verschenen, gaf hij in 1822 het eerste deel zijner *Odes et Ballades* uit, waarin hij nog steeds den klassieken vorm behield, en kort daarop de *Han d' Islande*; beide hadden hun ontstaan te danken aan de liefde welke hij voor het meisje zijner keuze koesterde, voor haar die hem sedert hare kindsche dagen innig lief had. De wederzijdsche ouders, die genegenheid goedkeurende, doch niet bemiddeld, wilden van geen echtverbindtenis weten vóór en aleeer de jonkman een bestaan had, geëvenredigd aan den rang dien hij in de wereld zou moeten innemen, en verboden zelfs alle verder verkeer. Diep getroffen door dien slag, schreef de jongeling een vers, *Premier souper*, gloeiende van edele en verhevene denkbeelden en waarin hij zijn zieleltden beschreef.

"Quoi! déjà tout est sombre et fatal dans ma vie!

J'ai dû t'aimer, je dois te fuir!"

dus luidt de aanhef. Behalve dit en de twee laatstgenoemde gewrochten verschenen nog in dien tijd zijner bittere teleurstelling, onder zijnen eigenen of onder geleende namen, een onnoemelijk aantal verzen in den *Conservateur* en in de *Muse française*, artikels over Byron, André Chénier, Walter Scott, Thomas Moore, een beoordeeling der *Méditations poétiques* van Lamartine, navolgingen van Lucanus en Virgilius, (onder den pseudoniem van

d'Auverney), *Tu et Vous (épître à Brutus, par Aristide)* en andere opstellen geheel zonder naam.

In 1821 ontviel hem zijne moeder. Hoe treffend die slag voor den zoon ook was die haar aanbad, vond hij er evenwel een spoorslag te meer in om aan zijnen vader te bewijzen dat hij nu voor zich zelven kon zorgen. Alle gunsten versmadende van den kant der koningsgezinde partij, die hem aan hare zijde zocht te lokken, verkoos hij zijn onafhankelijk standpunt te bewaren en alleen voor de dichtkunst te leven. Deze handelwijze deed hem te meer in de schatting der welgezinden van alle partijen rijzen, en toen hem, na de verschijning van het eerste deel zijner Oden, een jaargeld door Lodewijk XVIII werd toegelegd, schreef hij dit aan zijne gedichten toe, terwijl de indruk door zijn ridderlijk gedrag op het gemoed van den koning te weeg gebracht, wel het grootste aandeel er in had.

In October 1822 zag hij eindelijk zijnen innigsten wensch, den droom zijner kindsche jaren, verwezenlijkt. Met haar aan welke hij onveranderd trouw was gebleven werd hij voor het altaar vereenigd! Krachtig en verbazend werkte die gebeurtenis op het denken en zijn van den vurigen jongeling, die nu, na zoo veel angst en lijden, zich ten top van het geluk zag; de *jongeling* is *man* geworden, in beide beteekenissen van het woord; hij, vroeger met genie begaafd, doch dat genie op het *gebaande* pad reeds tot ieders verbazing in praktijk hebbende gebracht, wil nu zijn eigen pad bewandelen: hij wil de schepper eener nieuwe dichtsoort, eener nieuwe dichterschool worden. In zijn oog heeft het klassicisme uitgediend; andere tijden eischen andere vormen; voor *het ware* en *het schoone* moet een nieuwe tempel opgericht, voor den alouden stroom een nieuwe bedding gegraven! Geheel alleen staat hij evenwel in dat voornemen niet. Twee groote modellen bieden hem twee naburige landen aan. Shakspeare, de onsterfelijke bard van Albion, en Göthe, Germanjes onsterfelijke zanger, zullen hem twee

steunsels zijn: de romantische school is geboren. Ons bestek gedooft niet den storm te beschrijven, welke boven het hoofd des jeugdigen dichters losbarstte na de verschijning van zijn *Cromwell* in 1827; genoeg zij het hier te zeggen dat de letterkundige wereld, in Frankrijk niet alleen maar in geheel Europa, het voor en tegen der *klassieke* en *romantieke* scholen volhield met een vuur, een ijver die vaak tot verbittering oversloeg, in meer dan één schouwburg-zaal tot dadelijkheden leidde, en Europa in twee kampen verdeelde. Langzamerhand, toen men elkander beter had leeren verstaan en inzag dat het ware, in welken vorm ook, altijd *waar* blijft, verdroegen klassieken en romantieken elkander vrij wel; zij vermengden zich allengs, om later in dien mengelklomp weder een nieuwe scheuring te zien ontstaan, twee nieuwe partijen, onder de namen van *idealisten* en *realisten* bekend.

Een reeks van meesterstukken stroomde nu onafgebroken uit de pen van den grooten dichter: (1824) het tweede deel der *Odes et ballades*; (1825) een omwerking van *Bug Jargal*, *Relation d'un voyage au Mont-Blanc*, ten gevolge eener reize naar de Alpen door Victor Hugo in gezelschap van zijnen vriend Charles Nodier ondernomen en waarvan de *Revue des Deux-Mondes* verscheidene uittreksels opnam; (1826) het derde deel der *Odes et Ballades*; (1827) *Cromwell*, een treurspel aan zijnen vader, generaal Hugo, opgedragen; dit dramatische gewrocht mag men als den eersten steen beschouwen van het gebouw der romantische school. Eindeloos was de kritiek op dien stouten greep in de aloude vormen, althans in Frankrijk, gedaan; gang, inkleeding, handeling, versbouw, alles in één woord was zoo nieuw, zoo ongekend voor fransche begrippen, oogen en ooren, dat men niet wist of men droomde of waakte en zelfs zij, die den nieuweling verketterden, hem den tol hunner bewondering wegens zijnen *moed* niet konden onthouden. Geen wonder dat de dichter, den storm vooruitziende dien hij had doen ontstaan, in een uitgewerkte

voorrede tot zijn drama, zijn nieuw stelsel in alle bijzonderheden ontvouwde, zoo wegslepend van stijl en boeiend door stoute gedachten en beelden, dat deze voorrede te regt als de grondwet, als het evangelie der romantische school wordt beschouwd.

Volgens dat stelsel moeten de groote mannen en vrouwen, welke het drama in handeling brengt, niet alleen in het licht verschijnen waarin de geschiedenis hen op het wereldtooneel vertoont, neen! wij moeten hen tevens in het prozaïsch kleed van hun alledaagsch, huiselijk leven leeren kennen; Cromwell, protector van het puriteinsche Groot-Brittannië, dat zijnen koning op een schavot liet onthoofden, maar ook Cromwell in zijn verkeer te midden van den familiekring, in zijnen huisjapon; Marie-Tudor, koningin, een vrouwelijke Filips II, maar ook Marie-Tudor, de ijdele, kokette en jaloersche vrouw; vorsten en straatjongens, edellieden en boeren, wijsgeeren en hofnarren, allen met en door elkander handelende: van daar een amalgama van situatiën, handelingen, de taal der verhevenste poëzy naast de platte uitdrukkingen van den man des volks. — Doch vervolgen wij de lijst: In 1828 verscheen weder een lyrische dichtbundel onder den titel van *Orientales*; (1829) *Le dernier jour d'un condamné*, een roman, *Marion de Lorme* en *Hernani*, dramaas; (1830) een voortreffelijke voorrede tot de gedichten van Dovalle, de *Feuilles d'automne*, een dichtbundel, (1831) *Notre-dame de Paris*, de schoonste roman van den schrijver en een der schoonste van de moderne litteratuur; (1832) *Le Roi s'amuse*; (1833) *Marie-Tudor*, treurspelen; (1834) *Étude sur Mirabeau*, een monografie; *Littérature et Philosophie mêlées*; (1835) *Claude gueux*, *Angelo*, drama, en *les Chants du Crépuscule*; (1837) *les Voix intérieures*, een dichtbundel, aan de nagedachtenis van zijnen vader gewijd; (1838) *Ruy Blas*, drama; (1840) *les Rayons et les Ombres*, dichtbundel; (1842) *le Rhin*, een beschrijving in proza van de kasteelen langs den Rijn en

de legenden daaraan verbonden; (1845) *les Burgraves*, drama.

In 1841 werd Victor Hugo, na een ontzaggelijken tegenstand van de zijde der klassieken en niet minder hevig drijven zijner voorstanders, lid der Fransche Akademie. Ieder, die het ontstaan der Akademie en den geest kent welke steeds dat cerwaarde ligchaam der *veertig onsterfelijken* bezielde, zal beseffen welk een sensatie die benoeming in de wereld der geleerden moest maken. Het was de zamenkoppeling der twee uitersten, de aanraking der positieve elektrische wolk met de negatieve; er zou een onweder volgen, dat hemel en aarde moest in vlam zetten; niets van dat alles. Onze dichter nam de plaats in van Nepomucène Lemer cier, eenige jaren te voren overleden, dichter en tooneel-schrijver van naam, aan wien het fransche tooneel den *Agamemnon* en den *Christophe Colomb* te danken had. In de lof-rede, welke hij als naar gewoonte op zijnen voorganger, een volbloed klassikus, uitsprak, wist de redenaar behendig de klip te omzeilen zonder er op te stuiten; hij liet *classicisme* en *romantisme* onaangeroerd, prees zijnen voorganger, als burger, als mensch, als denker, als republikein, getrouw aan zijne vlag zelfs onder den ijzeren schepter van Napoleon, wiens daden hij bewonderde en dien hij nooit anders dan *mon ami le premier Consul* noemde, en die met Ducis, Delille, madame de Staël, Benjamin Constant en Châteaubriand die heldhaftige falanks vormde, welke met de pen den korsikaanschen reus bewonderde, doch bestreed. Daverende applaudissemten vielen den dichterlijken redenaar te beurt.

Het zal wel geen betoog behoeven dat een man als Victor Hugo, wiens naam op aller lippen zweefde, wiens werken verslonden werden, in een land als Frankrijk, waar iedere stand der maatschappij, de hoogste en de laagste, zich met staatkunde meent te moeten inlaten, ook tot het vervullen eener rol op dat woelige tooneel werd geroepen; bovendien moesten de traditiën van zijn

huis, zijne vendeesche moeder vooral, wel eenigen waarborg aan de toenmaals regerende Bourbons geven, dat zij in Victor Hugo geen tegenstander zouden ontmoeten. En inderdaad hij was der eenhoofdige regering toegedaan; niet zoo als de mannen van vóór 89 ze hadden begrepen, van den zuurdeesem der feodaliteit op godsdienstig en politiek terrein doortrokken; daarvoor was hij te veel denker en te zeer met de begrippen der 19^e eeuw vereenzelvigd; maar ook niet zoo als Napoleon I die begrippen in toepassing bragt, door het zwaard en het streven naar de wereldheerschappij: wars van beide uitersten, had hij toenmaals nog den gematigden monarchalen regeringsvorm tot ideaal en nam hij ook hier Engeland tot voorbeeld, zoo als Shakspeare zijn model voor den dramatischen vorm was geweest. *Le roi règne mais ne gouverne pas* was zijne leus. Met bewonderenswaarden moed hield hij daaraan vast. In 1845 door Lodewijk Filips tot pair van Frankrijk benoemd, gaf hij als vertegenwoordiger der natie bij meer dan eene gelegenheid, vooral als het onderwerpen van kunst, wetenschap of algemeen volksbelang betrof, blijk van heldere inzichten en treffende welsprekendheid; vermaard is zijne eerste redevoering kort na zijn optreden (zitting van 14 Februari 1845) in het belang der industriële inrigtingen gehouden; en die van den 14 Juni 1847 ten voordeele van Jérôme Bonaparte, welke om opheffing der verbanningswetten tegen hem en zijn geslacht vroeg.

Gelukkig ware het voor hem en zijne rust geweest, indien hij zich in de politieke wereld op dit hooge standpunt had gehandhaafd; doch daartoe was zijn vurige geest niet in staat. De storm van den 24 Februarij 1848 brak los; de troon van Lodewijk Filips zakte ineen en met hem zijn gansch geslacht. Frankrijk werd weder een gemeenebest en Victor Hugo tot afgevaardigde voor Parijs ter Constituanten gezonden. Ook daar helde hij nog steeds naar de koningsgezinde partij over; doch stemt ook soms met de demokratische, pleit voor de afschaffing der doodstraf in

het algemeen, welke Lamartine, destijds hoofd van het uitvoerend bewind, slechts ten aanzien van politieke misdrijven weet te doen aannemen, weigert zijne stem te geven aan de verklaring dat generaal Cavaignac zich verdienstelijk jegens het vaderland heeft gemaakt en stemt tegen de nieuwe konstitutie; ondersteunt het dekreet tegen de klubs, bestrijdt het socialistische beginsel van *regt op arbeid (droit au travail)*, het grondkrediet, de afschaffing van het remplacement bij de militie, de vestiging van twee kamers van vertegenwoordiging en het voorstel om de konstitutie bij plebisit te doen goedkeuren.

In de Wetgevende Vergadering (10 December 1848), welke op de Constituante volgde, ontmoeten wij Victor Hugo weder als lid door Parijs afgevaardigd; doch niet meer aan de regterzijde; hier doet hij zich als een der hoofden en voornaamste woordvoerders van de democratisch-sociale partij kennen. In 1850 gaven het romeinsche vraagstuk, het onderwijs, de kieshervorming, de borgstelling en het zegel der dagbladen; in 1851, de beperking van het algemeene stemregt en het wetsvoorstel tot herziening der konstitutie hem gelegenheid tot het uitspreken van treffende, wegslepemde redevoeringen; doch de hartstogtelijkheid zijner taal, zijne persoonlijke uitvallen tegen de Montalembert, het hoofd der ultramontaansche partij, die hij drie jaren lang bestreed, en tegen Lodewijk Napoleon, president der republiek, als had hij een voorgevoel van diens ophanden zijnde verraad, joegen al de leden der toenmalige meerderheid, die hem een renegaat der konservatieve beginselen noemden, tegen hem in het harnas, terwijl ook zijne nieuwe geestverwanten hem, den ouden burggraaf, oud-pair van Frankrijk, met zekeren argwaan beschouwden. Doch ook buiten de landsvergadering deed hij zijne stem ten voordeele der revolutie hooren. In 1848 had hij *l'Evènement* gevestigd, een dagblad, dat dezelfde worstelingen als de dichter onderging, vervolgd, veroordeeld, verboden werd en onder

den titel van *l'Avènement* herrees. In een proces waarin de al te hevige uitvallen van zijnen zoon, Charles Hugo, tegen de doodstraf, den vader hadden gewikkeld, verscheen hij voor de regtbank en bepleitte zelf zijne zaak met een welsprekendheid die regters en publiek van bewondering opgetogen hield.

De 2 December 1852 verscheen Lodewijk Napoleon, het masker der huichelarij afwerpende, schond den eed op de konstitutie gezworen, liet zich tot president voor tien jaren en kort daarna tot keizer uitroepen. De naam van Victor Hugo stond op de eerste lijst dergenen die van het fransche grondgebied werden verbannen. Hij begaf zich met zijn gezin naar het eiland Jersey, later naar Guernsey. Van daar spuwde zijne pen, nu in gal gedoopt, vuur en vlammen tegen den meenedigen uitvoerder van den *coup d'état*, het allereerst in een wapenkreet aan alle Franschen gerigt, daarna in een brochure, *Napoleon le Petit* (Brussel, 1852), en vervolgens in een dichtbundel, *les Châtiments* (Brussel, 1853), bij honderdduizenden over de gansche beschaafde wereld verspreid en gelezen.

Eindelijk bedaarde de regtmatige storm in den boezem des edelen ballings gerezen. Terwijl hij in den stillen huiselijken kring, ver van den woeligen oceaan der politiek, geheel aan de beschouwing der kalme natuur en aan de poëzy was teruggegeven, verscheen in 1856 te Parijs een nieuwe dichtbundel van hem in twee deelen, onder den titel van *Les Contemplations*, waarvan verscheidene uitgaven het licht zagen. Zoo ergens, dan wordt in die verzameling de dichter door den mensch, den wijsgeer, den vader beheerscht; het eerste deel (*Autrefois*) schetst het lagchend verleden; het tweede (*Aujourd'hui*) het droevig heden; de verzen aan de nagedachtenis zijner dochter gewijd, in bloeienden leeftijd door een noodlottig toeval van zijne zijde gerukt, zijn wegslepend schoon. In 1859 gaf hij, onder den titel van *La légende des siècles* in twee deelen, een soort van poëtisch behandelde geschiedenis der

menschheid in het licht, die nog door twee andere even uitgebreide fragmenten zouden gevolgd worden, te zamen bestemd één heldendicht te vormen: *La Fin de Satan et Dieu*.

Den 15 Augustus 1859 vaardigde Napoleon III een algemeene, onvoorwaardelijke amnestie voor de politieke bannelingen van den 2 December uit. Even als Edgar Quinet, Louis Blanc, de Charras en anderen, weigerde Victor Hugo de amnestie en beantwoordde haar met een protest dat hij wereldkundig maakte. Tien jaar later (1869) werd, op dezelfde hooghartige wijze, de weder aangeboden amnestie geweigerd, en toen zijn vriend, Félix Pyat, hem aanspoorde met hem naar Frankrijk terug te keeren, antwoordde hij: "en als er slechts één overblijft, zal ik die eenige zijn."

In 1865 zag weder een nieuwe dichtbundel (tot heden de laatste) het licht, wij bedoelen de *Chansons der rues et des bois*, te eenenmale verschillend van de *Contemplations*. In deze *chansons* laat de dichter zulke vreemde luchtsprongen aan zijne muze maken, kneedt en wringt hij de taal derwijze in allerlei vormen, dat zijne vijanden — misschien wel zijne bewonderaars — hem den *Paganini der Poëzy* noemden.

Doch in 1862 reeds was te Brussel een werk in proza van hem verschenen, dat den roem van den schrijver weder in vollen glans deed herleven; namelijk *les Misérables*, een uitgebreide sociale of, beter, socialistische roman, waarvan de vertaling gelijktijdig in negen talen het licht zag.

In 1866 werd dit gevolgd door *les Travailleurs de la mer*, meer idylle dan roman en te zeer het streven naar geleerdheid verdradende, en in 1869 door *l'Homme qui rit*, uiterst boeiend van inhoud en stijl, doch het succès van beide was minder groot dan dat van *les Misérables*. De grootste zege echter welligt door hem als dichter behaald, was de wederopvoering van zijn treurspel *Hernani* te Parijs tijdens de wereldtentoonstelling van 1867. Vier maanden lang trok dit drama, bijna onafgebroken, het publiek naar het *Théâtre Français*.

Onder de werken die, hetzij als vlugschriften, als feuilletons of in tijdschriften van hem verschenen, behooren nog: gedichten in den *Conservateur littéraire*, de *Revue des Deux-Mondes*, den *Globe*; drie redevoeringen in de fransche akademie gehouden; la *Esméralda*, tekst eener opera in vier bedrijven, muziek van Bertin (1836); *Brief aan de kiezers* (1848); redevoeringen in de kamer der Pairs en bij de rubliekeinsche vergaderingen; *Treize discours* (1859); *Oeuvres oratoires* en *Discours de l'exil* (1853); *les Enfants, livre des mères* (1858), kindergedichtjes; *Littérature et philosophie mêlées* (1864). Bekwaam teekenaar was hij ook, vele vignetten tot dichtbundels en almanakken zijn door zijne hand vervaardigd, met name die van *le Livre d'étrennes* en *l'Artiste*.

Gedurende het voor Frankrijk zoo noodlottig jaar 1870, nadat de keizerlijke overweldiger te Sedan land en troon had verloren, zagen de doorluchte ballingen van 1852 weder Frankrijks poorten voor zich geopend. Victor Hugo snelde op de eerste tijding van den val des keizers en de uitroeping der republiek weder naar Parijs; hij sprak en schreef in gloeiende taal om zijne medeburgers tot verzet tegen Pruisen op te hitsen; doch evenmin door woorden als door kanonnen kon de vijand in zijnen zegevierenden togt worden gestuit. Gedurende het beleg was Victor Hugo beurtelings te Parijs en te Tours; kort daarna werd hij tot afgevaardigde ter algemeene vergadering onder het bestuur der nationale verdediging benoemd; hij nam later te Bordeaux zijn ontslag, omdat hij zich met de aanneming der vredespreliminairen niet kon vereenigen, en week naar Brussel, alwaar hij in Maart aan mishandeling en bijna aan plundering blootstond, toen hij aan uitgeweken leden der Com-

¹ Merkwaardig zijn de punten van overeenkomst, in dichterlijken aanleg en meesterschap over de taal niet alleen, maar ook in lotswisselingen, van Victor Hugo met onzen Bilderdijk. Een opzettelijke uiteenzetting daarvan achten wij der pen van een bekwaamen geschiedschrijver overwaard.

mune van Parijs, ondanks de regering van België, een schuilplaats in zijne woning had toegezegd.

Hoe men Victor Hugo in zijne poëtische en politieke loopbaan ook veroordeele, den tol der bewondering, den naam van een der grootste geniën van ouden en nieuwen tijd, zal niemand hem weigeren.

Vele en velerlei waren de beproevingen van den man, wiens leven wij hier vlugtig schetsten; trouwens, wie bereikt straffeloos den zeventigjarigen leeftijd? Zijne dochter Leopoldine en haar man Charles Vacquerie kwamen bij een watertogtje met een boot op de Marne in 1843 in de golven om; in 1870 stierf zijn zoon Charles plotseling te Parijs. Thans bevindt de grijsaard zich weder buiten zijn vaderland, dat hij vol wrevel heeft verlaten. Uit België moest hij op last der regering van dat land vertrekken, en nu houdt hij verblijf te Vianden (Luxemburg).

Even eerbiedwaard en verheven als zijne eerste vrijwillige ballingschap was, zoo bespottelijk en kleingeestig zou de laatste wezen, indien hij er in bleef volharden.

1 Augustus 1871.

MACAULEY.

THOMAS BABINGTON MACAULAY.

De menschheid is één; alle geslachten der menschen, die gedurende den loop der eeuwen elkander op aarde volgden, haar thans bewonen, en haar in de toekomst zullen bevolken, zijn allen door één en denzelfden band zaâmgespoerd: de latere geslachten staan als op de schouders der vroegere, en zijn de erfgenamen van den graad van ontwikkeling, waartoe die vroegere het hebben gebragt, doch verkregen dien slechts *titulo oneroso*, onder den last en de verplichting om niet lui van de erfenis te teren, maar het verworven talent rentegevend uit te zetten en het kapitaal der ontwikkeling steeds te doen aangroeijen, op elk gebied van het menschelijk aanzijn en zoowel moreel als materiëel. Tot vervulling van dien last en van die verplichting hebben de latere geslachten eene onmiskenbare behoefte aan kennis van den gang der ontwikkeling bij de vroegere, d. i. aan de *geschiedenis* in haren wijdsten, alomvattenden omvang. Niet ten onregte mag zij dan de belangrijkste tak van *wetenschap* worden genoemd, ja, in den omvang, als wij ons haar voorstellen, wel “de wetenschap” bij uitnemendheid, en wij waardeeren daarom hare erkenning reeds bij de Ouden, die haar het afzonderlijk patronaat van eene der Muzen waardig keurden.

Met meerdere of mindere bewustheid, heeft men reeds in de vroegste tijden ingezien het belang der bewaring van de kennis van feiten en toestanden, die zich in de menschelijke maatschappij voordeden, en wendde men pogingen aan om die in de herinnering van volgende geslachten te doen voortleven. Het egoïsmus, in zijne uitingen van eer- en roemzucht, heeft ongetwijfeld daartoe bijgedragen, met vleijerij ter eene en wangunst in ruwe kritiek ter andere zijde.

Vóór dat nog de menschelijke geest er in geslaagd was, door het geregeld samenwerkend letterschrift de klanken der overeengekomen taal af te beelden, en dit als een gemeenschaps-middel te bezigen, niet alleen in het tegenwoordige met de door afstand van plaats gescheiden geslachtsgenooten, maar ook met de afstammelingen, die ná het levende geslacht zullen optreden, tot in de verste toekomst, — vóór dien tijd reeds werden gedenkwaardige feiten in het leven der familiën, later volken, door opgerigte gedenkteekenen vereeuwigd, en het *beeld*schrift leende zijne diensten, terwijl de zangen der barden, van mond tot mond voortlevende, de feiten der helden en uitstekenden als de geschiedenis der hunnen in heugenis bewaarden. Die zangen, door later eeuw in schrift vergaârd, waren dan ook meerendeels de oudste geschiedrollen; de beschreven historie in ongebonden stijl is van jongere dagteekening.

Het is te begrijpen, dat de wetenschap der geschiedenis zelve gelijken gang hield met de voortgaande ontwikkeling der beschaving, en zij in den ouderen tijd niet datgene was en kon zijn, wat men er tegenwoordig van verlangt. Bij de verbrokkeling der volken en de mindere gemeenschap onderling, was ook de geschiedenis verbrokkeld. Zij was bovendien slechts eene optelling van de daden van helden en hoofden, doormengd met wonderverhalen.

Eerst latere tijden kunnen historie-schriften aanwijzen, welke

meer dien naam verdienen. Daaronder de historische boeken van het Oude Testament; bij de Grieken, om slechts eenige te noemen, Herodotus, Thucydides, Plutarchus; bij de Romeinen, Livius, Suetonius, Tacitus. Nog echter bleef de geschiedenis fragmentarisch, en nog veel later zouden zij optreden die al de fragmentarische volksgeschiedenissen tot ééne algemeene zouden trachten zaâm te voegen. Zij bleef ook nog vermengd met veel wat moderner kritiek moest uitzuiveren: — eene taak, waarbij deze ook weêr dikwerf wat te overmagtig en overmoedig te werk gaat, zoodat wellicht eene weêr latere kritiek op kritiek zich genoodzaakt kan zien veel van het uitgezuiverde uit den vuilnisbak weder op te zoeken. De geschiedenis bleef ook nog lang alleen die van vorsten, staats- en krijgsmannen, van strijd en beroering, oorlog en vrede, van het volk slechts voor zooverre het hierbij te pas kwam. De geschiedenis van het volk zelf, in zijn leven en streven, verbonden met die zijner bestuurders en verdedigers of verdersers, — tot dit begrip is men eerst in de jongste tijden gekomen, en hij wiens naam hierboven staat, is een uitstekend vertegenwoordiger van dit ten deugdelijkste in praktijk gebragte begrip.

Lord Macaulays portret behoort in die afdeeling van de galerij der groote mannen, welke meer bijzonder der letteren is gewijd; niet in die der vertegenwoordigers van de meer bepaalde exacte wetenschappen. Zijne plaats nam hij in onder de staatslieden, redenaars, dichters, en bovenal onder de geschiedschrijvers. Voorzeker een geest, zoo onvermoeid werkzaam, zoo veelomvattend als hij, moest wel veel belang stellen in den vooruitgang en de verwonderlijke ontdekkingen der moderne wetenschap; maar hij was tevreden met het aannemen harer resultaten op het gezag harer erkende priesters, en voor zich zelve overwoog hij hare praktische politieke en maatschappelijke gevolgen; het opdelfen

harer schatten uit de donkere mijn liet hij over aan wie daartoe den tijd en den lust had, die hij bij voorkeur wijdde aan de beoefening der historie, waarin hij het tot zoo hooge voortreffelijkheid bragt.

Het sluitingsjaar der 18e eeuw zag Thomas Babington Macaulay geboren worden, den 25 October 1800 te Rothley Temple in Leicestershire, de verblijfplaats van zijnen oom Thomas Babington. Zijn vader, Zacharias Macaulay, woonde te Clapham. Deze stond, nevens Wilberforce, in de voorste gelederen bij de krachtige reactie, welke, kort na de groote fransche omwenteling, in Engeland op het gebied der godsdienst zich openbaarde en waarmede de strijd tegen den slavenhandel op Afrikaas kust en voor de bevrijding der neger-slaven in de britsche koloniën verbonden was: — een strijd, toen aangevangen, die na ruim eene halve eeuw zoo schitterend werd bekroond, nu der slaven ketenen niet alleen in Englands bezittingen zijn gevallen, maar ook in die van andere koloniale mogendheden, ook in de onze, en in het zoo lang en heftig op dit punt vasthoudend Zuiden der Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Het is wel ontwijfelbaar dat de religieuse atmosfeer, in hare bijzondere bepaalde rigting, zooals zij in de vaderlijke woning en in het verkeer met zijns vaders geestverwanten heerschte, niet zonder invloed bleef op het vroeg zich ontplooiend gemoed van het knaapje; dat de gesprekken, die hij hoorde, en de onderwerpen daarbij voorkomende hunne rigting aan zijnen geest meedeelden. Zeker is het dat toen reeds de grond werd gelegd tot die gemeenzaamheid met, bij eerbied voor de gewijde schriften, die hem bijbelsche uitdrukkingen en voorbeelden steeds zoo ter hand deed zijn, ofschoon hij ze nooit onbehoorlijk, ligtvaardig of oneerbiedig te pas bragt.

Onder de geestverwanten zijns vaders werd van zijne jeugdige, ja kinderlijke opstellen in proza en vers met ophef gewag gemaakt, en daar die geestverwanten vele waren, door heel het land met elkander in korrespondentie, zoo had de kleine Thomas reeds vroeg

een faam, en de vermaarde Hannah More, die hem ontmoette, voorspelde in een harer brieven als in orakeltaal zijne toekomstige grootheid.

Op eene gewone lagere school, zoo als de scholen toen waren, te Clapham, werd hij eerst onderwezen, totdat hij met zijn twaalfde jaar werd gesteld onder de leiding van den geestelijke Preston, eerst te Shelford, later in de nabijheid van Buntingford, niet ver van de universiteitstad Cambridge. Die leermeester moet een man van veel kennis en gezond oordeel zijn geweest, en volkomen te huis in de oude grieksche en latijnsche schrijvers, want onder zijne leiding werd Macaulay in dit opzigt uitstekend gevormd en voorbereid. De heer Preston wist in zijnen kweekeling dezelfde liefde voor de groote klassieken der oudheid aan te kweken, die hem bezielde, in de meening, toen en nu nog in Engeland heerschende, dat zonder de studie der klassieken alle studie dor en niet blijvend is; een geloof vroeger ook heerschende in Nederland, eens het land der klassieke studiën bij uitnemendheid en dat op zoo vele groote litteratoren mogt bogen, maar dat thans, uit navolgende modezucht, ze al te eenzijdig laat verdringen en andere goden van den dag door iedereen, willens of onwillens, wil bewierookt zien. De heer Preston huldigde ook de grondstelling: dat niemand beter wordt onderwezen dan door zich zelve. En inderdaad, zoo men gedwongen kan zijn aan volslagen botterikken door immer herhaald vóór- en herkaauwen het hoog noodige beetje kennis bij te brengen — bij eenigen aanleg van den kweekeling, moet men hem zelve laten vinden; het bijgebragte moge verdampen, het zelf gevondene — met innig genoegen en wat streeking van zelfgevoel gevondene! — blijft immer hechten. Preston wist bij zijnen kweekeling eene neiging te wekken, eene neiging die reeds aanwezig was te rigten; dan liet hij hem over aan zijnen onleschbaren dorst naar kennis, aan zijne zucht voor boeken van allerlei genre. Bijzonder veel smaak, ja zelfs een hartstogt, mag men zeggen,

had reeds de jongeling voor de lektuur van romans, en dit bleef hem bij tot het laatst zijns levens. Had hij reeds als schoolknaap het lezen van romans verdedigd, in een opstel, dat hij zonder naam inzond en geplaatst zag in een ernstig tijdschrift, door zijns vaders vrienden uitgegeven en *de Christelijke Opmerker* getiteld; hij bevestigde die verdediging praktisch door te lezen niet alleen wat in dit genre in het Engelsch verscheen, maar ook wat het buitenland opleverde. En zeker, die lektuur is den toekomstigen geschiedschrijver niet ondienstig geweest. Maar het hogere stond daarvoor evenmin achter; integendeel, ook hierin bleek de eens opgevatte liefde onuitdelgbaar, ja met de jaren eer toenemende. Zóó zijne gehechtheid aan de groote geniën van Hellas en Latium; Homerus, Thucydides, Tacitus waren en bleven zijne gemeenzame vrienden, wier omgang hij dagelijks zocht; ook heeft die vriendschappelijke omgang zijnen stempel gedrukt op de zegswijze en den stijl van Macaulay, zonder evenwel hem tot slaafsche navolging te verleiden.

Een van de vrienden zijns vaders, in godsdienstige overtuiging met dezen gelijk gestemd, was de heer Isaac Milner, deken van Carlisle en "Master" van het *Queen's College* aan de universiteit te Cambridge; een man, in wien drie hoedanigheden, voor sommigen misschien wel wat zonderling, vereenigd werden gevonden: nl. grondige mathematische kennis, zeer sterk geprononceerde godsdienstige begrippen, en een ongewone luidruchtige vrolijkheid. Tot dezen man vond de jonge Macaulay zich buitengemeen aange trokken, waarschijnlijk meest om de laatste hoedanigheid, zeker niet uitsluitend om de eerste. Hij bezocht hem dikwerf, en uit dien omgang sproot zijne liefde voor de Cambridge-universiteit, die hem mede zijn leven lang onderscheidde en met de jaren niet verflaauwde, maar inniger en hechter werd.

Met zijn 19^e jaar deed hij zijne intrede in het *Trinity-college* te Cambridge. Zijne akademische loopbaan was niet zóó schit-

terend als de opgewonden verbeelding der vrienden hem had voorspeld. De mathematische wetenschappen, zoo hoog in eere gezeteld, vonden hem afkeerig, of liever andere meer met zijnen aard en aanleg strookende studiën namen hem geheel in beslag. Later heeft het hem wel eens gesmart de exacte wetenschap zóó geminacht te hebben, en erkende hij haar groot, schier onmisbaar belang voor de volledige ontwikkeling. Was zijne geleerdheid ook verre meer omvattende dan van velen zijner mededingers, hij gevoelde dat hem toch iets ontbrak, hetgeen hij in hen waardeerde. Des ondanks mogt hij onderscheidingen verwerven, waarbij twee prijzen voor engelsche poëzij, en eindelijk het voorwerp zijner hoogste eerezucht, een *fellowship* van het *Trinity-College*. Dit gedacht hij zijn leven lang met zekeren trots; twee zijner innigste gevoelens vonden daarin voldoening: gehechtheid aan Cambridge en het verlangen naar eenig vast inkomen; hetgeen hem zou veroorloven de loopbaan te volgen, die zijn geest zich koos. Steeds sprak hij uit innige overtuiging over het onwaardeerbaar goede van zulke *fellowships* voor belovende jongelieden in aanleg en ijver, maar schaarsch van materiële middelen voorzien, en verzette hij zich tegen elke verandering te dezen opzichte in het akademisch stelsel, waarbij het getal dezer stichtingen moest worden ingekrompen, en dan wist zijn uitstekend geheugen zoovele der uitstekendsten in het land aan te wijzen, welke van die inrigting het genot hadden gehad.

Als maatschappelijk beroep koos hij het vak der regten; in Februari 1826 trad hij als pleitbezorger op; later vervulde hij regterlijke betrekkingen. Doch de letteren overvleugelden het regt. Zijne regtsstudiën waren daarom geenszins een verloren moeite; integendeel: eerstens waren zij hem van onschatbare waarde, ja inderdaad onontbeerlijk voor zijne schriften; ten andere zouden zij vruchtdragend worden in een sfeer, die zijne stoutste verbeelding niet had kunnen vooruitzien. Wel onder-

scheidde lord Lyndhursts scherp oordeel over personen hem reeds in 1827 door hem aan te stellen als *commissioner* bij het *Court of Bankruptcy*; doch de letteren waren het toch die hem bij het groote publiek inleidden. Hij begon daarin met zedige bijdragen in het magazijn of tijdschrift *Knight's Quarterly*, dat niet zeer verspreid was en hoofdzakelijk door eenige zijner vrienden te Cambridge werd gesteund; daarin werden eenige zijner beste balladen opgenomen. Onverwachts echter verscheen van hem in de *Edinburgh Review* een artikel over Milton. Dat maakte een sensatie grooter welligt dan ooit eenig opstel, dat buiten de politiek van den dag omging. Hij trad daar in het veld nevens Jeffrey zoo schitterend vruchtbaar, Brougham zoo doordringend, zoo bijtend, zoo veelzijdig bruisend, Sydney Smith, wiens gezonde zin en onnavolgbare geestigheid en humor zoo aantrokken, om niet te gewagen van de mededingers van het *Quarterly Journal*. Maar het bleek op eens: de jeudige rekrut in de gelederen deed een nieuw pad kennen, scheen een nieuwe époque te doen aanlichten, eene omwenteling in het vak der *Reviews* te maken. Tot nu, met enkele sprekende uitzondering, waren de artikelen der *Reviews* slechts meer of minder uitvoerige beschouwende verslagen van nieuw uitgekomen boekwerken, of verhandelingen over de politiek of strijdvrage van den dag. Dit artikel deed zich kennen als volledige dissertatie over de geschiedenis van een groot tijdvak, het leven van een groot man, zijne geschriften, zijnen invloed, zijne verdiensten, dien man in de lijst van zijnen tijd. Het was niet meer een gewoon tijdschrift-artikel, maar een historische biografie, een filozofische proeve. En wat veelomvattende kennis blonk daarin uit, wat oorspronkelijkheid en stoutheid van blik, wat meesterschap over de geheele geschiedenis en het leven in de aan gebeurtenissen zoo rijke tijden van Milton, wat verscheidenheid van gelukkige illustratie, wat krachtige, ronde, levendige stijl!

Aldra volgden andere schriften van gelijk, sommige van welligt

nog hooger gehalte: alle gaven getuigenis van zijne groote en degelijke belesenheid, zijn fier en onafhankelijk oordeel, de welvoorzene voorraadkameren zijns geheugens, de kwistige verscheidenheid van verwen en tinten, maar steeds harmonieus bij zijne schildering.

De staatspartij der Whigs rekende hem tot de haren; die jonkman, zoo verheven van karakter, onbesproken, bij zijne vrienden zoo innig gewaardeerd, wiens redenaarstalent bij de akademische disputen te Cambridge reeds had uitgeblonken (eenmaal sprak hij reeds te Londen in eene *meeting* tegen de slavernij, en deze rede bleef niet onopgemerkt), de erkende steller van zulke stukken in de hoogst aangeschreven *Reviews*, moest wel de opmerksaamheid trekken, en natuurlijk zag de Whig-partij in hem een hoopvollen medestrijder te gemoet. Lord Landsdowne, zoo vurig en zoo oordeelkundig voorstander der letteren, bood hem een zetel in het Parlement. Over het aannemen kon geene aarzeling zijn. Macaulays politieke overtuiging was geheel eenstemmig met die van Landsdowne; en zij was bij hem opregt, innig en wèl gegrond. Weinige staatslieden dan ook die, als hij, sedert hun eerste optreden, hunne loopbaan door, zóó trouw daaraan vasthielden, die, waarlijk liberaal, in den ruimsten, onbekrompensten zin, niet konden weifelen of wankelen. De grenslijn, door hem getrokken tusschen konstitutionnele vrijheid en democratie, in zijne vroegere redevoeringen over de *Reform* en het *Charter*, was onwrikbaar dezelfde als hij ze in zijn laatsten tijd schetste in een opmerkelijken brief over de uitzigten en vermoedelijke lotsbestemming der Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Ten jare 1830 nam hij zitting in de Gemeenten, voor Calne, en daarmee vangt zijn eigenlijk openbaar leven aan. Hij had een te gezond begrip, een te grooten eerbied voor zich zelve en tevens voor zijne medeleden, om al dadelijk zich in de voorste gelederen te dringen, en lokte dus daardoor geene antipathie, jaloezij, verzet en tegenstand.

Bovendien, hij wilde zijne krachten niet spillen in nietige, vruchteloze schermutselingen of op onderwerpen van gering belang. Aanvankelijk alzoo beproefde hij slechts bij enkele gelegenheden zijne wapenen. Eerst bij de behandeling der *Reform* (kieshervorming) van 1832 bragt hij zijne volle kracht in het vuur, en niet te vergeefs. Zijne redevoeringen maakten diepen indruk. De faam, daarvan uitgegaan, was genoeg, om, zonder de hulp der waarderende vriendschap, hem op nieuw zitting in den grooten raad des lands te verschaffen. In December 1832 werd hij gekozen door het volkrijke en welvarende Leeds, dat door de nieuwe wet het kiesregt verkregen had. In hetzelfde jaar had hij den post van sekretaris bij den *Board of Control*¹ aangenomen, en daaruit vloeide twee jaren later voort eene ongedachte verandering in zijne vooruitzigten, naar het schijnen mogt, in zijne geheele levensbestemming. In zijne officiële kwaliteit had hij ten jare 1834 eene rede gehouden over de hernieuwing van het Indisch Charter, — eene rede, die in hare sprekendste karaktertrekken de vergelijking niet schroomt met de schitterendste van Burke, het verschil van aanleiding en omstandigheden en haar dienovereenkomstig gewijzigde aard in aanmerking genomen. Heldere omvattende blik, ware kalme staatsmanswijsheid, filozofische en historische konsekwentie, blonken daarin uit, bij ronding, juistheid en rijkdom van uitdrukking; zonder iets van dat heftig hartstogtelijke, schrikbaar schilderachtige, dat diep snijdende, wat andere gelegenheid in Burke gepast deed zijn. Deze rede alleen moge hem bij het gouvernement hebben aangewezen als een dienstig lid van den nieuwen Raad, van wien de wetgeving voor Indië zou uitgaan.

De betrekking werd hem aangeboden, en zij was hem niet

¹ Het ligchaam door middel waarvan van wege het parlement toezigt werd geoeffend over de Indische zaken onder het beheer der Oostindische Kompagnie. De voorzitter van dien *Board* was lid van het ministerie.

onwelkom. Immers het ruime indische veld trok hem aan, hij had er reeds veel over geraadpleegd en vele zijner vrienden waren in naauwe betrekking met Indië. Wat hij later schreef over de indische mannen van naam, Clive en Hastings, kan getuigenis dragen, dat Macaulay de nieuwe taak niet onvoorbereid, niet wuft en oppervlakkig te gemoet ging. Als bijkomende reden tot aanneeming der betrekking gold zeker ook eene geenszins laakbare berekening uit omzigtigheid: bij eene zoo weinig eischende levenswijze als de zijne kon hij, zonder in iets aan zijnen stand te kort te doen, in eenige jaren wat voor de toekomst opleggen, dat eensdeels, voor hem zelven: hem onafhankelijk kon maken van ambts-slavernij en van slaafschen gedwongen letter-arbeid; ten andere, een zeer edele drijfveer: daar zijne familie nooit rijk was geweest en hij in hartelijke liefde aan de zijnen was gehecht, deed hij veel ter verbetering van hun levensgenot en bevordering hunner belangen, en dit zou hij alsdan te meer nog onbekrompen kunnen voortzetten.

In Indië nam hij zitting als lid van den raad en als president der kommissie van wetgeving. Sommigen meenden en spraken het zelfs uit, dat van het beoogde doel weinig vrucht te wachten was. Latere tijd deed echter de gerijpte vrucht kennen. Zooals het met dergelijke omvangrijke hervormingen gaat — ook bij ons te lande zijn de voorbeelden niet weinige — het spreekwoord geldt ook hier: “lange mijlen leggen tusschen doen en zeggen,” — de zaak was niet vroeg rijp, maar daarom mag men hopen zal zij ook niet vroeg bedorven zijn. Na veel, welligt niet te vermijden oponthoud en herhaalde herziening, kwam het indisch kriminele wetboek met Januari 1862 door heel Britsch-Indië in werking, slechts in enkele ondergeschikte punten met kleine wijziging, anders geheel naar de redaktie der ontwerpers, waaronder Macaulay de eerste plaats bekleedde, die er ook zeer te waarderen aantekeningen op gaf, en in beiden volgens de meest

gerechtigde beoordeelaars zijnen naam als jurist op vasten grondslag vestigde.

In het jaar 1838 keerde hij in het vaderland terug. In Januari 1840 werd hij als bij akklamatie gekozen tot vertegenwoordiger van de stad Edinburgh; dien zetel behield hij ongestoord tot in 1847. Reeds was hij in den *Privy Council* benoemd geworden en had den post van sekretaris bij oorlog aangenomen. Hij behield dien, met zitting in het kabinet, van 1839 tot 1841, dus ongeveer twee jaren. Toen zijne politieke vrienden andermaal aan het roer kwamen, werd hij, 12 Juli 1846, betaalmeeester van het leger.

Door geheel dit tijdvak zijns levens streed hij inwendig een zwaren strijd. Eenerzijds de eerezucht van op het publiek terrein nuttig werkzaam te zijn in ambtelijke betrekking of onder de vertegenwoordigers des lands; aan de andere zijde de liefde voor de letteren, welke zoo noode een mededingster op haren troon duldt, de bij hem veel sterkere eerezucht om door een nieuw groot werk bij te dragen tot de schatten van Englands denkkracht en lettersmaak. Op de officiële bureaux, op de banken der Gemeenten, onder de toejuiching of bewonderende aandacht van het Huis — zijn hart was in zijn boekvertrek. Niet zoo zeer onder de groote politieke leiders, veeleer onder de sterren aan den litterairen hemel streefde hij naar eene plaats; niet slechts in 's lands raadzaal wenschte hij zijn auditorium, maar door heel het wereldrond, overal waar de engelsche taal wordt gesproken. Al den tijd dien hij uit Engeland afwezig was, op de reize naar Indië en van daar terug, en in zijne ambtelijke en parlementaire loopbaan zoo veel zijne werkzaamheden hem vrij lieten, bleef hij steeds met onvermoeibaren ijver bezig den voorraad zijner kennis te vermeerderen, een voorraad, die zijn ruim en vasthoudend geheugen niet kon overladen, dat, hoe meer het opnam, te meer scheen uit te zetten, en niets te gering of zich onwaardig achtte. Als een kurieus voorbeeld van wat en hoe in-

gespannen hij las, diene dat hij onder zijne boeken op de indische reis ook de vele lijvige deelen der werken van den kerkvader Joannes Chrysostomus medenam. Diens nog zoo zuiver en harmonieus Grieksch, en zijne hooge waarde voor de geschiedenis der godsdienst-meeningen — een onderwerp, waarin Macaulay steeds groot belang stelde — deed hem een lektuur aanvangen en ten einde brengen, waarop slechts weinig theologen van professie zich zullen kunnen beroemen. Als een bewijs van zijn trouw geheugen zij vermeld dat hij verklaarde — en hij beroemde zich niet ijdelijk — indien Miltons *Verloren Paradijs* verloren ging, hij althans de eerste boeken naauwkeurig zou kunnen opschrijven.

De innerlijke strijd, waarvan wij spraken, die mogelijk tot zijn levenseinde onbeslist had kunnen blijven, kreeg in 1847 door de omstandigheden een plotselinge en ongedachte beslissing. Bij de verkiezingen van dat jaar bezweek zijne kandidatuur voor Edinburgh. Het is zeker, en die hem waardenen zullen er hem niet te minder om bewonderen, dat hij zelf daartoe medewerkte. Eene godsdienst-kwestie was in het spel, bij welke de schotsche hoofdstad, vasthoudend aan hare nationale vooroordeelen, de minder liberale meening dreef. Macaulay was niet te bewegen om zich te voegen of tij te kavelen, zelfs niet om te conciliëren. Vrij en luide, stout en met verontwaardiging gispte hij zijne kiezers wegens hun, naar zijne overtuiging, bekrompen bigotisch inzicht. Des ondanks mag men niet twifelen of toen werd hij door de uitkomst diep getroffen. Hij was waarlijk niet geschikt voor den groven en ruwen arbeid om de volksstemmen te winnen en publiek in het strijdperk der *hustings* te treden; wat hij vroeger niet had noodig gehad: toch griedfen hem de openlijke afval of de laauwe steun zijner vrienden, en zeide hij openlijk zich te schamen over de schande die Edinburgh op zich laadde. In een treffend dichtstuk gaf hij lucht aan zijne verontwaardiging en smart. Doch tevens in dezelfde stanzaas uitte hij wat hem kon verzoenen met zijne

verwerping: de groote strijd was ten einde, hij was verlost, bevrijd van het openbare, het parlementaire leven. Hij kon met eere en waardigheid zich terugtrekken, om zich te wijden zonder stoornis en geheel aan de letteren; van nu aan zou zijn studeervertrek het uitsluitend tooneel zijner werkzaamheden zijn. Wel deed Edinburgh eenige jaren later schitterend *amende honorable*, door hij de verkiezing van 1852 hem, zonder dat hij zich kandidaat stelde, zonder dat hij zelf zich eenige moeite behoefde te geven, den vroegeren zetel weder te doen innemen. Hij was weder parlamentslid, 1852—1856, maar zonder zich op den voorgrond te stellen, en sprak zelden, doch nooit zonder indruk te maken. In 1856 dwong verzwakte gezondheid hem voor goed die eervolle plaats te verlaten. Maar het ontbrak hem niet aan andere eervolle betrekkingen, die alle den geletterde golden, en welke hij gaarne aannam. Zoo was hij rector der universiteit van Glasgow (1848); *Trustee* van het Britsch Museum (Febr. 1847); vooral deze betrekking hield hij in hooge eere, en het publiek genoot veel van zijnen ijver ten deze; lid der Koninklijke Akademie (November 1849); buitenlandsch lid der Fransche Akademie; *High Steward* van Cambridge, lid der pruisische Orde van Verdienste (de laatste drie in 1857). In 1857 verhief koningin Victoria hem tot het pairschap, eene hulde aan zijn smetteloos karakter en zijne hooge letterkundige verdienste, die door weinigen was verwacht, maar door allen met de grootste instemming werd vernomen.

Als spreker in het Huis even als voor de balie, onderscheidde zich Macaulay; hij schaarde zich echter niet naast de vermaarde, leidende parlementaire redenaars. Diep doordacht, hoogst zaakrijk, vol zinspeling en met het natuurlijkst aangebragt ornament, laten zijne redevoeringen zich met het grootste genoegen en nut lezen, als men zich op zijn gemak zet om ze te genieten. Maar zij werden uitgesproken te snel en met te weinig toonwisseling om op de *hoorders*

gelijke indruk te maken. De meest geroutineerde dagbladverslaggevers hadden de grootste moeite om hem geregeld te volgen, en natuurlijk het meerendeel zijner medeleden niet minder, maar meer. Ook waar hij in het vuur der debatten een anderen spreker bestreed, werd hij door den rijken, onbedwingbaar bruisenden stroom zijner gedachten er toe gebragt om zelf het effect zijner bestrijding te neutraliseren, daar hij niet wist zich te matigen, niet de taktiek bezat, en ze ook nooit zou verkregen hebben, van de ervaren *debaters*, maar nadat hij de argumenten van partij tot rafelen had verscheurd, weër zelf een vloed van nieuwe argumenten deed volgen en alzoo de aandacht afleidde en het geheel verwaterde. Nogtans een paar malen heeft zijne rede, dit is ontwijfelbaar, de kansen doen verkeeren en de zege aan zijne zijde gebragt; dat was bij de behandeling van het kopijregt en de kwestie van het zitting hebben van regters bij de Gemeenten. Ofschoon hij, tot pair verheven, zijnen zetel in het Hoogerhuis innam, heeft hij daar nooit het woord gevoerd; eenige malen moet hij wel het voornemen daartoe hebben gehad, maar door den loop der discussiën er van terug zijn gebragt, en zijne vrienden verblijdden zich in deze teleurstelling, omdat zij den verzwakten staat zijner gezondheid kenden.

In de poëzij steunt zijne faam voornamelijk op zijne balladen; deze waren waarlijk populair, en hij vond daarin een aantal min gelukkige volgers. In andere genres slaagde hij niet zoo zeer, om dezelfde oorzaak als zijne redevoeringen bij de hoorders, door al te kwistige overlading, gelijk blijkt uit menig zijner vroegere verzen, vooral zijne prijsverzen. Maar voor de ballade had hij als ware het eene passie, en daarin was hij voortreffelijk.

Macaulays *Essays*, men weet het, verwierven grooten roem. Hem zelve echter voldeden zij niet zoo volkomen, en hij scheen ze gaarne in de serie van het tijdschrift waarin zij waren opgenomen begraven te willen laten. Maar het publiek gedoogde dat niet.

Tot de afzonderlijke uitgave zijner parlementaire redevoeringen was hij gedwongen geworden door de oneerlijke handelingen van een boekverkooper, die als spekulatie buiten zijne medewerking een uiterst fautieven druk daarvan had doen verschijnen. De eerste afzonderlijke uitgave zijner *Essays* was een hulde hem gebragt door Amerika; doch dat maakte het noodig ze ook in Engeland te herdrukken, en weldra moest nu druk op druk volgen. De titel *Essay* (proeve) voor deze stukken is zeker niet volkomen juist; althans in omvang, in den aard van inhoud, in gehalte zijn zij zeer ongelijk aan en verre meer dan hetgeen men vroeger daaronder verstond. Het is hier minder de plaats om ze allen op te noemen en te klassificeren. Sommigen behandelen de diepste en diepst ingrijpende wijsgeerige vraagstukken, anderen zijn gewijd aan litteraire kritiek, anderen bevatten schetsen over groote mannen der historie in de lijst van hunnen tijd, of wel leveren hoofdzakelijk de diepzinnige beschouwing van hun tijdperk, vooral in de engelsche historie: Burleigh is de regeering van koningin Bessy; Bacon die van Jakobus I; Milton en Hampden zijn die van Karel I en de Republiek; Temple is die van Karel II en de revolutie; Clive en Hastings schetsen de opkomst van Engeland's heerschappij in Indië. Rijk, overrijk is aller inhoud, het treffendste blijk van schier alomvattende belezeneerdheid, nooit missend geheugen, scherp oordeel en fijnen smaak. De stijl was hem eigen, niet zoo door het bezigen van vreemde woorden of woordschikking, niet door een jagt op originele en effekt makende fraseologie. De eigenaardigheid van zijnen stijl was kracht, levendigheid, vloeiende rijkdom, helderheid en door en door Engelsch; maar zijne kracht en zijn rijkdom ont-aardden nooit in gezwollenheid, en zijne helderheid is zoodanig, dat men een volzin van hem moge herlezen om er al de kracht van beter te gevoelen, nooit is herlezing noodig om dien te begrijpen. Zijne taal is zuiver in expressiën zoowel als in woorden; hij dreef ten deze het purisme ten uiterste; dat is te zeggen, hij zocht dat niet in

meer verhevene uitdrukkingen, alsof de gewone spreektaal aan de waardigheid van de historie zou te kort doen; integendeel, die zucht haatte hij met geheel zijn hart: maar elk woord moest zijn echt zuiver Engelsch, door het volksgebruik en de goede auteurs gewettigd, voor alle lezers verstaanbaar en evenmin vulgair.

De *Essays* waren slechts een voorbereidende, ondergeschikte arbeid; de volledige historie, dat was het einddoel, de hoofdgedachte van Macaulays eerzucht. Over het doel der geschiedenis, hare taak, haren rang en haar eigen terrein, had hij lang en diep gedacht. Zijn ideaal van den volmaakten geschiedschrijver vindt men geschetst in een zijner *Essays* in de *Edinburgh Review*, ook in de afzonderlijke editie opgenomen. Volgens hem — en hij oordeelde volkomen juist — mogt de geschiedenis zich niet langer tevreden stellen met de vermelding van oorlogen en trak-taten, revolutiën, groote staatswisselingen, de levens der koningen, vorsten, staats- en oorlogslieden; zij moest mede omvatten de zeden, gebruiken, het maatschappelijk en huishoudelijk zijn, de letteren, de kunsten, het geheele leven der volkeren. Zij mógt niet langer uitsluitend hoog aristokratisch blijven, maar moest de ontwikkeling leeren kennen van het volk in al zijne rangen en standen. Immers voor de aanschouwing van het werkelijke volksleven in zekere tijdperken kunnen dramatisen als Shakespeare en romanciers als Scott, strikt genomen, meer als ware en vertrouw-bare geschiedschrijvers gelden dan Hume. De roman moest zijn ingenomen gebied weder aan de werkelijke historie afstaan; en waarom zou dit leerzaamste en tevens aangenaamste deel van de annalen der menschheid niet gevat worden in de lijst van historische waarheid, meer dan in die der verbeelding? Zoo wij de voorvaderen, de ontwikkeling der menschheid willen leeren kennen en daarom ons tot de geschiedenis wenden, mag zij, zich in een hoofschen, majestueusen mantel hullende, niet het belangrijker deel harer pligten met verachting behandelen. Men

heeft het onvoegzame daarvan soms gevoeld en in noten en aanhangsels onvoldoende gegeven wat in het weefsel der historie zelve zijne eigene en ruime plaats moest hebben.

Om nu te beantwoorden aan Macaulays ideaal van den geschiedschrijver, waren noodig zijn geest, zijn blik, zijn onvermoeid onderzoek, niet alleen van kronijken en jaarboeken, van openbare archieven en staatsstukken, van de politieke briefwisseling van ministers en gezanten, maar bovendien van de minst aanzienlijke, de meest ephémère, soms de verachtelijkste schriften van den dag; daartoe waren noodig zijn lust en zijne gave van opmerking, als hij het land doorwandelde, de plaatsen bezocht, waar groote mannen leefden, of groote gebeurtenissen voorvielen, — gelijk hij het beleg van Derry beschreef te Derry zelf en in zijne omstreken. Daartoe eindelijk was noodig zijne onvergelykelijke memorie, die steeds haren voorraad ter beschikking had voor den geest, om alles te ordenen zonder verwarring in het kader. Hoe hij er aan beantwoord heeft, blijkt uit zijn werk. Te bejammeren inderdaad, dat hij slechts een betrekkelijk klein gedeelte der engelsche geschiedenis kon leveren, dat hij zijn doel niet volledig mogt bereiken, dat zijne ligchaams-ongesteldheid hem zijne plannen moest doen inkrimpen en hij dat steeds inkrimpende plan toch niet mogt ten uitvoer brengen. Had hij, toen hij de regering der Georges moest laten varen, maar de regering van koningin Anna kunnen leveren, de onmiddellijke aansluiting bij het reeds behandelde, in welk tijdperk hij met alles en ieder zoo vertrouwd was, met het hof der Vorstin, met Harley, St. John, Swift, Pope, enz. alsof hij zelf onder en met hen had verkeerd en geleefd! Wij bezitten alleen, dit als een geheel en in al zijne deelen afgewerkt, de Revolutie en Willem III, ingeleid als noodwendig door het voorafgegane. Hij eerst heeft Willem III regt gedaan. Dat Macaulay in zijne geschiedenis ten hoogste waarheid en onpartijdigheid betrachtte bij de beoordeeling van feiten en karakters, zal

wel niemand ontkennen; en evenmin, dat hij, zelf doodvijand van laagheid en oneerlijkheid, die gebreken in de mannen van naam en faam niet voorbijziet, maar aan de kaak stelt, zóó zelfs dat het kon schijnen dat hij hen te hard beoordeelde; maar hij had ze van alle zijden beschouwd, als het ware de schuilhoeken hunner harten doorzocht, en hij verduisterde ook het goede niet. En waar wij hem het volk in zijn leven en streven, in zijne maatschappelijke toestanden zien schetsen, zijn wij als met hem in den beschreven tijd tegenwoordig. Inderdaad heeft Macaulay op de treffelijkste wijze aan zijn juist ideaal beantwoord.

Macaulay is niet gehuwd geweest, en heeft dus geen eigen gezin gehad; maar dat zijner zuster, echtgenoot van sir Charles Trevelyan, was als het zijne, en hare kinderen vonden in den oom als een tweeden vader. In de vriendschap was hij niet wisselziek, maar trouw. Zorgvuldig meed hij wat kon grieven of aanstoot geven. Zelfs in den strijd van het politieke leven maakte hij zich geen duurzamen vijand, en hij behield onwrikbaar de gehechtheid zijner politieke vrienden, wie hij even onwrikbaar trouw bleef. Geene enkele daad, niet met de eere en regtschapenheid in hare strengste opvatting bestaanbaar, werd hem ooit zelfs fluisterend ten laste gelegd. In al zijne schriften — hoewel zijne meening, dikwerf zóó kras geuit, soms lieden van tegengesteld gevoelen minder moge gesmaakt hebben — is nooit eene uitdrukking aangewezen strijdig met eer en regt, of aandruischende tegen de zuivere zedelijkheid, de redelijke godsdienst. In gezelschap maakte zijne persoonlijkheid hem als van zelve tot meester van het gesprek, en gaarne stond men hem die meesterschap toe. Natuurlijk immers; alles werkte daartoe mede: zijne indrukwekkende stem, groote geestesgaven, weêrgalooze snelheid van begrip, de bruisende en onuitputtelijke stroom zijner taal, de voorraadkameren van zijn geheugen, zoo rijk en zoo wel geordend dat hij alles oogenblikkelijk ter beschikking had, zijne onbegrijpelijk uitgestrekte belezenheid

in grieksche en latijnsche historie en letteren, als ook in de engelsche, fransche, italiaansche en spaansche. Van de duitsche bezat hij minder grooten voorraad; toch was hij met de uitstekendste werken der beste schrijvers bekend, en het Nederlandsch leerde hij aan ten behoeve zijner geschiedenis. Vooral in zijne latere jaren zag hij dikwijls een grooteren kring om zich, eenige bijzondere vrienden, rijkbegaafde vrouwen, vreemdelingen van hoog aanzien, die zeer zijne kennismaking zochten. Vrij en open, voorkomend en hoffelijk, trok hij steeds aan.

In zijnen jeugdigen en mannelijken leeftijd was hij van een stevig gestel, voor den meest ingespannen arbeid bestand; bij het klimmen zijner jaren ontwaarden zijne vrienden met zorg den voortgang eener ondermijnende kwaal. Daar hij echter telkens weder scheen bij te trekken en zij op de stevigheid van zijn gestel meenden te kunnen bouwen, hoopten zij nog altoos dat het hem gegeven zou zijn het groote werk ten einde te brengen. Zooals wij reeds zagen, hij zelf hoorde de voorspellende stem in zich, die hem het uitzigt steeds deed inkrimpen.

Zijn uitgang, hoewel in de laatste dagen voor het waakzaam oog van liefde en vriendschap eerlang dreigende, was toch nog onverwacht, en zonderling kalm: den 28 December 1859 sliep hij in, en ontwaakte niet weder. Den 9 Januari 1860 werd zijn stoffelijk hulsel ter ruste gelegd in de Westminster Abdij, in den *Poet's Corner*, naast dat van zoo velen van Brittanniës meest beroemde staatsmannen en letterhelden.

LOUIS BLANC

JEAN JOSEPH LOUIS BLANC.

Charles Robin, die bijna het vierde eener eeuw geleden bekend werd als schrijver eener *Galerie des gens de lettres au XIXe siècle*, maakt de juiste opmerking dat de fransche omwenteling van 1830, die den val der Bourbons met zich sleepte, groote veranderingen bragt in de letterkunde van het land, dat Karel X verjoeg om Lodewijk Filips in diens plaats te nemen. De dapperste kampioenen van de republiek der letteren, de uitstekendste en voornaamste schrijvers liepen over, om op het terrein der staatkunde te arbeiden. De litteraire beweging werd inderdaad een oogenblik geschorst door die deserte van de voornaamste hoofden; doch nieuw aangekomenen vulden de leemten aan, en onder die jeudige talenten was Louis Blanc voorzeker een der voornaamsten, wel te verstaan als schrijver en letterkundige beschouwd, zonder hier al dadelijk over zijne politieke en sociale begrippen een oordeel te vellen. Louis Blanc onderscheidde zich destijds reeds door een zeldzaam overwegenden invloed, dien hij op het volk uitoefende; de massaas eerbiedigden in hem den onvermoeiden verdediger des volks, betuigden al hare bewondering en al hare erkentelijkheid aan den schrijver van *l'Organisation du travail*. Met

de helaas! zoo vaak misbruikte leus: "vrijheid, gelijkheid, broederschap" betrad Louis Blanc de loopbaan als publicist; moedig en vastberaden tastte hij een volgens hem verkeerd en noodlottig stelsel aan; hij bewees ten duidelijkste, dat zijn land door bederf tot den schandelijksten toestand van verlaging was gebracht, dat het volk onder drukkende belastingen zuchtte; geen ander doel hebbende, dan de verwezenlijking zijner gronddenkbeelden — utopiën in menig opzigt — eischte hij gelijkheid voor alle Franschen, voor alle menschen, verlangde hij voor ieder het regt te leven door arbeid. "Als onvermoeibaar athleet, bekwaam dialecticus, verlicht filosoof," zoo als een zijner hoogschatters hem noemt, "voorzien van scherpe en beproefde wapenen en van een ruimen voorraad ammunitie, verscheen hij in het renperk, en liet daar den oorlogskreet hooren. Wee dengene die onder het bereik van zijne slagen viel! Hij wierp zijne vijanden ter neder onder het alvermogen eener onbuigzame logika, en elke door hem behaalde zege bragt eene waarheid te meer in de wet der maatschappelijke en menschelijke lotsbestemming; elke zijner slagen ondermijnde den grond waarop het oude monarchale gebouw zich verhief, 'dat, aan de verachting prijs gegeven, uiteenspatte.'" Deze ontboezeming, gevloeid uit de pen van een volbloed-republikein en geschreven kort na de omwenteling van 24 Februari 1848, is natuurlijk in de hoogste mate overdreven; doch desniettemin ligt er te veel waarheid in, en wie Louis Blanc van nabij kent en zijne werken gelezen niet alleen, maar bestudeerd heeft, zal moeten beamen dat de communist, de socialist Louis Blanc, als schrijver en letterkundige, als "bewerker" van het volk nooit geëvenaard is. Hij was een der filozofen die de zoo even genoemde omwenteling hebben doen ontstaan, en putte zijne kracht voornamelijk uit de gave hem geschonken, dat hij in zich al de uitstekende hoedanigheden vereenigde, welke een democratisch genie vormen. De verbetering van het lot der arme klassen was en bleef zijn hoofddoel. Hadden zijne bemoeijingen

evenwel praktisch nut? Onze tijdgenooten kunnen deze vraag beantwoorden. Hun antwoord zal van het onze niet veel afwijken.

Jean Joseph Louis Blanc is 28 October 1813 te Madrid geboren, waar zijn vader, gewezen koopman, inspekteur-generaal der financiën onder de regering van Jozef I van Spanje was. Zijne moeder, van korsikaanschen oorsprong, stamde af uit de familie Pozzo di Borgo. De familie Blanc, door het schrikbewind vervolgd, was naar Spanje geweken, nadat een harer voornaamste leden, de grootvader van Louis, het hoofd onder de guillotine had verloren. Na het herstel der Bourbons op den franschen troon werd Blanc de vader begrepen onder de categorie der uitgewekenen die schadeloosstelling kregen; doch een bosch, het eigendom van een anderen uitgewekene, nam hij niet aan, maar hij verzocht en verkreeg een jaargeld, benevens twee studiebeurzen voor zijne zonen.

Tot den ouderdom van zeven jaren werd Louis op Korsika opgevoed; in 1820 kwam hij te Parijs en werd met zijnen broeder door hunnen vader naar Rhodes gezonden, waar hij met den besten uitslag studeerde. Tien jaren bleef hij daar; in 1830 bevond hij zich weder te Parijs. Door de barrikaden heen, en nadat hij aan de barrières de knopen van zijnen jas had getrokken, omdat er Ieliën op te zien waren, baande hij zich een weg door de straten der in gevaar verkeerende hoofdstad, welke achttien jaren later hem zou toejuichen te midden van nieuwe barrikaden tot wier oprichting hij zelf had bijgedragen. Vergezeld van zijnen broeder, Charles Blanc, — die later directeur der schoone kunsten werd en als zoodanig in vele landen van Europa, ook in Nederland, vele betrekkingen aanknoopte, — nam hij zijnen intrek in het hôtel Coquillière, gelegen in de straat van dezen naam. Zijn vader was, ten gevolge van den val der Bourbons, niet zeker van zijn middel van bestaan, nl. een jaargeld uit de fondsen der civiele lijst, en kon dus niets meer aan zijne zoons geven. Louis Blancs eerste zorg was dus eene betrekking te krijgen, om te

kunnen leven. Hij was toen zeventien jaar oud, doch zag er uit als een kind van twaalf, dertien jaar; daarbij was hij zeer schroomvallig, zoodat het hem meer moeite kostte dan aan menigen anderen jongeling ergens geplaatst te worden. Niemand wilde een kleinen, nietigen knaap in dienst nemen; hij leed dan ook werkelijk bijna gebrek, ware het niet dat een vaste wekelijksche toelage van zijnen oom Ferri-Pisani, lid van den raad van state en schoonzoon van maarschalk Jourdan, hem den mond openhield. Hoe luttel die onderstand ook was, toch zag hij er zich door in staat gesteld ook voort te gaan met zijne studiën, en weldra vermeerderden zijne inkomsten doordien hij eenige lessen in de wiskunde gaf. In 1831 nam de prokureur Callot hem als tweeden of derden klerk op het kantoor. Nu kwam hij in aanraking met den heer de Flaugergues, oud-voorzitter van de kamer der afgevaardigden en vriend zijner familie. Eenige gesprekken met Louis Blanc waren voor den scherpszienden de Flaugergues voldoende, om in den jeudigen prokureursklerk een aanleg te bespeuren, die hem tot hoogere betrekkingen geschikt maakte; hij onderhield zich met hem over politieke onderwerpen, en zag met belangstelling en zelfvoldoening dat zijn jonge vriend op het gebied der staatkunde zoo geheel in zijn element was. De meester was liberaal, de leerling overtrof den meester en werd demokraat.

Zijn verkeer met de familie Geraldy bragt hem in kennis met den heer Corne de Brillemont, broeder van den gewezen volksvertegenwoordiger, en die in last had een onderwijzer voor den zoon van den heer Halette te Atrecht (Arras) te zoeken. De heer Corne liet Louis Blanc bij zich komen, praatte een half uur met hem en beval hem den heer Halette aan, als iemand volkomen geschikt om zijnen zoon onderrigt te geven. De prokureursklerk werd dus onverwachts gouverneur of huisonderwijzer; dit fortuintje kreeg hij in 1832, en twee jaren vertoefde hij te Atrecht. Daar begon hij naam te maken als publicist en dichter.

Behalve de merkwaardige geschriften van zijne hand in den *Propagateur du Pas-de-Calais* verschenen, kwam hij met drie werken voor den dag, welke door de akademie in meergenoemde stad bekroond werden; een dichtstuk *Mirabeau*, een dichtstuk *L'Hôtel des Invalides*, en een *Éloge de Manuel*. Eens begonnen, koos hij voor goed de loopbaan van letterkundige, en als door instinkt voelde hij zich aangetrokken om in het worstelperk der drukpers zijne dapperheid te toonen. Frédéric Degeorge, hoofd-redakteur van bovengenoemd blad, ried hem aan zich aan een parijsch dagblad te verbinden, en daar zijne taak ten huize van den heer Halette volbragt was, aarzelde hij niet dien raad op te volgen. Medearbeider aan de parijsche pers!!... de schoonste droom zijns levens was nu verwezenlijkt. In 1834 verscheen hij dus in de hoofdstad, met aanbevelingsbrieven aan Conseil, die met Carrel den *National* bestuurde. Maar Conseil, die, als vele journalisten, overal en nergens was, kon hij niet vinden, en toen hij, na wel tienmalen te vergeefs aan het bureau van den *National* geweest te zijn, dit verlaten had, viel zijn oog op een uithangbord, waarop met groote letters te lezen stond: *le Bon Sens*. Dit blad was van dezelfde kleur als de *National*, geavanceerd democratisch; hij had twee artikelen in den zak en besloot een daarvan aan *le Bon Sens* te geven. Hij vroeg den hoofd-redakteur te spreken, en bij de heeren Rodde en Cauchis-Lemaire gebragt, werd hij door den eersten zeer welwillend, door den tweeden echter met wantrouwen bejegend. Later bekende Lemaire dat hij onmogelijk in zulk een nietig schepseltje een schrijver van talent had kunnen vermoeden. Het artikel werd aangenomen, hierop volgde nog een en nog een; toen kreeg Louis Blanc voorloopig een traktement van 1200 francs 's jaars, dat binnen één maand tot 2000, en later tot 3000 fr. verhoogd werd (bij het zien van deze cijfers bedenken men dat het hier vermelde bijna veertig jaren geleden is!), en sedert steeg de bezoldiging van lieverlede, tot dat hem de hoofd-

redaktie van het blad werd toevertrouwd. De voortreffelijke artikelen van den jeudigen publicist baarden veel opzien en hij oefende een grooten invloed uit op de democratische partij, doordien hij de politieke school en de sociale school met elkander in overeenstemming bragt, de eene als doel en de andere als middel gebruikende.

Als hoofd-redakteur van den *Bon Sens*, kwam hij in betrekking met den *National*, in welks kolommen insgelijks zeer vele artikelen van zijne hand verschenen. In een van die opstellen, dat een historische beoordeeling van de achttiende eeuw behelsde, sprak hij zich krachtig uit voor Rousseau en tegen Voltaire. Volgens Louis Blanc had Voltaire in 1789 de politieke revolutie, en Rousseau in 1793 de sociale revolutie voortgebracht; derhalve gaf hij aan dezen boven genen de voorkeur. Deze meening, door den jeugdigen schrijver met bijzonder veel bekwaamheid ontwikkeld en verdedigd, was in strijd met het gevoelen van den voltairiaan Carrel; doch deze werd, na overweging van hetgeen Blanc geschreven had, tot een andere overtuiging gebragt, en in de polemiek, die het gevolg was van het vermaarde artikel, zien wij Carrel als kampioen voor Louis Blanc optreden. Dit bewerkte dus een belangrijken ommekeer in de politieke en sociale strekking van den *National*. — In 1834 leverde Louis Blanc ook in de *Revue Britannique* verscheidene belangrijke artikelen; o. a. een over “de deugd als regeringsmiddel beschouwd” en “een blik op Mirabeau.” Later was hij een ijverig medearbeider aan de *Nouvelle Minerve*. Na van 1836 tot 1838 hoofd-redakteur van den *Bon Sens* te zijn geweest, nam hij zijn ontslag, omdat de nieuwe eigenaar van dit blad er een andere politieke rigting aan wilde geven. Het vertrek van Blanc had den dood van den *Bon Sens* ten gevolge. Hij rigtte dadelijk een nieuw blad op: *la Revue du Progrès*, waarin hij alle vraagstukken van den dag, van socialen, financiëlen, kommerciëlen, littéraires en industriëlen aard behandelde, alles met bewonderenswaardige zaak-

kennis en met een buitengewoon scherp vernuft. In het nummer van 15 Augustus 1839 verscheen van zijne hand een *compte-rendu des Idées napoléoniennes*, welk opstel veel sensatie maakte, en naar men vermoedde oorzaak was van een aanslag, weinige dagen daarna op hem gepleegd: toen hij 's avonds naar huis kwam door de rue Louis-le-Grand, werd hij gewelddadig aangevallen en geslagen, zoodat hij voor dood op de straat bleef liggen. Verscheidene weken moest hij het bed houden, ten gevolge van de bekomen verwondingen.

Terwijl hij zijnen naam en zijne talenten ten beste gaf aan de *Revue du Progrès*, schreef hij de vermaarde brochure over de "organisatie van den arbeid." Eerst bij gedeelten in het blad opgenomen, werd het geschrift, hetwelk een onbeschrijflijken indruk maakte, afzonderlijk uitgegeven (1840, later in 1841, enz., enz.). Daarin ontwikkelde hij al zijne plannen van maatschappelijke hervorming; hij wijt de ellende en het lijden der massaas aan het individualismus en aan de daaruit voortvloeiende konkurrentie, en eischt de opname van de individuen in een uitgebreide gemeenschap (solidariteit), waarin ieder deel zou hebben naar gelang van zijne behoefte en geven zou alleen datgene waartoe hij bij magte was." Een gevolg van dit stelsel was de gelijkheid der arbeidsloonen in weêrwil van de ongelijkheid van den voortgebragten arbeid. Het vraagstuk, welks oplossing Louis Blanc, de vader der kommunistische rigting in Parijs, de leermeester van het socialismus in Frankrijk, meende gevonden te hebben, had geheele geslachten van denkers vruchteloos bezig gehouden. De woorden "organisatie van den arbeid", die eenige jaren te voren wegstierven in het ledige, weêrklonken weldra van Frankrijks eene einde tot het andere. De organisatie van den arbeid zou een reuzenwerk van universelen vooruitgang zijn, de ellende zou weggenomen worden! Louis Blanc meende het inderdaad ernstig!!! "De ellende," zegt hij in zijne inleiding, "houdt het menschelijk verstand in de duisternis van den nacht, doordien zij de opvoeding binnen schandelijke perken

stellen, en voor wier stipte naleving de wet zorgen moet, zegt hij: "De prijs der boeken welke zij (de *librairie sociale*) in circulatie zal brengen, wordt vooraf door den Staat bepaald en moet zoo laag mogelijk zijn. Al de drukkosten komen ten laste van den Staat. De schrijvers, wier werken door de *librairie sociale* uitgegeven worden, erlangen, in ruil voor hunne *droits d'auteur*, waarvan zij afstand doen, het uitsluitend recht om mede te dingen naar de nationale belooningen. Op de staatsbegrooting wordt een post uitgetrokken, bestemd om, bij wijze van nationale belooning, te worden verdeeld onder dezulken der bedoelde schrijvers welke als zoodanig zich het meest verdienstelijk jegens het vaderland zullen hebben gemaakt. Telken keere wanneer het eerste werk eens schrijvers een nationale belooning is waardig gekeurd, kan aan de *librairie sociale* een premie toegekend worden, met het doel haar schadeloos te stellen voor de verliezen, waaraan die bescherming haar soms mogt kunnen blootstellen. De volksvertegenwoordigers benoemen ieder jaar voor elke soort van intellektuelen arbeid een burger, die door de *librairie sociale* wordt betaald en in last heeft in zijnen werkkring de boeken te onderzoeken, welke de pers hebben verlaten. Een vol jaar is hem gegeven, om de eventuele beoordeelingen van die werken te onderzoeken, den indruk na te gaan welchen de maatschappij er van gekregen heeft, of ook de openbare meening te raadplegen, vertegenwoordigd door hare verstandigste organen en niet door de blinde massa koopers. Na verloop van het jaar dient hij bij de volksvertegenwoordigers een gemotiveerd en uitvoerig rapport in, bevattende den uitslag van zijn onderzoek. Een maand na de openbaarmaking van dit rapport, welke met gepaste plegtigheid geschiedt, verdeelen de volksvertegenwoordigers het fonds der nationale belooningen onder de schrijvers die de erkentelijkheid des vaderlands zijn waard gekeurd. Het spreekt van zelf, dat bij deze verdeling gelet wordt op den aard der werken en niet op den tijd aan de vervaardiging er van besteed."

De door Louis Blanc geredigeerde *Revue du progrès* was een maandblad en bestemd om in zekere klasse der maatschappij de groote en nuttige waarheden te doen doordringen, bij wier verspreiding de democratie belang had. Zoodra het blad zijne taak had vervuld, dat wil zeggen, zoodra al de belangrijkste vraagstukken er in behandeld waren, hield het op te verschijnen, en toen dacht Louis Blanc aan het schrijven eener "geschiedenis van onze dagen." Hij koos daartoe de eerste tien jaren der regering van Lodewijk Filips. De *Histoire de dix ans, de 1830 à 1840*, verschaftte hem een beroemden naam als geschiedschrijver. Verschillend was het oordeel over dit werk; terwijl de oppositie-partij, die al hare grieven tegen de Juli-regering, als in eene akte van beschuldiging, er in vond opgesomd, het hemelhoog verhief, werd het door de orleanisten en over het algemeen door de bezadigde burgers een pamflet genoemd, en inderdaad verdienen verscheidene gedeelten van het werk, ja geheele hoofdstukken geen anderen naam dan dien van schotschrift. In een sierlijken stijl geschreven, brengt de *Histoire de dix ans*, niet overal met eerbiediging van de uiterste waarheid, de grootste schandalen aan het licht. Lodewijk Filips en zijne regering hebben van dat boek meer nadeel onderzonden dan al de socialistische stelsels hun hadden berokkend, en bovendien was het voor Frankrijks politieke toekomst hoogst noodlottig. Louis Blanc stelt daarin volk en burgerstand (*bourgeoisie*) vijandig tegen elkander over; met hartstogtelijkheid, die vaak tot buitensporigheid overslaat, verkondigt hij deze logen aan het volk; de onbeschaafde menigte is er natuurlijk medegenomen, en niet ten onrechte wordt beweerd dat de *Histoire de dix ans* een der eerste en krachtigste voorbereidende en aanleidende oorzaken is geweest, welke in Frankrijk het caesarismus, de heerschappij van het absolutismus mogelijk maakten, waaraan 4 September 1870 een einde kwam. Ziehier wat hij deed om "juiste" (?) inlichtingen te krijgen over de personen en zaken

welke hij wilde behandelen. Hij legde een bezoek af bij ieder die een rol had gespeeld in het groote drama 1830—1840, dat begonnen was met de ineensstorting van een troon en eindigde met de optreding van een ministerie, hetwelk een anderen troon aan de volkswoede moest overleveren, en aan elk van die personen deelde hij zijn plan mede. Hij begon als volgt: "Ik schrijf de geschiedenis der tien laatstverloopen jaren," zeide hij, "en kom u verzoeken mij de gebeurtenissen te verhalen, waaraan gij regtstreeks en zijdelings hebt deelgenomen; doch ik moet u waarschuwen, dat ik op geenerlei wijze mijne onafhankelijkheid wil in gevaar brengen en dat ik mij voorbehoud, wat gij mij vertelt te doen kontroleren door anderen welke er gerechtigd toe zijn. Staan deze voorwaarden u aan, dan ben ik bereid u aan te hooren, en ik zal u zeer erkentelijk zijn voor uwe vriendelijkheid; zoo niet, dan verwijder ik mij." Men moet Louis Blanc wezen om op zoo barsche wijze iemand een dienst, eene beleefdheid te vragen. Toen hij in het bezit was van al de dokumenten, welke hij had kunnen verzamelen, schreef hij zijn werk, dat, doel en strekking daargelaten, vele verdiensten heeft en waarin hij van meer dan gewone scherpzinnigheid, van buitengemeen vernuft heeft blijken gegeven door zijne opvatting van den geest der omwenteling, welke hem tot uitgangspunt diende.

Op de *Histoire de dix ans* volgde de *Histoire de la révolution française*. In dit tweede werk, waarvan het eerste deel (bevattende de voorspelling dat het wandalimus zou zegevieren) nog vóór de Februari-omwenteling verscheen, deed Louis Blanc zich kennen als een uitstekend genie, als degelijk geschiedvorschcr. Hij trachtte daarin positieve oplossingen te geven aan alle vraagstukken die twijfel in het menschelijk gemoed deden ontstaan; hij wilde tot den oorsprong aller dingen opklimmen, de gebeurtenissen op den voet volgen, haren invloed ophelderen, hare ontwikkeling toelichten. Hij toonde aan dat alles hier beneden verbonden en aaneengeschakeld is, en daarom schetst hij in

den aanhef van zijn werk het indrukwekkende drama, dat in 1414 tot tooneel had eene kleine duitsche stad en tot personen Johannes Huss, een armen dorpsgeestelijke, een offer van de leer der *broederschap*, en keizer Sigismund, vertegenwoordigende het *gezag*: deze twee groote beginselen, die gedurende eeuwen de wereld in beroering hielden. In het eerste deel vertelt hij den aard en de werking der drie groote beginselen, die de wereld en de geschiedenis onder zich verdeelen: het *gezag*, het *individualismus*, de *broederschap*. Alvorens, in het tweede deel, de groote omwenteling zelve te behandelen, wilde hij zijnen lezers toonen, na Huss, die heldhaftig voor zijn geloof stierf, Luther, die tot den opstand van het geweten aanzette, de omwenteling der zestiende eeuw en den aanvang van het individualismus, de leerstellingen van Calvinus, den invloed van dezen wetgever van den oproergeest, het individualismus in de wijsbegeerte, de worstelingen van het individualismus tegen het *gezag*, de vernietiging van de feodaliteit door de gemeenten, de staatsregeling van Richelieu, de opkomst van den burgerstand (*bourgeoisie*), de geschiedenis van het jansenismus, de politiek van Lodewijk XIV en van het regentschap, de oorzaken en de uitwerkselen van het stelsel van Law, de encyclopedisten, de strijd van Jean Jacques Rousseau tegen de filozofen van het individualismus, de verschillende fasen van het rationalismus, de heerschappij van de gedachte, de ontzenuwing der monarchie, welke door Lodewijk XV onteerd werd, de dwaasheden van het onbeperkte *gezag*, het individualismus toen het doordrong tot in het hart der politiek, de vernietiging der parlementen, de zege van het individualismus, en eindelijk de omwenteling, die zich overal in de begrippen baan breekt, het volk dat zijne regten leert kennen, alvorens ze door middel van geweld te doen erkennen: — eerst na dit alles trekt hij de gordijn op voor het groote revolutionnaire drama, dat het onvermijdelijk gevolg was van de

reeks feiten, welke hij aantoonde. Meergenoemd werk heeft hij later voortgezet, gelijk wij straks zullen vermelden.

Behalve als schrijver, verwierf hij als redenaar een zeer groote populariteit, voornamelijk onder den werkenden stand, en het kan niemand verwonderen, dat bij gelegenheid der omwenteling van 24 Februari 1848 Louis Blanc een van Frankrijks bewindsmannen werd. Reeds te Dijon had hij, door zijne welsprekenheid bij het "reformistisch banket", zich een naam gemaakt, en zijne toespraken tot de werklieden zijn meesterstukken van improvisatie; jammer echter dat de stellingen door hem verdedigd, de leer door hem gepredikt, niet van dien aard waren, dat zij algemeene, onverdeelde goedkeuring konden verwerven. Den 1 Maart werd op het paleis Luxembourg de eerste zitting gehouden van de regeringskommissie voor de werklieden. Tweehonderd arbeiders, afgevaardigden van verschillende korporatiën, namen ten negen ure 's voormiddags plaats op de zetels eenige dagen te voren ingenomen door de pairs van Frankrijk. Louis Blanc, lid van het voorloopig bewind en voorzitter der bovengenoemde kommissie, presideerde. In eene warme toespraak wees hij op het nieuwe en het grootsche van dit schouwspel. "Voor de eerste maal in de geschiedenis", zoo sprak hij, "zijn de werklieden geroepen om met de regering het groote vraagstuk van hun lot op te lossen, en wel in de zaal zelve waar de aristocratie hare beraadslagingen hield." Vervolgens schetste hij het doel der kommissie: deze moest alle vraagstukken die op den arbeid betrekking hadden onderzoeken, de oplossing er van voorbereiden in een ontwerp, dat aan de nationale vergadering zou voorgelegd worden, en voorloopig van al de duizenden eischen der werklieden kennis nemen, om te voldoen aan dezulken, die als billijk en regtmatig erkend zouden worden. Verscheidene werklieden deelden mede, wat hunne makers, die hen hadden afgevaardigd, wenschten; onder de gedane vragen waren twee, waarover als spoedeischend onverwijld beslist moest worden: vermindering van het getal werkuren en afschaffing

van het stelsel van koop (*marchandage*), d. i. de exploitatie van werklieden door onderaannemers van werken. Daarna werd overgegaan tot de benoeming van de gedelegeerden, die in den boezem der kommissie de arbeidersbevolking moesten vertegenwoordigen. De voorzitter deed opmerken dat de kommissie, zou zij snel en ernstig werken, niet uit veel leden behoorde te bestaan; hij stelde alzoo voor, dat elke korporatie van werklieden drie gedelegeerden zou benoemen, waarvan een aan de huishoudelijke werkzaamheden der kommissie zou deelnemen, en de twee anderen zouden zijn leden der periodieke vergaderingen, die de bij haar in te dienen rapporten der kommissie zouden hebben te behandelen. Doch op het oogenblik dat men tot de benoeming van deze gedelegeerden zou overgaan, bleek het dat niet alle takken der nijverheid in de zaal vertegenwoordigd waren. Bovendien vertoonden zich daarbuiten talrijke groepen, die aan de ter vergadering aanwezige gedelegeerden hunne bevoegdheid betwistten. Louis Blanc verklaarde toen dat het gevaarlijk zou wezen verdeeldheid te verwekken onder het volk door ongewettigde handelingen, en dus vóór alles bepaald behoorde te worden hoe men zou overgaan tot eene bijeenroeping, die de geheele bevolking der werkplaatsen in de gelegenheid zou stellen op geregelde wijze vertegenwoordigers te benoemen goedgekeurd door allen. Een proklamatie met dit doel zou aangeplakt worden, voegde hij er bij, en mitsdien noodigde hij de aanwezigen uit zich ordelijk te verwijderen en hunne werkzaamheden te hervatten, in afwachting van de aanstaande oplossing dezer voorafgaande kwestien. Vele werklieden legden hierop de verklaring af, dat de arbeid niet hervat zou worden, zoolang de twee dringendste vraagstukken, de vermindering der werken en de afschaffing van het *marchandage*-stelsel, niet zouden opgelost zijn. Louis Blanc deed alsnu een krachtig beroep op de vaderlandsliefde van geheel den werkenden stand en betoogde de noodzakelijkheid van gematigdheid en geduld, en nadat de heer

Arago, lid van het voorloopig bewind, in de zaal verschenen was en de woorden des voorzitters welsprekend ondersteund had, vervolgde deze:

“Gij zegt dat gij hier gekomen zijt, bezield met zeer goede bedoelingen, en ik weet het, maar dat daar buiten vele werklieden staan, die misschien niet weder aan den arbeid zullen gaan, wanneer hier niet onverwijld de verlangde oplossing gegeven wordt; welnu, ziet hier de taak welke ik aan uwe vaderlandsliefde opdraag: verspreidt u in al de wijken van Parijs; zegt wat gij gezien hebt; zegt dat men, voor de eerste maal in de wereld, over uwe ware belangen met u gesproken heeft; zegt dat men voor de eerste maal u verklaard heeft, dat de wet, welke de belangen des volks raakt, door het volk zelf gemaakt moet worden! Zegt of gij niet eenige waarheid in onze woorden hebt gevonden, en of onze taal u niet de zekerheid heeft gegeven, dat onze overtuiging opregt, onwrikbaar was! Indien ik durfde, ik zou u zeggen, dat wij nog ongeduldiger zijn dan gij zelve om uw geluk te bevorderen, want wij zijn er meer verantwoordelijk voor. De mannen onder u zijn slechts verantwoordelijk voor hun eigen gezin; wij, wij hebben de geduchte verantwoordelijkheid op ons genomen, voor het geluk van al de gezinnen van Frankrijk te zorgen. Groote en moeilijke taak voorzeker, en de moedige mannen die niet gevreesd hebben ze op zich te nemen, verdienen wel eenigen dank. Op een barrikade sterven is heldhaftig, hieraan valt niet te twijfelen, strijden tegen den vijand is ook heldenmoed; maar bij deze gelegenheden heeft men slechts zijn eigen leven te verantwoorden; er zijn handelingen, die meer zielskracht eischen; ik bedoel: als men zich verbindt de verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het leven van twintig millioen menschen. Toen wij die geduchte verantwoordelijkheid op ons namen, gevoelden wij in ons gemoed een magt van overtuiging, een warmte van wil, die ons zeide, dat

wij niet beneden deze veelomvattende taak zouden blijven. Doch dit kan alleen geschieden met uwe medewerking; want aléén in u ligt onze kracht: deze kracht eischt uw vertrouwen, en wij eischen die "in ruil voor onze toewijding." Smeekend zag hij de vergadering aan; aan het "leve de republiek!" scheen geen einde te komen.

Wij vermelden nog slechts dat den volgenden dag in een der zalen van het paleis eene talrijke vergadering van patroons werd gehouden, aan welke Louis Blanc de twee bovengenoemde vraagstukken voorlegde, en dat deze in die vergadering opgelost werden naar den wensch der werklieden, die daarover op de meest ongekunstelde wijze hunne blijdschap aan den dag legden. Verder zullen wij over deze groote gebeurtenis, een der gewigtigste feiten waardoor de Februari-omwenteling zich kenmerkte, niet uitweiden. De groote rol, door Louis Blanc daarin vervuld, noopte ons tot wat meer uitvoerigheid; onbeschrijfelijk was de geestdrift, welke hij opwekte onder de werklieden niet alleen, onder "de pairs van den arbeid," zoo als de handwerksgezellen, fabriekarbeiders en daglooners door hem genoemd werden, maar ook onder het volk in het algemeen, dat hem erkentelijk was voor de afschaffing van de doodstraf voor politieke misdrijven; — het voorloopig bewind toch had op zijn voorstel die afschaffing gedekreteerd. Evenwel waren zijne medebestuurders van de groote republiek het niet in alles met hem eens, en te verwonderen is dit niet, als men let op den aard der ontwerpen, welke in het brein van dien utopist der utopisten rijpten. Een "ministerie van vooruitgang" wilde hij instellen, een algemeen departement van landsbeheer, belast met de organisatie der maatschappij. Zoo krankzinnig waren Dupont, Arago, Lamartine, Crémieux, Subervie, Ledru-Rollin, Marie, Garnier-Pagès, Armand Marrast, Flocon en Albert gelukkig nog niet. Geen beteren uitslag hadden zijne bemoeijingen om een "ministerie van weldadigheid", en een "ministe-

rie van schoone kunsten" in te stellen. Aan het hoofd van deze drie departementen zouden respectievelijk staan hij zelf, Flocon en Marast. Lamartine was de voornaamste bewerker van het mislukken. Louis Blanc echter hield zich zoo overtuigd van de uitvoerbaarheid zijner plannen, dat hij dreigde ontslag te nemen als lid van het voorloopig bewind, en zijne ambtgenooten, die, met het oog op de stemming der parijsche bevolking, te regt vreesden voor de gevolgen welke zijn ontslag zou kunnen hebben, deden hem een concessie en namen genoegen met de oprigting van een "arbeiders-departement," welks beraadslagingen, gelijk wij zoo even zagen, zouden moeten strekken tot invoering van het vermelde nieuwe stelsel. Bij de gegoede burgerklasse won, en niet ten onregte, de meening veld, dat uit al dit woelen van en voor den arbeidenden stand de heerschappij van het kommunismus zou kunnen ontstaan; doch het duurde niet lang of het hersenschimmige in Louis Blancs plannen moest ook door velen erkend worden, die aanvankelijk geloof en vertrouwen in hem stelden en meenden hem als apostel te moeten eerbiedigen. Hij zelf was niet bij magte alles vol te houden, wat hij had gezegd of gedaan. "Ieder die niet werkt, is een dief:" deze woorden las men op een groot bord aan een paal gehecht bij de deuren van elke werkplaats; en dit zou volgens hem voldoende zijn geweest om tot broederlijken wedijver op te wekken! Gelijkheid van arbeidsloonen — een belagchelijk en tevens onredelijk beginsel, omdat er geen gelijkheid van krachten, geen gelijkheid van verstandsvormogens bestaat, — in den beginne door hem aangeprezen, vond hij bij nadere overweging toch niet goed, daar deze leer het dogma der republikeinsche broederschap nog niet genoeg bevestigde. Hij nam toen de volgende formule aan, ontleend aan Vidal, zijn broeder in het socialismus: "aan ieder naar zijne krachten; aan ieder naar zijne behoefte." Maar ook dit beginsel, hoe schoon misschien in theorie voor enkelen, is niet te verwezenlijken; en zou

men er werkelijk toe kunnen geraken om het in praktijk te brengen, de grondslagen der maatschappij zouden er door geschokt worden. In zijn reeds aangehaald werk over de organisatie van den arbeid, zeven jaren vóór de Februari-omwenteling verschenen, waren de denkbeelden ontwikkeld, welke hij in 1848 in de werkelijkheid wilde toepassen. Reeds in 1841 werd hij over deze theorie van verschillende kanten hevig aangevallen; een zijner felle tegenstanders was Heinrich Heine, welke beroemde schrijver niettemin voorspelde dat Louis Blanc een groote rol zou spelen, al was die rol ook maar zeer kort van duur. Heinrich Heine was op dit punt een profeet, gelijk hij het op menig ander is geweest. Zooveel verkreeg Louis Blanc nogtans ten gevolge van zijn streven, dat men tot de instelling van nationale werkplaatsen besloot, hoezeer dit besluit ook genomen werd buiten zijnen invloed en men daarbij zelfs uitging van een gedachte in strijd met zijne theoriën; men hoopte door dezen maatregel, dien hij nooit had aanbevolen, de werklieden af te houden van de studie der sociale kwestie. Desniettemin hadden die nationale werkplaatsen, georganiseerd door burger Marie, het grondbeginsel der leer van Louis Blanc aangenomen: de volkomene gelijkheid van loon, en in dit opzigt had de utopist, ondanks alles, toch gewonnen spel.

. Keeren wij terug tot de vergaderingen op het Luxembourg. Niet alle werden in het openbaar gehouden. In de openbare vergaderingen waren tegenwoordig de werklieden, die, zoo als Eugène de Mirecourt met zijn gewoon sarcasme zegt: "geregeld het sociale manna kwamen ontvangen, en zich met sonore frasen kwamen voeden bij gebrek aan meer degelijk voedsel." De debatten, daar gehouden, verschenen den volgenden dag, min of meer getrouw gestenografeerd, in den *Moniteur*. De geheime zittingen werden, om ons weder van een uitdrukking van de Mirecourt te bedienen, slechts bijgewoond door de heele en halve goden van den palingenesischen olympus, ten getale van vijf-en-twintig personen; alchimisten

van het socialismus, die zich daar in hun verborgen laboratorium vereenigden." Twee maanden duurde die parlementaire komedie — want strikt genomen was het niet anders — en geen wonder dan ook dat Frankrijk en Europa er aanstootin vonden; dat de nationale werkplaatsen — ofschoon ook deze geen levenskracht bezaten — er door bevolkt werden tegen den wil van Louis Blanc; en dat de gelijkheid van loonen die werklieden kwetste, wier gezond verstand weigerde toe te geven dat het vernuft, de kennis, de bedrevenheid der hand, de moed om te werken, voor niets moesten gerekend worden onder het *régime de la fraternité*. Vroeg men hem of hij voor zich genoeg zou nemen met de *vier francs*, welke hij aan ieder beloofde, dan antwoordde hij: "Zeer zeker! als allen niet meer ontvangen dan het voor allen gelijke dagloon, dan zal ik er mij op beroemen de eerste werkman van Frankrijk te zijn." Die "eerste werkman van Frankrijk" koos intusschen op het Luxembourg een der mooiste kamers, benevens het vaatwerk dat in gebruik was bij de herzogin Decazes; die "eerste werkman van Frankrijk" was ook niet afkeerig van het despotismus, want hij liet zijnen broeder Charles Blanc tot directeur-generaal der schoone kunsten benoemen; die "eerste werkman van Frankrijk" gaf aan den concierge in den faubourg Saint-Germain in last nooit aan werklieden appartementen te verhuren, en geen anderen dan gezeten burgers tot huurders aan te nemen. Is dit laatste waar, — de *Lampion* maakte het in zijn nummer van 11 Juni 1848 wereldkundig, — dan voorzeker had de Mirecourt gelijk; toen hij na de vermelding er van in zijn pamflet over Louis Blanc uitriep: *o saltimbanque!*

Dat verscheidene van Louis Blancs theoriën, toen zij op den toetssteen der praktijk gebragt waren, als onuitvoerbaar moesten ter zijde gesteld worden, is bekend. Onder de proeven, genomen met het doel om te zien of er werkelijk iets van was te verwezenlijken, is die van de kleermakers-werkplaats de meest befaamde. Deze werkplaats was ingerigt in de ledige kamers

der gijzeling te Clichy. Blanc bleef desnietteenstaande onvermoed voortarbeiden en aan de onfeilbaarheid zijner denkbeelden gelooven. Den 17 Maart echter moest hij wel tot het besef komen, dat hij magteloos was om te volbrengen wat hij, naar zijne meening, voor het heil des volks onmisbaar achtte. Dien dag was Parijs het tooneel van eene geduchte manifestatie; een paar honderdduizend, meerendeels werklieden, gingen in optogt door de straten, en dit was een soort van uitnoodiging aan Louis Blanc om als diktator op te treden; het proletariaat en het socialismus boden hem de diktatuur aan. Hij gevoelde zich niet krachtig genoeg om ze aan te nemen en door middel van haar te trachten tot de toepassing van zijn stelsel te geraken; van zijn revolutionnair gezag maakte hij gebruik om de orde te handhaven, en weldra had hij het verloren. Een maand later (16 April) verscheen het protest tegen het kommunismus, een protest ook tegen hem. Louis Blanc vermeerderde het groot getal van hen, die de treurige ondervinding opdeden dat volksgunst eigenlijk niets beteekent; heden door het volk tot de wolken verheven, wordt men morgen door datzelfde volk met voeten getreden. "Weg met de kommunisten!" riepen de Parijzenaars. Louis Blanc was de apostel des volks niet meer, en toen zeer kort daarna de leden der nationale vergadering gekozen werden, was hij in de vergadering naar het aantal verkregen stemmen de negen-en-twintigste van de vier-en-dertig afgevaardigden van het departement der Seine; en toch kreeg hij een dubbel mandaat: de korsikaansche kiezers benoemden hem insgelijks tot hunnen vertegenwoordiger.

Gelijk alle leden van het voorloopig bewind, legde hij in de nationale vergadering rekenschap af van zijne handelingen als tijdelijk landsbestuurder; doch de ophelderingen welke hij gaf, werden niet zoo gunstig ontvangen als die van zijne ambtgenooten. De toejuichingen, waarin deze zich mogten verheugen, vielen hem niet ten deel; verwijten, beschuldigingen werden tegen hem aan-

gevoerd, en aan het stormachtig tooneel, dat hierdoor ontstond, werd een einde gemaakt door een afgevaardigde, die, om Louis Blanc te redden, uitriep: "Maar, mijne heeren, is men schuldig, als men niets gedaan heeft?"

En weder verliep eene maand. 15 Mei 1848 was een dag van oproer in Parijs. Het volk, de burgerij, overweldigde de nationale vergadering en verklaarde deze ontbonden. Wij zullen Louis Blanc zelve de belangrijkste gebeurtenissen van dien dag laten verhalen, daar zij in de voornaamste plaats hem persoonlijk betreffen:

"Den 14 had ik, gelijk iedereen, losse geruchten vernomen, volgens welke zeer vele burgers zich voorstelden, des anderendaags der nationale vergadering een verzoekschrift ter gunste van Polen te gaan aanbieden. Meer werd niet gezegd; ik althans hoorde van niets anders spreken. Van het monsterachtige voornemen de vergadering te overvallen, haar ontbonden te verklaren, geen woord. Maar! hoe en wat de aangekondigde demonstratie in haren oorsprong ook mogt zijn, bestond er niet gevaar dat, in den toestand van gisting waarin de gemoederen verkeerden, zij aanleiding gawe tot anarchische pogingen en later aan den geest van reaktie gevaarlijke wapenen verschafte? Maar al te zeer bestond de vrees daarvoor, vooral na den dag van 16 April. Ik voor mij vreesde het, en ik kan zeggen dat Albert mijne meening deelde. Ik ontmoette Barbès, en gaf hem mijne bekommering te kennen; ook hij was het volkomen met mij eens; zelfs liet hij er zich sterker over uit. In een manifestatie, wier aard door den een bedorven, door den ander belasterd kon worden, zag hij een gevaar, een voorteken van ongeluk. Hij verliet mij, vast besloten, om al diegenen van zijne vrienden, welke hij nog kon bijeen krijgen, van de manifestatie terug te houden. Dat Barbès en Albert deelgenooten zijn geweest van eenig komplot, durf ik alzoo, op gezag van mijne betrekkingen met hen, voor onmogelijk verklaren. Meer nog dan mijne vriendschap is mijn geweten hun deze getuigenis schuldig.

“Den 15 Mei ging ik op het gewone uur naar de nationale vergadering. Schotschrijvers hebben zich niet geschaamd te doen drukken, dat ik den ochtend van dien noodlottigen dag in het café Tortoni gekomen was en daar met Barbès, Blanqui en *andere aanvoorders* een onderhoud heb gehad; dat is een schandelijke leugen! In de vergadering had ik, om beter te hooren, plaats genomen op de banken der regterzijde, dicht bij de tribune, toen plotseling een uit de verte komend gedruisch de aankomst der menigte verkondigde. Verscheidene vertegenwoordigers liepen overhaast de zaal binnen; men riep: *en place!* Ik begaf mij toen naar de hoogst geplaatste banken der uiterste linkerzijde, waar ik gewoonlijk zat. Het rumoer naderde. De tribunes in de zaal werden gevuld met mannen uit het volk, die vaandels droegen. Kort daarna werden de deuren door de menigte opengetrapt, en de mannen, die op de tribunes waren, lieten zich langs de galerijen naar beneden glijden, en dus was het geheele middenruim van alle kanten overvallen. Duizenden verschillende kreten, verward dooreen aangeheven, kruisten elkander. De opschudding werd verschrikkelijk. Te midden van deze wanorde was mij gelast, dezelfde houding in acht te nemen als mijne kollegaas. Ik bleef dus als zij op mijne plaats, als zij ontsteld, maar magteloos toeschouwer van de overrompeling eens heiligdoms, dat, door de zege van het algemeen stemregt, voor immer onschendbaar moest zijn geworden, even onschendbaar als de souvereiniteit des volks. Maar weldra — en de getuigen ontbreken niet, die, zoo noodig, de volkomene waarheid van hetgeen ik hier mededeel zouden kunnen bevestigen — weldra zag ik deurwaarders en bedienden der kamer naar mij toekomen, die mij waarschuwden, dat eene tallooze menigte zich verdrong op de plaats bij de rue de Bourgogne; dat die menigte met woeste kreten mij riep, en dat, indien ik niet verscheen, zij dreigden, den stroom indringers, die de zaal reeds niet meer bergen kon, nog sterk te vermeerderen. Wat te

doen? Moest ik niet blijven op mijnen post in den boezem der vergadering? En aan den anderen kant, laadde ik niet een zware verantwoordelijkheid op mij, als ik mij terughield, waar mijne tegenwoordigheid verlangd werd als een middel, dat de gisting zou doen bedaren? Ik weigerde eenigen tijd gevolg te geven aan de aanvragen mij gedaan, maar toen zij al dringender werden, nam ik het besluit mij te onderwerpen aan de bevelen der vergadering. Ik begaf mij dus naar de tafel des voorzitters, en het woord rigtende tot burger Buchez, die door een deurwaarder reeds onderdrukt was van alles wat gebeurde, vroeg ik hem, of, bijaldien hij het nuttig oordeelde dat ik het volk toesprak, ik gemagtigd was het te doen uit naam der kamer, waarvan ik lid was en waarvan ik mij niet wilde scheiden. Burger Buchez deed mij opmerken, “dat, daar zijne stem verloren ging in het tumult, het hem onmogelijk was de kamer te raadplegen.” — “Dus,” hernam ik, “in naam der vergadering en in hoedanigheid van voorzitter, magtigt gij mij tusschenbeide te treden?” Hij antwoordde hierop bevestigend in tegenwoordigheid van een der vice-presidenten, burger Corbon. In het belang alzoo der orde en na officiële magtiging daartoe verkregen te hebben, rigtte ik het woord tot de menigte. Staande op de tafel van een der sekretarissen, verzocht ik een oogenblik stilte, dat mij verleend werd, en ik maakte er gebruik van — de *Moniteur* getuigt het — om het volk uit te noodigen en te vermanen tot kalmte, tot gematigdheid en tot eerbied voor zijne eigene soevereiniteit, werkelijk vertegenwoordigd in eene vergadering voortgesproten uit het algemeen stemrecht.

“Intusschen kwam aan het tumult in de zaal geen einde en werd de opschudding daarbuiten al ernstiger. Op nieuw werd ik met de meest onrustbarende aanvragen overstelpt. Sterk door de goedkeuring van den voorzitter der vergadering, ging ik naar een der vensters, uitziende op de place de Bourgogne; ik klom op den vensterrand, waar ook Albert en Barbès verschenen, en hield

tot de op het plein zaâmgepakte menigte een toespraak, die mij het geschiktst voorkwam om den onstuimigen hoop tot bedaren te brengen. Hoofdzakelijk zeide ik: dat niet ontkend kon worden de wettigheid der wenschen, die betrekking hadden op eene verdeeling der vruchten van den arbeid, op de trapsgewijze uitroeiing van de ellende, maar dat men zich verzekerd kon houden dat de heilige regten der arbeiders door de vergadering niet zouden worden verwaarloosd; dat het aan de republiek juist tot eene eeuwige eer zou strekken, onophoudelijk te hebben bijgedragen tot verwezenlijking van het regt van allen op het geluk; dat, ware het ook dwaasheid op dit punt zijne hoop wat ver uit te strekken, die dwaasheid althans een dier verhevene dwaasheden (*folies sublimes*) was, aan welke men zijn leven mag wijden, en dat hij die dit doet allezins vergeefflijk is; dat het overigens een zeer treffend en zeer edel schouwspel was, een volk zijne eigene smarten te zien vergeten, om zich met het lijden van een bevriend volk bezig te houden; dat in dit feit Frankrijks waarlijk grootmoedige en kosmopolitische geest merkbaar was; maar dat, hoe meer eerbied de gevoelens des volks verdienen, het te meer past de uitdrukking van die gevoelens op eene wettige, regelmatige wijze voor te dragen. Ik eindigde met de menigte te bezweren aan de nationale vergadering volkomen vrijheid van beraadslaging te laten.

“Ik wilde mij naar mijne plaats onder mijne kollegaas terug begeven, toen ik door eene talrijke groep, die achter het venster zich gevormd had, aangegrepen en door de *salle des Pas-perdus* gedragen werd. Men wilde mij nog eens hooren, men eischte het gebiedend, men maakte een kring om mij heen, een stoel werd gehaald, ik werd gedwongen er op te gaan staan, en weder moest ik het woord opvatten. Ik sprak van de onoverwinnelijke kracht der Februari-omwenteling, maar deed uitkomen, dat gematigdheid en verstand volstrekt noodig waren om ze door de

wereld te doen bewonderen: het eenige middel om haar weldra alle koningen te doen overwinnen; ik sprak deze woorden uit, sedert op zoo wreede wijze ontaard: “Deze omwenteling, inderdaad, is niet een van dezulken, die troonen aan het wankelen brengen, maar een van dezulken, die ze omverwerpen!” en het slot mijner toespraak was de kreet door alle omstanders herhaald: Leve de universele republiek!

“Bijna op hetzelfde oogenblik werd ik van alle kanten omringd, ik werd opgenomen, men wilde mij in de vergadering brengen. Te vergeefs verzette ik mij met geweld daartegen, te vergeefs antwoordde ik telkens op de kreten om mij heen, dat de eenige den volke waardige kreet: Leve de republiek! is; ik putte mij uit in nuttelooze pogingen. Tienmalen viel ik onder de menigte, die mij medesleepte; tienmalen hieven sterke handen mij van den grond op. Eenigen wierpen zich op mij, om mij te omhelzen; anderen riepen: pas op, dat hij niet doodgedrukt worde! Is het eene verkeerdheid, zulke sympathie op te wekken, wanneer men met alle kracht de uitdrukking er van bestrijdt, en wanneer men altoos de zaak gediend heeft van hetgeen men waarheid acht, zonder toegeeflijkheid, zonder vleijerij, zonder ijdele bemeestering van populariteit, — welnu dan heb ik die verkeerdheid begaan; laat men een andere vinden in mijn gedrag!

“Zoo werd ik ondanks mijzelfen door de digte menigte der overweldigers in de vergadering gebracht. Zij, die de zitting bijwoonden, hebben naar mijne houding kunnen oordeelen, of ik niet alles gedaan heb om de noodlottige uitbarsting te beletten. Maar wat vermogten in zulk een oogenblik mijn stoffelijke weêrstand en de weinige woorden, welke ik te midden van het gedruisch trachtte te doen hooren! Uitgeput van vermoeijenis, badende in zweet, met volkomen uitgedoofde stem, werd ik naar de uiterste banken van het amphitheater gesleept. Daar kwam een werkman mij zeggen: “Gij hebt geen stem meer, maar als gij op een stuk papier

wilt schrijven, dat gij voor de laatste maal de menigte bezweert zich te verwijderen, misschien zal het mij gelukken dit papier voor te lezen met een stem, luide genoeg om gehoord te worden.”” Dadelijk nam ik een pen, en in haast schreef ik deze regels: ““In naam van het vaderland, in naam van het republiekeinsche vaderland, in naam van de souvereiniteit des volks, in aller belang, bezweer ik u — —””, toen van de tribune de noodlottige woorden klonken: ““de nationale vergadering is ontbonden!”” Plotseling ontstond in het middenruim eene groote beweging, en met den stroom werd ik tot in de konferentiezaal gedreven. Van alle kanten riep men mij. Een dicht opeengepakte, heftige massa omringde mij en riep mij toe dat ik naar het stadhuis moest gaan. Met eene diepe verslagenheid, die ieder op mijn gelaat kon lezen, antwoordde ik, dat, als ik naar het stadhuis ging, er gevaar zou ontstaan dat bloed vergoten wierde. Ik vroeg waar eenigen mijner ambtgenooten waren; van Albert kon ik niets te weten komen; maar iemand zeide mij, dat men Barbès naar het stadhuis had willen brengen en hij zich krachtig daartegen verzet had, hetgeen door eenige mij onbekende omstanders bevestigd werd. Nu snelden allen naar de deuren; weder werd ik door den stroom opgenomen en tot buiten het gebouw gevoerd, en zoo weinig wist ik hoe en waar ik met de volksdrommen werd medegesleept, dat het mij nog een raadsel is hoe ik op de esplanade des Invalides ben gekomen.

“Daar ontmoette ik mijnen broeder, die, met een schilder en eenige vrienden, mij zocht en ongehoorde pogingen deed om mij te bevrijden; want ik was zoo van alle kanten ingedrongen, dat de mannen, die het dichtst bij mij liepen, genoodzaakt waren elkan- der de hand te geven, om een soort van bolwerk te vormen tegen de woestaards die mij omringden. Een oogenblik echter bleef de massa stilstaan, en ik maakte daarvan gebruik, om haar op nieuw te vermanen uiteen te gaan. “Gij zult u laten doodden,””

riep ik hun toe. Maar eenigen antwoordden mij in eene soort van waanzin en op hunne ontbloote borst wijzende: “ongewapende mannen zal men niet durven slaan!” Toen zeide mijn broeder met bewogen stem: “welnu, wilt ge hem dan laten dooden?” Dadelijk openden zich de gelederen. Een kabriolet kwam voorbij; deze werd aangehouden; de persoon die er in zat, een wijnkooper die naar Bercy terugging, moest uitstappen. Hij verklaarde dat hij waarde in het rijtuig had, welke hij niet wilde alleen laten, en dus zaten wij met ons vieren in de kabriolet: de wijnkooper, de koetsier, mijn broeder en ik. Ik was zoodanig uitgeput door bloedverlies, dat de wijnkooper, die mij een plaats in zijn rijtuig had gegeven, edelmoedig aanbod, mij bij een mijner vrienden te brengen, waar ik een weinig kon uitrusten. Hij bragt mij dan ook naar de École de Médecine bij een jongmensch, die mij hartelijk ontving. Vervolgens bereikte ik mijne woning, nadat ik mij eenige oogenblikken, om mij te verschoonen, had opgehouden in den boekwinkel van burger Masson, die niet thuis was, doch wiens neven mij ontvingen. Dat men mij op het stadhuis gezien heeft, gelijk een dagblad heeft durven beweren, is een logen, wier onbeschaamdheid alle denkbeeld te boven gaat.

“Pas had ik thuis vernomen dat de vergadering hare zitting hervat had, of ik haastte mij mij weder naar mijnen post te be-
 geven. In het voorportaal gekomen, werd ik door eenige nationale
 garden herkend. In een vlaag van woede wierpen zij zich op mij.
 “In staat van beschuldiging!” riepen eenigen. “Doodt hem!
 dat gaat veel gauwer!” schreeuwden anderen. Gelijktijdig legden
 andere nationale garden, en met genoeg vermeld ik het hier,
 evenveel ijver aan den dag om mij te verdedigen, als hunne
 kameraden om mij aan te vallen. Generaal Duvivier verscheen in
 uniform en was een van de eersten die mijn leven beschermden.
 Onder degenen, die mij omringden en aan wie het gelukte mij
 te verlossen van de meest verblinde woede die ooit gezien was,

zal ik met erkentelijkheid noemen mijne ambtgenooten Larochejacquelein, Boulay (de la Meurthe), Wolowski, mijnen landgenoot Conti, vertegenwoordiger voor Korsika, burger Moussette, den schilder Gigoux, Férey, luitenant der nationale garde, gedelegeerde van het Luxembourg. — Sedert heb ik vernomen dat François Arago, zich onze langdurige vriendschap herinnerende, dadelijk de kamer verlaten heeft om mij ter hulp te snellen. Het is mij aangenaam, hem, zoowel als mijnen anderen medeleden, hiervoor openlijk mijne diepe erkentelijkheid te betuigen. Zeker, althans waarschijnlijk is het, dat zonder hunne tusschenkomst het met mij gedaan geweest ware. Geheele bossen haar rukten mij uit het hoofd; de kleederen werden mij van het lijf gescheurd; ellendingen trachtten met bajonetten mij te doorsteken; een van hen ontzag zich niet, toen hij mij op geen andere wijze bereiken kon, mijne regterhand te grijpen en de vingers te verwringen. Letterlijk in lompen gehuld, kwam ik in de vergadering terug. In zulk een toestand zou ik misschien van den kant van al mijne medeleden eenige van die oplettendheden hebben mogen verwachten, welke het menschelijk gevoel alleen reeds eischt; maar neen, de uitwerking van meer dan één misverstand in tijden van omwenteling onvermijdelijk, was zoodanig, dat ik bij een gedeelte der vergadering louter vijandige gezindheid vond. Mijne tegenwoordigheid op de tribune, waar de meest gebiedende der pligten mij riep, de pligt namelijk, openlijk in het belang van mijne ongelukkige vrienden Albert en Barbès te spreken, gaf tot het heftigste gemor aanleiding.”

Die ramspoedige dag van 15 Mei had voor Louis Blanc nog noodlottige gevolgen. Hij werd als medepligtig beschouwd aan de misdaad van het volk, nl. de arbeiders en de socialisten, door het oproer en het verzet tegen de gestelde magt te hebben aangestookt, en dus betrokken in de geregtelijke vervolging; voornamelijk woog zwaar tegen hem de beschuldiging, dat hij Barbès naar het

stadhuis vergezeld had, ofschoon volstrekt geen bewijs voor deze aantijging voorhanden was, en hij, gelijk hierboven uit zijne verklaring blijkt, het feit ten stelligste ontkende. Als volksvertegenwoordiger was hij onschendbaar, en derhalve moest de nationale vergadering vergunning verleenē om hem geregtelijk te vervolgen. In de zitting van 31 Mei gaf de voorzitter kennis, dat de prokureur bij de regtbank van eersten aanleg en de prokureur-generaal der republiek de nationale vergadering verzochten hen te magtigen, den burger Louis Blanc in regten te vervolgen en des noods hem in hechtenis te nemen, als verdacht van medepligtigheid aan den aanslag van 15 Mei. Louis Blanc was in de vergadering tegenwoordig; hij en eenige zijner medeleden voerden het woord te zijner verdediging, doch andere leden spraken tegen hem. Uit het voorgelezen requisitoir bleek, dat door vier leden verklaringen tegen Louis Blanc bij den regter waren ingeleverd. Men wilde hunne namen weten, en er ontstond een geweldige opschudding; men verweet Louis Blanc dat hij tweemaal het volk had toegesproken; hij erkende dit ook, doch verklaarde voor onwaar dat hij de hem in den mond gelegde woorden zou gebezigd hebben; eindelijk werd onder het grootste tumult besloten, dat de bureaux (afdeelingen) der kamer onverwijd zouden overgaan tot het benoemen van een commissie, om over de zaak te rapporteren. Dit geschiedde, en de commissie, die de zaak naauwkeurig en met spoed had onderzocht, hoorde den verdachten zelve, die haar de vereischte opheldering gaf. Den 3 Junij vernam de nationale vergadering, dat hare commissie met 15 tegen 3 stemmen besloten had te preadviseren tot het verleenē van de magtiging door de justitie verlangd; doch het besluit der vergadering viel geheel anders uit: met 369 tegen 337 stemmen werd beslist dat die magtiging zou worden geweigerd. Gewigtige gevolgen had dit besluit; de twee magistratspersonen, die de aanvraag om regtsvervolging gedaan hadden, namen na de ontvangen weigering hun ontslag, en twee dagen na de merkwaardige

zitting (den 5 Juni) gaven die heeren (Portalis en Landrin) zulke ophelderingen en bragten zij zulke beschuldigingen tegen den minister Crémieux in, dat deze, bespeurende dat de vergadering geneigd was om deze aantijging te gelooven, wel genoopt werd zijne portefeuille (van justitie) en tevens zijn mandaat van volksvertegenwoordiger neder te leggen.

De Junidagen van 1848 waren onstuimig voor de hoofdstad van Frankrijk. In de zitting van den 12 Juni werd, in strijd met de bedoelingen en maatregelen der uitvoerende commissie, die toen het bewind in handen had, Lodewijk Bonaparte als volksvertegenwoordiger toegelaten en dit was de eerste stap voor den neef van Napoleon I om er toe te geraken de opvolger van zijnen oom te worden. Den 22 werd de rust verstoord, doordien de arbeidlieden, welke men uit Parijs wilde verwijderen, om de zoo kostbare en nuttelooze nationale werkplaatsen te ontlasten, weigerden te vertrekken, en de drie volgende dagen, 23, 24 en 25 Juni, was Parijs het tooneel van het ijselijkste oproer gepaard met bloedstorting en vele gruwelen. Het straatgevecht kostte aan duizenden burgers en werklieden het leven. Cavaignac herstelde met zijn geschut de orde en werd hoofd van het uitvoerend bewind, nadat de mannen, die toen het landsbestuur in handen hadden, ontslag hadden genomen. Men zal niet van ons verwachten, dat wij hier een verslag der gebeurtenissen van die dagen geven; alleen zij aangestipt, dat de nationale werkplaatsen ontbonden werden, en dat reeds dadelijk na het dempen van den opstand er sprake was van de inhechtenisneming van Louis Blanc, dien de openbare meening beschuldigde de hand in de beweging te hebben gehad; en uit het in de eerste dagen van Augustus bekend geworden rapport der commissie van onderzoek bleek, dat dit dokument zeer bezwarend was voor hem niet alleen, maar ook voor Caussidière, Proudhon en zelfs Ledru-Rollin. Den 25 van die maand was in de nationale vergadering de lang verwachte

en gevreesde discussie over dat rapport aan de orde. Nadat de heeren Casy en Charras, gewezen ministers, Ceyras, Portalis en Landrin zich verdedigd en nog vele andere leden het woord gevoerd hadden, hield Ledru-Rollin de redevoering, die historische vermaardheid heeft verworven, en vervolgens trad Louis Blanc als spreker op. In den aanhef zijner rede beklaagde hij zich, dat men de republikeinsche gevoelens tot voorwendsel had genomen, om mannen aan te tasten, die geheel hun leven met het verdedigen der republikeinsche gevoelens hadden doorgebracht. "Vóór de revolutie," zeide hij o. a., "waren er mannen, die men in kerkerholen wierp, omdat zij republikeinen waren; er waren mannen, die men met verachting overlaadde: het waren immers republikeinen; al wat woest, al wat wreed was, verwachtte men van de republikeinen, en echter na de Februari-omwenteling hebben diezelfde mannen, welke men als bloeddorstige onmenschen afschilderde, een gematigdheid getoond, waarvan hoon noch smaad hen kon doen afwijken: hunne eerste daad was afschaffing der doodstraf; zij hebben geen onderzoek ingesteld, geen arrestatiën gedaan, geen dagblad geschorst. Maar ik ga niet voort, de gelijkheid is te treffend, dan dat gij zelve ze niet zoudt voltoojen." Deze inleiding werd gevolgd door eene verdediging van het socialismus en van zijne pogingen het te verwezenlijken. "Men verwijt mij, wat ik gedaan, wat ik gezegd heb," dus sprak hij; "maar toen mijne ambtgenooten mij naar het Luxembourg zonden, wisten zij toen niet wat ik dacht, wat ik geschreven had? Ik heb mijn ontslag willen nemen, en is mij dit niet geweigerd geworden? De heer Arago heeft zelf het gezag van zijnen ouderdom ingeroepen, om mij te bewegen mijne hulp aan de gemeenschappelijke zaak niet te onttrekken. Welnu dan, ik heb gedaan wat men van mij verwachten moest... En het socialismus! Begrijpt men het wel? Heeft het niet dezelfde leus, dezelfde zinspreuk, welke wij eeren: vrijheid, gelijkheid, broederschap? Bestaat er

wel vrijheid, zoo als de maatschappij thans is ingerigt? Ja, voor sommigen. Moet men, om vrijheid van arbeid te genieten, er niet gereedschap en middelen toe hebben? Bestaat er gelijkheid, wanneer enkelen die middelen uitsluitend aan zich trekken? Bestaat er broederschap, wanneer men eert en laat eeren het beginsel: ieder voor zich en voor zijn eigen huis; wanneer ieder zijne eigene fortuin tracht op te bouwen op de puinhoopen der fortuin van zijnen buurman?" Op dezen toon ging hij nog lang voort te midden van het blijkbaar ongeduld der vergadering, dat door den president met moeite bedwongen werd, met de aanmerking dat, aangezien Louis Blanc vooral in zijne beginselen was aangetast geworden, de billijkheid dus vorderde hem in de verdediging van die beginselen te hooren. Eindelijk dwong vermoedheid den spreker zijne rede te staken, en met toestemming der vergadering vervolgde hij ze in de avondzitting.

Nadat de vergadering met 493 tegen 292 had verklaard dat het nemen van een beslissing op de aanvraag om Louis Blanc en Caussidière in regten te vervolgen urgent was, werden de volgende besluiten genomen: met 504 tegen 252 stemmen, de magtiging te verleen en wat Louis Blanc betreft ter zake van het gebeurde op 15 Mei; met 477 tegen 268 stemmen, de regtsvervolging tegen Caussidière toe te staan, ter zake van het gebeurde op 15 Mei; met 458 tegen 281 stemmen, de magtiging te weigeren wat Caussidière betreft, wegens de gebeurtenissen der Junidagen.

Terwijl de stemming nog geschiedde wisten beide, Louis Blanc en Caussidière, uit de vergaderzaal te geraken en aan de hun dreigende voorloopige kerkering te ontkomen. Louis Blanc vond een schuilplaats bij een lid der nationale vergadering, den heer d'Aragon, ofschoon zijn politieke tegenstander. Vervolgens gelukte het hem België te bereiken, van waar hij naar Engeland overstak. In zijne ballingschap zette Louis Blanc zijnen arbeid als publicist en geschiedschrijver voort. Den 25 October 1865 trad hij in den echt met Christine Grote.

Twee-en-twintig jaren bragt hij als balling in Engeland door; van de amnestie, door Napoleon III, eerst na den vrede van Villafranca, en later nog eens, uitgevaardigd, maakte hij geen gebruik. Maar pas had 4 September 1870 het keizerrijk Frankrijk weder in de republiek herschapsen, of Louis Blanc bevond zich op franschen bodem, en dat zijne populariteit gedurende zijne langdurige afwezigheid niet verminderd, maar veeleer toenomen was, bleek voldingend bij de verkiezing. op 8 Februari 1871 voor de nationale vergadering, die te Bordeaux bijeengeroepen werd om de vredespreliminaren te bekrachtigen door Bismarck met Thiers en Jules Favre overeengekomen. Parijs moest 43 afgevaardigden kiezen, en boven aan de lijst der gekozenen, nommer een, stond Louis Blanc, die het grootste aantal stemmen (216,000) op zich had vereenigd. In die vergadering, welke thans nog te Versailles hare werkzaamheden voortzet, heeft het ex-lid van het voorloopig bewind van 1848 tot dus verre zich kalm gedragen; de man is ook reeds 58 jaar oud, en waarschijnlijk tot het besef gekomen dat zijne theoriën maar theoriën moeten blijven. Hij behoorde tot die leden welke tegen het vredetraktaat stemden, omdat hij — hoe verblind! — geloofde dat de voortzetting van den krijg mogelijk was, wanneer men nl. den geregelden grooten oorlog door een guerilla-oorlog deed vervangen. Wij vinden zijnen naam bij de namen van zestien andere parijsche afgevaardigden, welke zeventien leden der nationale vergadering een manifest aan de bevolking der hoofdstad openbaar maakten, houdende mededeeling dat zij het hunne hadden bijgedragen om het verleggen van den zetel der wetgevende magt naar Fontainebleau tegen te houden, en dat, zoo later het voorstel mogt worden gedaan om Versailles, thans voorloopig de zetel van regering en vergadering, definitief daartoe aan te wijzen, deze inbreuk op de regten van Parijs, dat de eenig mogelijke hoofdstad van Frankrijk is, van hunne zijde een hardnekkigen tegenstand zou ontmoeten.

Met een door hem gedaan voorstel was Louis Blanc niet gelukkig. Dat voorstel strekte dat de nationale vergadering zou verklaren: "dat de parijische maires en hunne adjunkten, die bij den aanvang der commune getracht hebben de krisis te bezweren door het uitschrijven der gemeenteraadsverkiezingen, gehandeld hebben als brave burgers." De kommissie van onderzoek bragt den 27 Maart hierover rapport uit, adviseerde tot verwerping van het voorstel en gaf te kennen, dat de vergadering vertrouwen blijft stellen in de wijsheid en vastberadenheid der regering. Dit preadvies werd aangenomen. Sedert heeft hij niet dikwijls het woord gevoerd. In de eerste dagen van April, toen het schrikbewind der parijische commune heerschte, had hij gelegenheid zijne denkbeelden over den toestand te ontwikkelen. Te regt betoogde hij dat tusschen de provinciën, zooals de nationale vergadering ze vertegenwoordigt, en Parijs een afgrond bestaat. "Hoe zal die afgrond gevuld worden?" vraagt hij, en in een brief door de dagbladen van Limoges openbaar gemaakt zegt hij: "Beklaag mij en onze vrienden, die, als ik, Frankrijks heil slechts zien in een politiek van matiging, een politiek wier zege van dag tot dag minder waarschijnlijk wordt." Deze denkbeelden van matiging uitte hij later dikwijls, en zijne pogingen om de toeneming der verdeeldheid onder de volksvertegenwoordigers en een breuk tusschen regering en nationale vergadering te voorkomen verdienen lof. De gruwelen door de commune te Parijs bedreven heeft hij onbewimpeld ten scherpste afgekeurd. Bij de stemming over het opdragen der waardigheid van president der republiek aan Thiers, verklaarde hij zich nadrukkelijk tegen de meening dat de nationale vergadering bevoegd is zich als Constituante aan te merken.

Tot slot een paar woorden uit het oordeel dat de socialist Proudhon over den socialist Louis Blanc heeft geveld: "Door zijn ultra-gouvernementalisme heeft Louis Blanc de sociale revolutie hatelijk gemaakt in de oogen van het laudvolk en van de bur-

gers, en meer dan iemand tot de nederlagen der democratie bijgedragen." Bijzonder veel is hierop wel niet af te dingen, maar toch zal niemand kunnen betwisten dat Louis Blanc eerlijker is dan de meeste zijner mede-revolutionnaircn, en dat hij in vollen ernst meende voor zijne utopiën te moeten strijden, daar hij de verwezenlijking er van voor zeker hield.

Behalve een groot aantal politieke brochures en eenige polemische geschriften (1849—1851) heeft Louis Blanc gedurende twee jaren (15 Julij 1849—15 Julij 1851) een maandschrift, *le Nouveau Monde*, uitgegeven en voornamelijk zeer ijverig gearbeid aan de voltooiing van zijne *Histoire de la révolution française* (1852—1862, deel III—XII, nieuwe editie 1868), in welk werk worden aangetroffen belangwekkende en niet algemeen bekende dokumenten en warme pleidooijen ter aanbeveling en verdediging van de beginselen, de mannen en de handelingen, die meer in het bijzonder het revolutie-tijdperk vertegenwoordigen. De herdruk van genoemde *Geschiedenis* en van die van Michelet heeft in 1868 tot een zeer interessante polemiek tusschen de twee revolutionnaire schrijvers aanleiding gegeven. In 1857 leverde Louis Blanc, onder den pseudomien van Wellër, gedurende zes maanden de londensche brieven aan den *Courrier de Paris*. Sedert was hij de naamlooze korrespondent van den *Temps* en van andere parijsche bladen. Later onderteevende hij in den *Temps* zijne *Lettres de Londres* met zijnen waren naam; deze brieven, welke veel opgang maakten, zijn in 1868 als eene afzonderlijke verzameling in het licht verschenen, onder den titel *Lettres de l'Angleterre*. Voorts heeft hij in de *Révélations historiques* (Londen en Parijs 1859) in het Engelsch en Fransch eene wederlegging van lord Normanbys *Een omwentelingsjaar* geleverd.

1 September 1871.

J. VON DÖLLINGER.

JOSEPHUS JOHANNES IGNATIUS DÖLLINGER.

“Volledige scheiding van Kerk en Staat” — “eene vrije Kerk in een vrijen Staat” — ziedaar een paar *leuzen* in de banieren onzer dagen geschreven, hoog in de lucht gestoken, nu eens be-daarder, maar ook, en meer, dolzinnig gezwaaid. Zal de kamp onder die leuzen iets goeds brengen, der wereld profijtelijk zijn? Wij durven dat wel hopen, ja wij twijfelen er zelfs niet aan. Uit elken strijd, de eeuwen der geschiedenis door, werd nieuwe ontwikkeling geboren; maar dikwerf eindelijk toch eene ontwikkeling geheel anders gerigt, dan de strijders, de vurigste, heftigste strijders er van verwachtten en hoopten; en hoeveel onheilig vuur er soms op het altaar van een edel beginsel werd gebragt, toch gold steeds het woord van den aartsvader Jozef tot zijne broederen: “gijlieden hebt het wel ten kwade gedacht, maar God heeft het ten goede gedacht.” De ervaring heeft zoo vaak die uitkomst doen zien, en al blijkt zij ook niet dadelijk, al is zij ook na jaren, en vele jaren, eerst voor het gewone menschenoog feitelijk zichtbaar, zij zal komen en den opmerkzamen beschouwer stof geven tot verbazing zeker, maar tevens tot dankbare hulde aan die magt, welke, boven alle verdeeldheid onder de meeningen

en belangen der menschen, en ondanks en zelfs dóór die verdeeldheid, de menschheid leidt op hare ontwikkelingsbaan, steeds verder en hooger, ook waar schijnbaar teruggang wordt gezien. En zou dan uit dien strijd van Kerk en Staat niet een kwaad, groot kwaad kunnen voortvloeijen? Voorzeker zal hij nog aanleiding kunnen geven tot botsingen, tot ver reikende en diep doordringende schokken, zoo men overdrijft, zoo men vóór den tijd en dus on-tijdig de leuze tot volkomen verwerkelijking zou willen voeren; want in waarheid is zij in den toestand der eeuw niet volledig te verwezenlijken en nog in lange zal dit niet het geval zijn. Zij moge in theorie nog zoo fraai klinken, in de daad zou zij, de volkomen gescheiden vrije Kerk in den vrijen Staat, kunnen uitloopen op een dooddrukken van dezen of gene, op een, zeer tijdelijk, heerschen der overwinnende partij afzonderlijk, om aldra zelve in verderf te vervallen, en dan eerst uit de verrotting van het oude, bij schijnbare reactie zelfs, een nieuwen, jeugdigen, krachtigen, meer gelouterden toestand der menschelijke maatschappij te doen geboren worden. Maar ook langs anderen weg, zeker niet zonder gistenden strijd, maar toch geleidelijker, kan eenmaal, onder latere geslachten, misschien duizenden jaren ná ons, de leuze hare verwerkelijking bereiken, of zelfs overtreffen. Dit is te verwachten, als er geen afzonderlijke zoo gezegde Kerk meer noodig zal zijn, als de ware godsdienstige beginselen, waarvan de Kerk de draagster moest wezen — maar in welke verpligting zij, het is niet te ontkennen, schrikbarend is te kort geschoten en nog te kort schiet — den Staat, de maatschappij, zóó zullen hebben doordrongen, en het levensprincipe der Kerk den Staat zóó volkomen zal hebben bezielde, dat er geen sprake meer kan zijn van eene staatskerk of een kerkelijken Staat, maar alleen van de gelouterde menschheid, het stempelmerk dragende van hare Goddelijke afkomst; als er eene maatschappij zal zijn, die geene priesters of tempeldienst meer kent of behoeft, dewijl dan inderdaad al hare leden één koninklijk

priesterdom vormen, den Alvader, onder wat benaming ook, vereerende in geest en waarheid, in den mateloozen tempel Zijner schepping.

Doch zoo ver is het nog niet, en de teekenen der tijden zijn er niet naar, om die schoone toekomst als zeer nabij te kunnen hopen. Voorzeker — hoe zeer ook onze eeuw zich ten onregte boven hare voorgangsters overmatig verheft op hare beschaving — de ontwikkeling der menschheid is vooruitgegaan, heeft groote schreden gedaan; maar hare rigting is éézijdig, en daardoor werkt zij zich zelve tegen, verhindert zich te worden wat zij kan en moet worden. Veel wordt er gesproken van *geestontwikkeling*, maar ook daarbij staat het *stoffelijke*, het *materiële* voornamelijk of alleen op den voorgrond; alle streven is gerigt op de stoffelijke, tijdelijke belangen, en ook het schoone wordt gehuldigd ja, maar slechts in de stoffelijke vormen. De *zedelijke* ontwikkeling wordt voorbijgezien; verwaarloosd, althans zij komt lang niet tot haar volle regt. En juist die éézijdigheid zal de oorzaak zijn van botsingen en felle schokken, van uitbarstingen als of een duivelenheir uit een hellepoel ware losgebroken, gelijk onze oogen reeds aanschouwden; zij zal den waren vooruitgang der menschheid belemmerend in den weg treden, de Kerk, hoe ook verduisterd en besmet, doen handhaven, als eene oase in de woestijn voor het gemoed, dat, meer of minder helder bewust, behoefte gevoelt aan iets anders en hoogers; zij zal dus de verschijning van het Godsrijk, het algemeen priesterschap, de gelquterde, tot haren oorsprong teruggeleide menschheid niet bespoedigen, veeleer vertragen.

Wat wij mogen wenschen en hopen, — nog staan Kerk en Staat naast en in elkander en gevoelen elkanders werking. Ware het anders, wij zouden dan den man, wiens naam aan het hoofd dezer regelen te lezen is, niet in onze reeks hebben op te nemen.

Josephus Johannes Ignatius Döllinger, wiens naam in onze dagen

wel aan geen burger van ons werelddeel en ook in menig land daarbuiten die de gebeurtenissen des tijds belangstellend gadeslaat, onbekend zal zijn gebleven, is thans reeds een man van ruim twee-en-zeventig jaren. Zijn geboortedag is 26 Februari van het jaar 1799, en Bamberg de stad, die den nieuwen wereldburger opnam, waar zijn vader, dr. Ignatius Döllinger, sedert 1794 het hoogleeraarsambt in de physiologie bekleedde; maar onderwijs en opleiding genoot de knaap te Würzburg, werwaarts hij reeds op vierjarigen leeftijd met het ouderlijk gezin verhuisde, daar zijn vader in gelijke betrekking als te Bamberg daarheen werd beroepen. ¹

De vorming van den jongen Döllinger ging stil, gelukkig voort, zoodat zijne ontwikkeling het vaderlijk gemoed tot vreugde was. In de algemeen voor den beschaafden mensch noodige vakken van wetenschap goed onderlegd, koos hij tot zijn hoofdvak de theologie, daar hij wenschte zich tot de dienst der Kerk voor te bereiden. Drie-en-twintig jaren oud, ontving hij de priesterwijding en aldra eene eerste aanstelling als *co-operator* ² in de parochie Oberscheinfeld. In deze betrekking bleef hij echter niet lang werkzaam; hij verliet ze weldra, tevens met de kerkelijke bediening als plaatselijk geestelijke in eene gemeente. Immers de geleerdheid van den jeudigen *co-operator* had hem zulk eene faam verworven, dat hij reeds in het volgende jaar tot een werkkring bij het onderwijs werd geroepen, namelijk als leeraar bij het lyceum te Aschaf-

¹ Dr. Ignatius Döllinger had te zijnen tijde eene eervolle plaats in de wetenschappelijke wereld, vooral als physioloog en ontleedkundige. Ten jare 1826 ging hij over tot den leerstoel bij het hooger onderwijs in de ontleedkunde te München. In 1838 werd hij benoemd tot opper-medicinaalraad. Hij overleed in 1841.

² *Co-operator*, "medewerker;" zooveel als kapelaan bij de hoofdkerk eener parochie, of ook vicaris of desservant, bedienaar eener aan de parochie onderhoorige bijkerk.

fenburg. En ook in deze betrekking bleef hij niet vele jaren werkzaam.

Ten jare 1826 werd de universiteit overgebracht naar Beijeren's hoofdstad. Onder de eersten die koning Lodewijk I daaraan verbonden wenschte te zien, was ook de jonge Döllinger, welke nu in de theologische fakulteit een leerstoel verkreeg, gelijk zijn vader bij de medische. De geschiedenis der Kerk, later ook het kerkregt, waren de vakken die hij onderwees. Ook hield hij eenigen tijd kollegie over de *dogmata* en daarmede verwante onderdeelen der theologische wetenschappen.

In 1845 trad Döllinger op als afgevaardigde-vertegenwoordiger der universiteit bij den beijerschen landdag. Dit bleef hij toen echter slechts een paar jaren. Hij had zich geschaard onder de voorstanders van het ministerie, dat onder den naam van zijnen leider, Abel, bekend is. Men zal zich herinneren wat sensatie destijds in de wereld werd gemaakt door de verschijning in Beijeren van de beruchte spaansche danseres Lola-Montes; wat indruk die even lighthartige als ligtfootige en in zedelijkheid weinig zwaarwigtige zuidelijke schoone op den reeds niet meer jeugdigen koning had gemaakt, en welke weinig eervolle betrekking tot hem daaruit voortvloeyde; hoe schaamteloos die verworpene vrouw gebruik maakte van de magt verkregen op het gemoed van hem, dien zij door hare vele bekoorlijkheid had betooverd, en wat schandalen daaruit ontsproten. De koning verloor dermate het hoofd, dat hij zijner boelin eene plaats onder den adel des lands geven en haar daartoe tot gravin van Landsberg verheffen wilde. Het ministerie trachtte het schandaal te keeren, weigerde het besluit tot die verheffing te contrasigneren, doch moest aftreden; nevens anderen die de regering ondersteunden deelde Döllinger in haren val, hij verloor ook tijdelijk zijne plaats als professor der universiteit.¹

¹ Hij werd namelijk wat men noemt *quieszirt* (van het latijnsche *quies* "rust"), zooveel als op non-aktiviteit gesteld, een euphemisme voor *geschorst*.

In het heel Europa door zoo revolutionnaire jaar 1848 zag Döllinger zich door een beijersch kiesdistrikt verkozen tot afgevaardigde in het te Frankfort bijeengeroepen Duitsche Parlement. Tot de maand Mei 1849 behield hij daar plaats ter regterzijde, als leider der "ultramontanen", zoo men ze noemde, maar onder welke benaming daar wel niet juist datgene te verstaan is, wat men er thans hier te lande onder begrijpt. Niet dikwijls liet hij in de vergaderingen van het Parlement zijne stem hooren. Slechts eene enkele maal hield hij eene uitvoerige rede, t. w. den 22 Augustus 1848, toen men beraadslaagde over het ontwerp der zoogenaamde "grondregten", en wel artikel III, handelende over de verhouding van Kerk en Staat. In deze rede sprak hij zich uit tegen de instelling eener staatskerk en voor de godsdienst-vrijheid zoo als zij in andere landen werd toegepast. O. a. liet hij daarbij de volgende woorden hooren, wier zin wel onmiskenbaar duidelijk is: "De vrijheid van godsdienst is zóó te verstaan, dat voortaan niemand meer gedwongen zij tot eenige geloofsbelijdenis of kerkgenootschap te moeten behooren; zóó zelfs dat men ook vrijelijk kunne verklaren geenerlei geloofsbelijdenis te hebben, en de Staat dengene, die dit verklaart, toch, met betrekking tot alle burgerlijke regten, met alle andere burgers moet gelijkstellen." Hij voegde er bij: "Ik heb hier het oog op de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, waar de ruimst denkbare godsdienst-vrijheid is gewaarborgd, waar een iegelijk, die het burgerrecht verlangt, geen ander geloof heeft te belijden dan in het algemeen dat aan het bestaan der Godheid. Ik verlang zulk eene verhouding van Staat en Kerk, waarbij deze van genen onafhankelijk is, maar ook harerzijds geen wereldlijk of politiek gezag uitoefenen kan of mag." Opmerking verdient dat hij in dezelfde rede optrad als warm verdediger van paus Pius IX, naar aanleiding van een woord door von Beisler, minister van eeredienst in Beieren, gesproken, dat als een verwijt

en scherpe gisping mogt gelden van 's pausen gedragingen tegenover Oostenrijk.

In Mei 1849 verliet Döllinger het parlement, tegelijk met een aantal geestverwanten. In hetzelfde jaar werd hij hersteld als hoogleeraar aan de universiteit, en erlangde ook een mandaat van afgevaardigde tot de beijersche volksvertegenwoordiging, tweede kamer, die intusschen gereorganiseerd was geworden; deze lastgeving behield hij tot in 1863.

De thans in Beijeren regerende koning — die zeer met Döllinger ingenomen is en meermalen bij eigenhandig schrijven hem van zijne goedkeuring deed blijken, het zij over een door hem uitgegeven geschrift, het zij over zijne houding in Staat en Kerk over het algemeen — benoemde hem voor zijn leven tot lid van de kamer van rijksraden. Vroeger reeds viel hem de benoeming tot stiftsproost aan de hofkerk van den Heiligen Cajetanus ten deel.¹

Ook bij de kerkelijke overheid genoot Döllinger tot in 1860 hooge achting en vertrouwen, en als zeer geleerd theoloog en als van streng kerkelijke gezindheid. Toen de vroegere aartsbisschop van München, later kardinaal, von Reisach, zich, in het najaar van 1848, naar de vergadering der bisschoppen te Würzburg begaf, nam hij hem als zijnen theoloog mede, en hoewel hij daar in rangorde en naam slechts de derde was, inderdaad gold zijne uitspraak, zijn gezag het meest. Tot dien tijd had hij ook door zijne schriften niet, als later, de ergernis gewekt. Integendeel, zelfs te Rome stond hij zeer in achting, ook ondanks het ingewortelde wantrouwen tegen de produkten der duitsche wetenschap. Onvoorwaardelijk gold hij voor den geleerdsten theo-

¹ Daarenboven is hij aartsbisschoppelijk geestelijk raad, en *defensor matrimonii* bij het "Metropolitangericht" te München. De latijnsche woorden beteekenen *Verdediger des huwelijks*: wij kennen echter den aard dier betrekking niet.

loog in de r.-k. kerk van Duitschland, uitstekend ook door eene buitengemeene bekwaamheid in vreemde talen, uitgestrekte belezenheid in de litteratuur en de ruimste boekenkennis, bij staalvast geheugen, zoodat menige bibliothekaris zijne voorlichting zocht; hij zelf bezit ook eene rijke boekverzameling.

Het zal hier de geschikte plaats zijn om, alvorens wij melding maken van de latere feiten in Döllingers leven, een beknopt overzicht te leveren van zijne uitgegeven werken. In 1826 trad hij het eerst op met een geschrift over de *Eucharistie*. Twee jaren later, 1828, ving hij een hoofdwerk aan: de voortzetting der *Kerkgeschiedenis* van Hortig. Daarnevens verschenen van hem, als lid der beijersche universiteit, een groot aantal kleinere opstellen, ook polemische, en daarbij zulke als waarin wij, het zij ons vergund het te zeggen, noch den vroegeren, noch den lateren Döllinger herkennen. Bij voorbeeld: Velen van het tegenwoordig geslacht, zoo zij de historie van den dag niet zonder belangstelling voor zich voorbij lieten gaan, zullen zich nog wel herinneren den heftigen strijd voor eenige jaren (onder het ministerie Abel, waarvan Döllinger een voorstander was) in Beijeren gevoerd, over hetgeen men "de kniebuiging" noemde. Ook ten onzent gewaagden de bladen er dagelijks van. De katholieke regering vorderde dat ook de in het leger dienende protestanten, even zoo goed als hunne katholieke kameraden, dienstdoende bij processien met het H. Sakrament, wanneer deze werden gehouden, of wanneer dit Sakrament plegtig tot een zieke werd gebracht en eene militaire wacht voorbijkwam, met de eene knie gebogen, daaraan het militair salut zouden doen. Te eener zijde werden daarvoor redenen én van politiek én van militaire discipline aangevoerd; ter andere werd geprotesteerd als tegen beleediging van gemoedsbezwaren en het dwingen tot huichelen. Döllinger was onder de verdedigers der bestreden verordening. Als wij den lateren Döllinger hier niet herkennen, kunnen wij aannemen dat voortgaande ontwikkeling den mensch

tot helderder inzigten brengt; maar moeilijker is het te vatten, hoe Döllinger hier aan deze zijde kon staan, als wij letten op het geen wij boven aanvoerden uit zijne in het frankforter parlement uitgesproken rede over de verhouding van Staat en Kerk. Ook over de kwestie der gemengde huwelijken, dat is huwelijken tusschen personen van de r.-k. kerk en personen van andere gezindten, liet Döllinger zijne stem hooren, alsmede over het protestantismus in zijn vaderland. Grootere werken van zijne hand vóór 1850 uitgegeven, zijn: *Hand- en leerboek der kerkgeschiedenis*, en *De Reformatie, hare inwendige ontwikkeling en wat zij voortbragt*. Dit werk vooral maakte groot opzien. Men prees het hoog, om de schatten van onderzoek daarin aan het licht gebragt en de heldere voorstelling van licht- en schaduwzijde der Hervorming. Zeer mogelijk was in dien lof wel eenige overdrijving, doch zeker is het dat dit werk van Döllinger voor den doorgang der hervormingseeuw, zelfs wanneer hij van een ander standpunt uitziat dan de schrijver, geenszins te verwaarloozen is, maar ook hem in menig opzigt den blik in de juiste rigting kan leiden. Ten jare 1853 verscheen zijn *Hippolytus en Kallistus, of de Roomsche kerk in de eerste helft der derde eeuw*. Dit was eene polemiek tegen de geschriften van Bunsen, Wordsworth, Baur en Gieseler, allen, op hun standpunt, mannen van naam. Voornamelijk trad Döllinger hier in het strijdperk tegen den eerstgenoemde en diens Kerk der toekomst, voor de katholieke Kerk.

In 1863 vond Döllinger aanleiding tot het houden eener reeks van openbare voordragten (in het Odéon te München, in April van dat jaar aangevangen) over den godsdienstigen toestand des tijds in het algemeen en de stelling van den Pauselijken Stoel in het bijzonder. Talrijk waren de mandementen, circulaires en andere dokumenten, door onderscheidene bisschoppen uitgevaardigd, en waarin werd geleerd, dat het wereldlijk bewind van den Kerkelijken Staat, de soevereiniteit daarover, eene wezenlijke en onmisbare voorwaarde is voor het bestaan der Kerk. Döllinger uitte daar-

tegenover de meening, "dat op zich zelve, en afgezien van de omstandigheden, de Kerk wel kan bestaan, en zeven eeuwen heeft bestaan, zonder het landbezit der pausen; in lateren tijd evenwel", dus vervolgt hij, "is dit landbezit door den toestand der maatschappij noodwendig geworden, en heeft, ondanks groote wijzigingen en lotwisselingen, in de meeste gevallen daadwerkelijk gediend tot zijne bedoeling, nl. om te strekken tot grondvest voor der pausen onafhankelijkheid en vrijheid. Zoolang de tegenwoordige staat van zaken in Europa blijft voortduren, kunnen wij geen ander middel ontwaren, om den Pauselijken Stoel zijne vrijheid en daarmede het algemeene vertrouwen te waarborgen. Doch Gods doorzigt en magt reiken verder dan de onzen, en wij mogen ons niet vermeten der goddelijke wijsheid en almacht grenspalen te willen stellen. Wanneer echter het dreigende geval zich werkelijk mogt voordoen, dat de paus van het bezit zijner landen wierd ontzet, dan zijn er drie eventualiteiten vooruit te zien, van welke de eene of andere zeker zich zal verwezenlijken: of het verlies van den Kerkelijken Staat is slechts tijdelijk, en het land zal geheel of ten deele, na eenige lotwisseling, tot zijnen regtmatigen eigenaar terugkeeren; of de Voorzienigheid leidt ons, langs ongekende wegen en door niet vooraf te bespiegelen combinatiën, tot eene stelling van den Pauselijken Stoel, in welke het doel, nl. de zelfstandige en onbelemmerde werking van dien Stoel, toch wordt bereikt, zonder het dus ver aanwezige middel; of eindelijk, wij gaan in Europa groote katastrofen te gemoet, de volkomene ineenstorting van geheel het gebouw der bestaande maatschappelijke orde, van welken val dan de ondergang van den Kerkelijken Staat slechts de voorlooper, om zoo te zeggen, de eerste Jobsbode is."

Wij hebben deze woorden opzettelijk in hun geheel aangevoerd. Immers duidelijker en helderder kon Döllinger zijne meening wel niet uitspreken, en men verbaast zich, hoe zij aan misduiding konde blootstaan. Over het geheel is de voorstelling in zijne schriften

steeds scherp en helder, en is zijn volzin ook meermalen *praegnans*, als de Latijnen zouden zeggen, ligt er veel in weinig woorden, die *praegnantie* is nooit onduidelijk, waar een goed "verstaander slechts een half woord behoeft." Des ondanks zijn zijne woorden misverstaan, of liever misduid, want men is schier gedwongen aan opzettelijk misduiden en verdraaijen te denken, als wij hem zien voorgesteld als bestrijder van 's pausen wereldlijke souvereiniteit, ja zelfs, zooals men in Italië oordeelde, als bestrijder van het pausdom zelf. Inderdaad, immers had hij in zijne voordragten (later in een boekdeel zamengevat), ofschoon hij den ondergang van 's pausen wereldlijke magt als mogelijk aannam, ja — wij willen toegeven — als waarschijnlijk stelde, toch (zie boven) duidelijk genoeg te kennen gegeven, dat hij voor zich ze liever behouden zag, dewijl hij in den tegenwoordigen toestand ze beschouwde als den eenigen waarborg voor 's pausen onafhankelijkheid en vrijheid, en haar verlies, zoo God niet langs ongedachte wegen tusschentrad, als den zekeren voorbode van den ondergang der geheele maatschappij. En voorzeker kante hij zich niet tegen het pausdom in het algemeen. Hooren wij een ander woord van hem, dat evenmin onduidelijk kan geacht worden, of aan eenige *reservatio mentalis* kan doen denken. "Er zijn vijanden" — dus uitte hij zich — "ja vele vijanden van de wereldlijke magt des pausdoms, maar binnen de grenzen der katholieke wereld zijn er geene vijanden van 's pausen geestelijk gezag, tenzij slechts dezulken, die geheel der christelijke godsdienst vijandig zijn. De Pauselijke Stoel zal niet geheel ondergaan, eenvoudig omdat hij onontbeerlijk, niet weg te nemen of te vervangen is, want hij is de alles in zijne voegen zamenhoudende sluitsteen van het gebouw der Kerk." Onmiskenbaar duidelijk, niet waar? En toch.... Cesare Cantu, de italiaansche geschiedvorscher, schreef hem reeds in 1863 onverholen, dat hij, Döllinger, in Italië, d. i. te Rome, gehouden werd voor *vijand*

van *kerk* en *geloof*. Te regt voorzeker mogt hij zich, in zijn antwoord, voor het tegendeel beroepen op zijne voor ieders oog openliggende schriften, die niemand door bedriegelijken schijn verblindden, maar open en onverholen uitspraken wat zijn hoofd en hart getuigden; hij mogt zich beroepen op de waardering, die hij in Duitschland vond, en doen uitkomen, hoe nog geen enkel schrijver, het zij van zijn kerkgenootschap, het zij van de protestanten, er aan gedacht had, den minsten twijfel te opperen aan zijne regtzinnigheid; integendeel zelfs nog, hoe, toen kort geleden, duitsche bladen hem als bepaald ultramontaan hadden voorgesteld. Het mogt niet baten.

Hij had, zooals wij boven zeiden, zijne voordragten zaamgevoegd en uitgewerkt in het licht gegeven, onder den titel: *Kerk en kerken, Pausdom en Kerkelijke Staat*. Daarin vond men de gronden uiteengezet, waarom hij van de aangegeven drie eventualiteiten de eerste het meest waarschijnlijk achtte. Hij heeft daarin bovendien, waar aanleiding er toe was, getracht paus Pius IX en zijn bestuur te verdedigen tegen onderscheidene beschuldigingen, en te doen uitkomen, dat de geenszins te loochenen innerlijke gebreken en wanverhoudingen, door welke de Kerkelijke Staat in zulk een zonderlingen toestand van zwakte en hulpeloosheid was vervallen, *niet* te wijten waren aan Pius; dat deze, integendeel, zoowel ná als vóór 1848, den besten wil tot hervormen had aan den dag gelegd, en dat werkelijk door hem en onder zijn beleid veel anders en beter geworden was.

Of het bloot erkennen van het bestaan van gebreken en wanverhoudingen in den Kerkelijken Staat hem nu als onvergeeffijke en onuitwischbare zonde moest aangerekend worden, zooveel is zeker, dat hij nu toch te Rome als een tegenstander steeds beschouwd werd, en alle betuiging van gehechtheid aan het pausdom, hoe open en duidelijk en hoe blijikbaar opregt, niets baatte. De uiterst pauselijke bisschop van Regensburg, Se-

nestrey, verbood reeds den theologischen kweekelingen uit zijn bisdom te München te gaan studeren. — Had men kunnen verwachten dat een theoloog, wiens naam in zijne wetenschap zóó beroemd was toen het vatikaansch concilie was bepaald, mede tot de voorbereiding zijner werkzaamheden naar Rome zou geroepen zijn, — men zag zich daarin bedrogen. Een man als hij, van wien blinde onderwerping wel niet te verwachten was, van wiens open en fier, regtschapen karakter zelfs geen plooiën of schikken was te hopen, wien bovendien de magt van het woord was gegeven bij een zoo helder hoofd, zulk een was niet te gebruiken, waar de zaken tot een einde moesten geleid worden, waarmee hij niet kon instemmen. Hij stond echter in die uitsluiting niet alleen: van al de met onderscheiding genoemde namen in de katholieke theologische faculteit, te München, Bonn, Tübingen, Freiburg en Breslau, genoot niet één de eer uitgenoodigd te worden. Slechts uit Würzburg werden twee geroepen, doch juist deze hadden hunne opleiding niet gekregen in de deutsche atmosfeer, maar in het dus genoemde *Collegium Germanicum* te Rome zelf, en waren dus niet besmet met den deutschen geest, dien Italië altijd wantrouwde. Onder dagteekening van 25 Mei 1868 rigtte kardinaal Schwarzenberg te Praag een schrijven aan den pauselijken minister, kardinaal Antonelli, waarin hij protesteert tegen zulke miskennende uitsluiting der deutschen theologen. Schwarzenberg noemt daarin voornamelijk een drietal, als van zelf aangewezen: dr. Hefell als historicus, dr. Kuhn als dogmaticus (te Tübingen), en Döllinger te München; “van wiens *regtzinnigheid* en uitstekende geleerdheid men in geheel Deutschland overtuigd is”, zeide hij, er bijvoegende: “ofschoon hij dan te Rome in minder goeden reuk sta.” Maar ook de aanbeveling van een persoon als Schwarzenberg zou onverhoord blijven. Zoo als wij reeds te kennen gaven, men begreep het wél: hoezeer ook, volgens Schwarzenberg, *regtzinnig*,

ook hier niet de plaats zijn om gissingen of bespiegelingen er over te wagen, zoo min als wij gelooven ons tusschen partijen te mogen stellen om de zaak zelve te waarden.

Heeft het Döllinger niet ontbroken aan miskenning zijner beoelungen en verguizing van de zijde van tegenstanders; heeft het ook niet ontbroken aan pogingen om hem terug te brengen, ¹ — ter andere zijde heeft hij van overal hem aangename blijken van instemming en vereering ondervonden, in talrijke brieven, adressen en bezoeken, in de openlijke en moedige medewerking van zijnen ambtgenoot Friedrich en zoovele anderen elders. Ook openbare eerbewijzen gewierden hem. Zoo verleende o. a. de universiteit van Oxford hem *honoris causa* den doctoralen titel in de regten, en nog onlangs ontving hij, als blijk van vereering en instemming, en als protest tegen het door hem bestreden leerstuk, de onderscheiding van bij groote meerderheid van stemmen benoemd te worden tot rector der universiteit van München, welke benoeming door de regering zonder bezwaar werd bekrachtigd. ²

¹ Met het doel om Döllinger aan het wankelen en terug te brengen, werd hij o. a. bezocht door den oostenrijkschen bisschop van St. Polten, mgr. Feszler, *sekretaris* van het koncilie, en door den van Rome terugkeerenden breslauer domheer prof. dr. Lämmers. De door hen aangevoerde redenen moeten voor Döllinger niet overtuigend zijn geweest, want zij bleven zonder uitwerking.

² Zijn kollega en medestander dr. Friedrich werd gelijktijdig gekozen tot lid van den akademischen senaat; de regering kon echter deze benoeming niet bekrachtigen, zonder blijk te geven van laakbare partijdigheid, daar de statuten der universiteit niet toelaten een *buitengewoon* hoogleeraar als zoodanig te benoemen.

LOTHROP MOTLEY

JOHN LOTHROP MOTLEY.

Cicero zegt ergens, dat het zoo jammer is dat de groote daden van die mannen, welke den grond gelegd hebben tot Romes latere magt, door hunne nakomelingen veel te weinig naar waarde worden geschat, ja, dat zelfs de namen van die groote veldheeren en staatslieden zoo goed als vergeten zijn. Daarentegen kent ieder Romein alle eenigzins gewichtige feiten uit de grieksche geschiedenis, en de namen van mannen als Themistocles, Pericles en Alcibiades zijn in aller mond, terwijl romeinsche helden die hen evenaren, zoo niet overtreffen, gelijk Fabius Rullianus, Papirius Cursor en anderen, ten eenenmale bij hen in de schaduw staan. Wat tot die onbillijkheid aanleiding heeft gegeven, is natuurlijk; de daden der laatsten waren uitsluitend door dorre annalisten beschreven, wier jaarboeken niet in de verste verte op den naam van kunstwerk konden aanspraak maken; daarentegen hadden de groote mannen van Griekenland het geluk gehad, dat om strijd kunstenaars, dichters en geschiedschrijvers in klasieke, onvergankelijke gewrochten hun leven en streven, ieder op de hem eigenaardige wijze, hebben vereeuwigd.

Met die redenering van Cicero kunnen wij dus niet anders dan instemmen, met weglating van al den overdreven lof, waarmede

hij Romes helden in de hoogte steekt. Het is immers niet te ontkennen, dat een van de hoofdmomenten tot het bewaren eener langdurige herinnering aan groote tijden en groote mannen bestaat in de wijze waarop hunne geschiedenis verhaald wordt; en hoe frischer de kleuren zijn, waarmede de verhaler zijne schilderingen doet uitkomen, hoe duidelijker de personen zich aan ons voordoen, te dieper is de indruk dien een dusdanig verhaal in ons geheugen achterlaat. Dit is juist het kenschetsende van een groot geschiedschrijver, dat zijn werk een kunstwerk is. Veel is er noodig, om een goed geschiedschrijver te vormen: gezond verstand; kritische geest; een ruime blik, die door menschenkennis en hooge geestesontwikkeling in staat is uit het schijnbaar onbeduidende en toevallige eeuwige wetten te vinden, welke staten en volkeren regeren; ten slotte, een graad van waarheidsliefde, die eene partijdige voorstelling van feiten onmogelijk maakt. Maar dit alles is niet genoeg om een geschiedvorschcr in klassiek geschiedschrijver te herscheppen; deze vereischen alleen zullen nog geen werk kunnen doen ontstaan, dat als voor de eeuwigheid geschreven is, wanneer in den geest van den historiekenncr niet een vonk van genialiteit woont, welke hem de geheimzinnige magt geeft, die voorstelling van een tijd of een persoon, welke hij uit stoffige perkamenten en vervelende archieven heeft opgedolven, of uit brieven, die niet altijd te vertrouwen teekenen zijn van het karakter van hem die ze schreef, om die voorstelling, zeg ik, in zulk een vorm te gieten, dat de personen schijnen te handelen en te spreken als of wij ze levend voor ons zagen, zoodat ons daardoor tafereelen uit het verledene worden voor oogen getooverd, welke wij niet zullen vergeten, juist omdat wij ze als het ware hebben bijgevoond. Maar juist daarin ligt de moeilijkheid der taak van den geschiedschrijver, en een klip waarop velen stranden; immers die gave van voorstelling gaat gewoonlijk zamen met eene verbeeldingskracht, ten gevolge waarvan de schrijver niet zelden geneigd is het

gebied der geschiedenis te verlaten, en aan personen en zaken eene kleur te geven, die alleen in zijne fantasie bestaat. Van daar, dat een goed dichter onmogelijk een goed geschiedschrijver kan zijn, en Schillers *Abfall der Niederlande* en Lamartines *Histoire des Girondins*, zelfs de *Histoire du Consulat et de l'Empire* van Thiers, hoe schoon ook als litterarische produkten, onder de geloofwaardige en te vertrouwen geschiedwerken geenszins gerekend kunnen worden. De twee eerstgenoemden hebben als echte dichters aan hunne fantasie een te ruim veld gelaten, Thiers heeft Napoleon geschetst, zoo als, in de fantasie des volks, de legende hem vervormd had.

Is het nu nog wonder, dat het aantal der goede geschiedschrijvers zoo luttel is, wanneer wij nagaan hoeveel er gevorderd wordt om zich den naam van geschiedschrijver waardig te maken? Hoevele tijdperken in de geschiedenis zijn er niet nog, van welke wij met smart een goede beschrijving missen, vooral dezulken, die, schijnbaar van weinig beteekenis, onder de handen van een genie misschien zeer groot belang zouden verkrijgen. Maar het is niet dan natuurlijk, dat daar, waar grootsche tijden nog stof genoeg opleveren, de geschiedkenner er liever toe zal overgaan een eeuwig monument op te rigten aan een wereldhistorische gebeurtenis, dan aan feiten die op de geschiedenis der volken geen merkbaren invloed hebben gehad. Dit neemt intusschen niet weg, dat er nog vele groote tijdperken zijn, die op hunnen geschiedschrijver wachten.

Dat onze eeuw van kritisch onderzoek betrekkelijk rijk moet zijn aan goede geschiedschrijvers, ligt eenigzins in de rede, en inderdaad, de laatste vijftig jaren leverden eminente mannen op, die menig tijdperk, dat lang eene zijner waardige beschrijving verbeidde, hebben behandeld. De veroveraars van Amerika vonden hunne geschiedschrijvers in Prescott, Caesars tijd den zijnen in Mommsen, de omwenteling van 1688 den haren in

Macaulay. Wij Nederlanders mogen er trotsch op zijn, dat het tijdperk in onze geschiedenis, dat van wereldhistorisch belang is, eveneens zijnen Homerus gevonden heeft, en wel in John Lothrop Motley, wiens werk *The Rise of the Dutch Republic*, weldra gevolgd door eene *History of the United Netherlands from 1594 to 1609*, hem eene eereplaats heeft verworven onder de groote koryfeën der historiografie. Tot op Motley was er nog geen groot werk van eenige beteekenis verschenen, dat den onvergetelijken afval der zeven vereenigde gewesten en den tachtigjarigen worstelstrijd met Spanje op eene waardige wijze in een kunstgewrocht vereeuwigde. Aan Motley hebben wij het te danken, dat een zoo hoogst gewichtig tijdvak door geheel Europa steeds die belangstelling zal opwekken, en met die mate van juistheid gekend zal worden, welke het zoo in alle opzigten verdient. In eene galerij als de onze mag Motley zeer zeker niet gemist worden.

John Lothrop Motley, een Amerikaan, is den 15 April 1814 te Dorchester in Massachusetts geboren. Zijne ouders, van engelsche afkomst, schijnen vrij bemiddeld geweest te zijn; ten minste zij gaven hunnen zoon, die reeds vroeg blijken gaf van een uitstekenden aanleg, eene zeer goede opvoeding. Voor de studie bestemd, kwam de jonge Motley op zijn dertiende jaar in eene der beroemdste hoogeschoolen van America, Harvard University te Cambridge in Massachusetts. Deze inrigting, waar, als op de meeste engelsche en amerikaansche universiteiten, de jongelieden bij elkander wonen, dus in een soort van kostschool zijn, telde hem onder hare ijverigste leerlingen, en reeds in 1831 mogt Motley de voldoening smaken, na gunstig afgelegd examen gegradueerd haar te verlaten. Tot zijne verdere ontwikkeling begeerde hij ook de voornaamste hoogeschoolen van Europa te bezoeken, en daar zijne aanzienlijke afkomst en de middelen zijner familie het hem veroorloofden, was hiertegen geen het minste bezwaar, zoodat hij weldra de reis aanvaardde. Na zich eenigen tijd te Göttingen en Berlijn aan regts-

en litterarische studiën te hebben gewijd, doorreisde hij Frankrijk, Italië, Zwitserland en Engeland, en verkreeg op deze reizen eene diepe menschenkennis en eene ruimte van blik, die zeer zeker van invloed was op zijne historische studiën. Het schijnt dat Motley reeds toen in zijn vaderland zeer gezien was, ten minste in 1841 werd hij, nog slechts zeven-en-twintig jaren oud, tot gezantschapssekretaris bij het hof van St.-Petersburg benoemd. Hoewel hij veel geschiktheid bezat om in eene diplomatieke betrekking werkzaam te zijn, bij zijne historische studiën zich voornamelijk het staatsleven van den nieuweren tijd ten doel had gesteld, en dus in dezen nieuwen werkkring volkomen op zijne plaats was, schijnt zijn post hem niet bevallen te hebben; althans hij vroeg reeds in het volgende jaar ontslag, en keerde maar zijn vaderland terug.

In het tijdperk dat nu volgt (1842—1851) begon Motley ook als schrijver eenigen opgang te maken, ofschoon men toen nog niet voorzien kon dat die naam een tiental jaren later gevestigd zou zijn. Een der beste tijdschriften van de Vereenigde Staten is zeer zeker de *North-American Review*; voor Motley was het de plaats waar zijne eerste opstellen verschenen en hij de resultaten zijner studiën, vooral over de vroegere geschiedenis van Noord-Amerika, mededeelde. Tot op zijn tweede vertrek naar Europa was hij een der ijverigste medewerkers aan de *Review*. Omstreeks dienzelfden tijd vallen twee romans: de eerste, *Morton's Hope*, kwam in 1839 te Boston uit, zonder veel opgang te maken; de tweede, *Merry Mount*, die in 1849 verscheen, vond een gunstiger onthaal. In beide historische romans (want dat waren zij in den volsten zin des woords: zij speelden in den tijd der eerste nederzettingen in Nieuw-Engeland) prees men vooral den schitterenden stijl en de levendigheid der schilderingen: eigenschappen, om welke de schrijver ook nog heden bewonderd wordt.

Met dat al hadden die romans niet zulk een uitwerking dat Motley al dadelijk een beroemd man werd; trouwens hij zelf zag in,

dat in die rigting niet zijne grootste kracht gelegen was; zijne roeping was historieschrijver te zijn, en van lieverlede rijpte het plan bij hem, om, in navolging van zijnen grooten landgenoot Prescott, zich met de borst er op toe te leggen aan een historisch werk het aanzijn te geven. In het bijzonder werd hij, de vrije en vrijheidlievende Amerikaan, aangetrokken door dat tijdvak der geschiedenis, hetwelk gekenmerkt wordt door den reuzenstrijd in de zestiende en zeventiende eeuw tusschen pausdom en reformatie, slaafsche gehoorzaamheid en vrije ontwikkeling, absolutisme en *self-government*. Bovenal werd zijne belangstelling opgewekt door den opstand der Nederlanders tegen Spanje, die, volgens zijne eigene woorden in de voorrede van zijn *Rise of the Dutch Republic*, "moet beschouwd worden als eene der gebeurtenissen van den nieuweren tijd, die van grooten invloed zijn geweest op de verdere ontwikkeling der menschheid. Zonder het ontstaan van die nieuwe republiek zouden de verschillende historische verschijnselen van de zestiende [moet dat niet zijn: zeventiende?] en volgende eeuwen of niet bestaan hebben, of zich onder wezenlijke wijzigingen hebben voorgedaan". Bovendien voelde Motley, dat "voor allen, die Engelsch spreken, de geschiedenis der groote worsteling, waardoor de republiek der zeven vereenigde gewesten werd in het leven geroepen, een bijzonder belang moest hebben; want zij is een deel van de herinneringen van het angelsaksische ras — dat wezenlijk hetzelfde is, in Friesland, in Engeland, in Massachusetts."

In 1851 verliet Motley met zijne echtgenoot Amerika en vestigde zich met der woon te Dresden, van waar hij over geheel Europa er werk van maakte bronnen te verzamelen, die hem bij het schrijven zijner geschiedenis van dienst konden zijn. Met eene zeldzame volharding hield hij zich gedurende vijf volle jaren bezig met alles, wat ooit of eenigzins over het tijdperk van den opstand geschreven was, naauwkeurig te bestuderen, te schiften en onderling te vergelijken. Niets was hem te moeilijk, niets

te gering. Dagen en maanden achtereen bragt hij door op de bibliotheken te Dresden, 's Gravenhage en Brussel. En juist daarom werd zijn werk van zoo groote waarde, omdat op alle speciële onderzoekingen en monografieën, die over eenig punt uit de geschiedenis dier tijden licht hadden geworpen, naar behooren acht was geslagen. Dat regeringen en archivariissen der verschillende landen welke hij bezocht hem met de meeste vriendelijkheid ontvingen en hem zooveel mogelijk, ook door het verschaffen van kostbare onuitgegeven dokumenten, in zijn voornemen behulpzaam waren, spreekt van zelf, en Motley geeft ook op het einde zijner voorrede in hartelijke bewoordingen zijnen dank daarvoor te kennen aan de groote historici in Nederland en België, onzen onvergetelijken Bakhuizen van den Brink, Groen van Prinsterer en Gachard.

In 1856 zag het lang verwachte werk het licht, gelijktijdig te Londen en te New-York. Het is in zes boeken (*parts*) verdeeld, voorafgegaan door eene historische inleiding waarin de politieke en sociale toestand van de nederlandsche gewesten tot op Karel V wordt geschilderd. Het eerste boek behandelt de jaren 1555—1559, het tweede de landvoogdij van Margaretha, 1559—1567, het derde Alva, 1567—1573, het vierde Requesens, 1573—1576, het vijfde don Juan van Oostenrijk — 1578, het laatste loopt tot den dood van prins Willem. In heerlijke taal, boeienden stijl en aangename toon geschreven, behoort het onder die werken, welke met zoo klimmend genoegen gelezen worden dat men spijt gevoelt dat zij een einde hebben; eens begonnen, kan men niet ophouden met lezen, maar men wordt steeds aangetrokken door den afwisselenden inhoud, zonder, zoo als bij vele historische werken het geval is, door een rijkdom van feiten vermoeid te worden. Niets is droog of kleurloos, maar alsof hij ze met een tooverstaf heeft aangeraakt, zien wij de personen, die vóór drie eeuwen leefden en handelden, even frisch en krachtig voor onze oogen leven en handelen; wij volgen hen in hunne studeerkamer, lezen hunne brieven, hooren

hen in hunne gesprekken, zien hunne daden. Aan prachtige schilderijen is het boek overrijk, en toch nergens is er zelfs één trek, die niet door de bronnen is aangegeven, nergens heeft de geschiedschrijver zich tegen de feiten vergrepen; zijn oordeel over enkele personen of handelingen moge niet ieders bijval vinden, die personen en handelingen zelven zijn zoo getrouw mogelijk voorgesteld.

De opgang, dien het werk maakte, was onbeschrijfelijk. In Engeland stelde men Motley met Macaulay gelijk en kwam het boek in handen van een ieder; in Amerika was het succès zoo mogelijk nog grooter, en uit het bloote feit, dat tot dusverre meer dan twintig uitgaven te New-York er van zijn verschenen, en behalve verscheidene londensche drukken, ook nog te Amsterdam, Leipzig en Edinburg editiën er van het licht hebben gezien, kan men oordeelen hoe ijverig het gelezen werd.

De editie, die voor ons ligt, een zeer fraai gedrukte londensche, bevat op het titelblad een inseaat, dat vertaald aldus luidt: "Er is geene geschiedenis, die wij in den tegenwoordigen tijd meer in handen van jongelieden zouden willen zien en door alle klassen van de maatschappij gebruikt, dan die van den heer Motley." - *Blackwood Magazine*. Dit als een staaltje, hoe groote waarde aan *The Rise of the Dutch Republic* als klassiek historisch werk gehecht wordt; met andere woorden: een bewijs niet alleen, dat Motleys geschiedenis wordt aangeraden, omdat men er het daar behandelde tijdvak het best uit kan leeren kennen, maar en te regt vooral omdat het boek als een onuitputtelijke bron wordt beschouwd van menschenkennis en in staat aan het jongere geslacht edele en grootsche neigingen in te boezemen. Van dit universele karakter is ook een natuurlijk gevolg, dat zeer vele vertalingen verschenen en wel in de eerste plaats in onze taal. Deze nederlandsche bewerking geschiedde onder toezigt van den te vroeg gestorven Bakhuizen van den Brink, die eene schoone, leerzame inleiding aan de overzetting toevoegde,

en uit de schatten zijner groote kennis het werk met een aantal noten verrijkte. Guizot vertaalde *the Rise of the Dutch Republic* in het Fransch en behandelde het in een goed en degelijk geschreven artikel in de *Revue des Deux-Mondes* van Februarij 1857; eene tweede vertaling in het Fransch zag te Brussel het licht bij Jottrand en Lacroix. Eene duitsche vertaling verscheen van 1857 tot 1860 te Dresden. Zelfs in het Russisch is Motleys werk vertaald, in den jare 1868.

Bij al hetgeen wij nu over *the Rise of the Dutch Republic* gezegd hebben, zouden wij nog gaarne eenig stuk opnemen uit het werk zelf, om den lezer, die het niet mogt kennen, er kennis mede te doen maken, maar onze beperkte plaatsruimte veroorlooft ons dat niet. Wij kunnen hier dus niets anders bijvoegen, dan ieder, die het nog niet gelezen heeft, aan te raden de lezing er van niet te verzuimen. Hoe overigens onze eigene historici over Motleys werk oordeelen, meenen wij hier te moeten herinneren, want hunne uitspraken zijn die van de meest bevoegden. Mr. P. A. S. van Limburg Brouwer, die in *de Gids* van 1858 naar aanleiding van Bakhuizens vertaling een artikel leverde, *De ijzere eeuw van Nederland* getiteld, zegt er van: "Aan een begaafden zoon dier nieuwe overzeesche wereld, die hare wording en hare grootheid aan de be-ginselen der zestiende eeuw te danken heeft, valt thans de roem ten deel, onze begrippen omtrent den opstand der nederlandsche gewesten eerst regt tot klaarheid te hebben gbracht, de resultaten der jongste nasporingen daaromtrent tot een welgeordend geheel te hebben bijeenverzameld, en in de bevallige vormen der moderne historische kunst een uitvoerig, maar toch altijd even boeiend tafereel uit ons groot geschiedkundig drama aan de lezers van alle beschaafde natiën te hebben aangeboden." En een jaar later schreef prof. Fruin [?]: "Het werk van Motley komt mij voor een zoo degelijken grondslag te leggen voor de geschiedenis van de wording van het gemeenebest der Vereenigde Ne-

derlanden, dat het bijna pligt wordt alles bij te dragen wat men zelf bezit, om op dien grondslag voort te bouwen.”

Sommigen hebben het in Motley afgekeurd, dat, al kan nergens van eenige opzettelijke verdraaijing der waarheid sprake zijn, de voorstelling der zaken zelve partijdig gekleurd is, dat de schrijver niet zelden aan zijne sympathie en enthousiasme lucht geeft, waar een edele daad van de zijde der opstandelingen vermeld wordt, en omgekeerd de schanddaden van Spanjaarden met de zwartste verwen afteekent. Nu, wij voor ons gelooven, dat een historicus, die geen partij kiest, ook niet in staat is een goed werk te schrijven; zoolang hij geene feiten verdraait of verkeerd voorstelt, zou het de waarde van het boek zeer schaden, als hij zijn oordeel over personen of zaken zijnen lezers onthield. En dat voor den democratischen Amerikaan de zaak van Willem den Zwijger eene heilige zaak is, wie kan het wraken? Meer gegrond zijn de bedenkingen, bij groote historici hier te lande gerezen tegen Motleys voorstelling van Karel V; overal keurt hij diens daden af, en in den strijd van den keizer tegen de zoo uiteenloopende privilegiën en oktroomen van de steden van ons land ziet hij alleen een strijd tegen de vrijheid. Ware Motley Nederlander van geboorte en ware hij grootgebracht in de traditiën der republiek met hare tallooze zelfstandige gewesten en steden, met afzonderlijk regt, afzonderlijke belastingen enz., dan had hij zeker het streven van Karel V, die eenheid der zeven gewesten wilde, billijker beoordeeld. Maar voor den Amerikaan moesten de privilegiën der hollandsche en vlaamsche steden, bij gebrek aan andere uiting der vrijheid, als haar eenig kenteeken gelden.

Onmiddellijk na het verschijnen van *the Rise of the Dutch Republic* zette Motley zich weder met denzelfden buitengewonen ijver en volharding aan het werk, om een vervolg, behelzende de geschiedenis der jaren 1584—1619, daaraan toe te voegen. Maar zoo uitgebreid was de stof, die hij te overweldigen en zich eigen

te maken had, en zoo gewigtig het tijdvak, dat hij ter behandeling had gekozen, dat eerst in 1860 de eerste twee deelen (bevattende de geschiedenis der jaren 1584—1590) en in 1867 de twee volgende (die van 1590—1609 loopen) het licht zagen, en het werk dus tien jaren minder omvatte, dan in het oorspronkelijke plan had gelegen; de uitgave der laatste deelen was vooral vertraagd, doordien Motley van 1861—1867 als gezant te Weenen zich in een geheel anderen werkkring bevond. In de voorrede van het eerste deel der *History of the United Netherlands from the death of William the Silent to the Synod of Dort*, zegt de schrijver: “De toegevendheid waarmede de geschiedenis van het ontstaan der nederlandsche republiek werd ontvangen, heeft mij aangemoedigd met hernieuwde inspanning mijne taak voort te zetten.” Onwillekeurig voelt Motley dus, dat het in zijne roeping ligt de geschiedenis van dit geheele tijdvak te schrijven; immers hij geeft in diezelfde inleiding de hoop te kennen ook den dertigjarigen oorlog en het tijdvak van onzen Frederik Hendrik te behandelen. Moge hij tijd, kracht en lust vinden om aan dit voornemen gevolg te kunnen geven, de beschaafde wereld zal er hem dankbaar voor zijn.

Veel wat wij reeds over *The Rise of the Dutch Republic* gezegd hebben, is ook bij dit tweede produkt van Motleys pen van toepassing; wij zullen dus hier alleen nader aanstippen wat in dit tweede werk meer speciaal valt te vermelden. En dan heeft Motley al dadelijk aanspraak op den dank van alle beoefenaars der historie, omdat hij de eerste is die de groote expeditie der armada, waarmede Spanje en Rome het protestantisme en met het protestantisme de vrijheid bedreigden, in een helder licht heeft gesteld. Door zijne grondige kennis en uitgebreide relatiën was Motley in staat vele onuitgegeven stukken op de bibliotheken hier te lande, een deel der archieven van Simancas te Parijs en de geheele korrespondentie van Filips II

en zijne ministers, waarvan toen door Gachard nog slechts een klein gedeelte was uitgegeven, te verkrijgen en naar eisch te werken. Ook thans weder werd Motleys gave van schitterende voorstelling algemeen geroemd, en te regt zegt prof. Fruin in eene beoordeeling der *History of the Netherlands in de Gids* van 1862: "Onder het bestuderen der oude kronieken, der slecht gestelde brieven van tijdgenooten, der dorre staatsstukken ontwaakt zijne verbeelding, en onder zijn kunstenaarsoog verrijst het beeld in vaste omtrekken met gloeiende kleuren."

Tot het beoordeelen van een geschiedschrijver is het altijd interessant te weten, wat diens denkbeelden zijn over de geschiedenis en de menschheid. In eene keurig gestelde redevoering getiteld: *Historic progress and American democracy* (historische vooruitgang en amerikaansche democratie), uitgesproken bij de viering van het vier-en-zestigjarig bestaan van de *New-York Historical Society*, 16 December 1868, heeft Motley ook over die punten zijne denkbeelden openbaar gemaakt. Over het geheel is deze redevoering te karakteristiek, om de rigting van zijnen geest en zijne voorstellingen over den politieken en socialen toestand der heden-daagsche wereld te leeren kennen, dan dat wij ons kunnen onthouden enkele zinsneden er uit over te nemen. De strekking van het geheel is het betoog der lang niet door ieder, hoewel door velen erkende stelling, dat het menschdom zoowel in staat als in maatschappij vooruitgaat, en dat de democratie, en wel het allermeest die van Amerika, de verste mijlpaal is op den weg van menschelijken vooruitgang. "Deze natie (de Amerikanen) schrijft Motley, staat op het punt, waarheen alle andere volkeren zich bewegen, het station, niet den eindpaal. Dit volk heeft zich — of liever het noodlot heeft het — meer onmiddellijk dan andere volkeren geplaatst onder de wet die alle politieke lichamen bestuurt, even onverbiddelijk als de wet van Kepler de banen der planeten. Deze wet is vooruitgang; het gevolg dezer wet democratie." Over de

geschiedenis sprekende, zegt de begaafde schrijver: "Men zal mij niet misverstaan, als ik zeg dat niets de geschiedenis der menschheid evenaart. Niets kan dieper, niets verschrikkelijker waar zijn. De jaarboeken van het menschdom zijn nooit geschreven, zij kunnen niet geschreven worden, en het zou niet binnen het bereik der menschelijke geestvermogens liggen ze te lezen, indien zij geschreven waren. Wij hebben een blad of twee gescheurd uit het groote boek van het noodlot der menschheid, zoo als die bladen rondfladderen in den stormwind, die altijd over de aarde heendrijft. Wij ontcijferen ze zoo goed wij kunnen met halfblinde oogen, en trachten hunne geheimen te leeren kennen, zoolang wij over den afgrond heen zweven; maar het is slechts verward gepraat, hieroglyfen waarvan wij den sleutel missen." En hoe grootsch is die voorstelling niet, wanneer Motley voortgaat uiteen te zetten, hoe een nietige spanne tijds in vergelijking van de eeuwigheid dat gedeelte is, waarover onze positieve geschiedenis loopt, hoe luttel die 6000 jaren van onze herinneringen zijn, als wij weten dat 500,000 jaren geleden reeds menschen op aarde vertoefden. "Sydney Smith", zegt hij op een andere plaats, "zinspeelde eens, indien ik mij wel herinner, op iemand die zich verstout had met minachting van den equator te spreken. Ik heb een sterk vermoeden, dat men mij verdenkt den equator te vleijen. Echter bestond niet die kleine hoek van $23^{\circ}27'26''$, welken de evenaar zoo vriendelijk is met het vlak van de ecliptica te maken, de geschiedenis van deze aarde, en van allen die er deel van uitmaken, zou wezenlijk gewijzigd zijn geworden, indien zij namelijk niet geheel niets geweest ware, enz." In stoute, forsche trekken schetst Motley dan de geschiedenis der menschheid sedert de oudste tijden dat onze oorkonden reiken tot op onze dagen, en bewijst daaruit zijne stelling. Het zij ons vergund nog deze weinige woorden aan te halen waarmede hij dit overzicht eindigt: "Taal, alfabet, Sinai, Egypte, Griekenland, boekdrukkunst, hervorming, het kompas, Amerika —

ziedaar eenige van de groote mijlpalen op den weg der menschheid."

Tot onze dagen gekomen schetst hij in duidelijke omtrekken den tegenwoordigen toestand van Amerika en Europa. Omdat hij in dit deel zijner rede nog al uitvoerig is en zijne politieke rigting er eenigzins door gekenschetst wordt, kunnen wij niet nalaten ook hieruit enkele volzinnen aan te halen. "Duizend jaar geleden was er eene heptarchie in de helft van het kleine eiland Britannië. Thans is Europa zelf niet veel meer dan eene heptarchie." Beter dan vele der bekrompen staatslieden zoo-wel van ons land als in het buitenland, die in den triomf van de duitsche eenheid de zege van het despotismus zien, wordt die eenheid door onzen grooten historicus opgevat: "Het is onmogelijk", zegt hij, "dat het succès van Pruisen eindigen moet in de vestiging van een grooten militairen staat meer. Het voorbeeld en de terugwerking van Amerika, de gevolgen hier van vrijheid en vooruitgang beletten dien uitslag. De groote staatsman van Pruisen onderscheidt zich door moed, inzicht, breedte van voorstelling, een ijzeren wil en een warm en standvastig hart. Zijn genie bestaat in de instinktmatige magt volgens den tijdgeest te regeren. Niemand verstaat beter dan Bismarck de teekenen des tijds te lezen." Wel zijn deze woorden geschreven vóór den worstelstrijd van 1870, maar zijn zij daarom minder waar? — Bedriegen wij ons niet, dan zijn van die redevoering eene duitsche en eene nederlandsche vertaling uitgegeven.

Vóór dat wij met het ontleiden van Motleys werken eindigen, valt nog eene brochure te vermelden, in het jaar 1861 verschenen, waarin de schrijver het regt van de Unie tegen den opstand der zuidelijke staten verdedigde. In tegenstelling van zijne andere werken steunt het betoog in deze brochure uitsluitend op juridische gronden; trouwens in het regt is Motley alles behalve een vreemdeling. In *de Gids* van hetzelfde jaar 1861 staat eene zeer gunstige recensie van dit betoog, waarheen wij hen verwijzen die er wat meer van willen weten.

Sedert het verschijnen van *the Rise of the Dutch Republic* wordt Motley als een der beste historici van den tegenwoordigen tijd beschouwd, en de geleerde wereld beijverde zich hem van hare hoogachting en waardeering menigvuldige blijken te geven. Hij is lid van vele der voornaamste letterkundige genootschappen in Europa én Amerika en korresponderend lid van het *Institut de France*. In 1860 kreeg hij honoris causa van de universiteit te Oxford den titel van D. C. L. (doctor in het burgerlijk regt), en in het volgende jaar werd hem de titel L. L. D. (doctor in de regten) geschonken, ongeveer gelijktijdig door de hoogeschool te Cambridge in Engeland, *Harvard University* te Cambridge (in Amerika) en de hoogeschool te New-York. In ons land benoemde de litterarische faculteit der groninger hoogeschool hem tot doctor honoris causa.

Den 14 November 1861 werd Motley aangesteld als buitengewoon gezant en gevolmagtigd minister van de Vereenigde Staten bij het hof van Weenen; hij bleef als zoodanig werkzaam tot Juni 1867, toen zijne regering hem terugriep. Daar de betrekkingen tusschen de Vereenigde Staten en Oostenrijk niet van dien aard waren dat er groote zaken op het spel stonden, valt er uit die periode van Motleys leven niet veel belangrijks te vermelden; intusschen kunnen wij niet nalaten een enkel feit te doen uitkomen, waarin hij met nadruk de eischen zijner regering heeft weten te handhaven. Toen in het begin van 1866 in de oostenrijksche staten troepen werden aangeworven, die het wankelend Mexikaansche Rijk van keizer Maximiliaan moesten helpen schragen, meende het gouvernement van Washington niet te moeten gedoogen dat Oostenrijk de inscheping van die huurlingen in een zijner havens toeliet, en dank zij den krachtigen vertoogen van den amerikaanschen gezant werd den 19 Mei 1866 bij keizerlijk bevelschrift aan de voornoemde troepen, die op het punt stonden zich te Triëst in te schepen, bevolen onmiddellijk hun plan te laten varen; eenigen van die militairen werden naar huis gezonden, sommigen begaven zich in oostenrijksche krijgsdienst.

Motley keerde, na zijnen gezantschapspost verlaten te hebben, naar zijn vaderland terug, dat hij in vele jaren niet gezien had. Doch niet lang mogt hij daar rustige dagen doorbrengen. In de eischen van Amerika betreffende de *Alabama*-zaak moest eindelijk voor goed eene beslissing genomen worden; en die kwestie, die reeds eene *question brûlante* dreigde te worden, vereischte een goed en bekwaam diplomaat. Reverdy Johnson, die als gezant van de Vereenigde Staten bij het hof van St.-James reeds eenige jaren die zaak met kracht tot een voor beide partijen gewenscht einde zocht te brengen, had in overleg met zijne regering een traktaat met Groot-Britannië gesloten, dat, om de groote gematigdheid er van, aldaar met groote voldoening werd aangenomen; maar den 13 April 1869 werd het door den senaat te Washington verworpen, omdat de belangen van Amerika er niet naar behooren in waren behartigd. Het spreekt van zelf dat Reverdy Johnson geen oogenblik langer op zijnen post kon blijven; hij werd teruggeroepen en Motley in zijne plaats tot buitengewoon gezant en gevolmagtigd minister bij het engelsche hof benoemd. Tot November 1870 bleef Motley in deze betrekking werkzaam; maar ook hij slaagde er niet in de hangende kwestie tot eene oplossing te brengen; eerst in dit jaar werd door een voor beide partijen eervol verdrag die lastige aangelegenheid uit de wereld gemaakt.

Thans bevindt Motley zich in ons vaderland, te 's Gravenhage. Waarschijnlijk is hij weder aan het werk, om zijne taak voort te zetten, en uit de rijke bronnen te putten, die de koninklijke bibliotheek van de residentie hem in zoo ruime mate oplevert. Moge hij nog jaren gespaard blijven en de voldoening smaken, dat het hem vergund is geweest, ook nog over het laatste bedrijf van den strijd tusschen katholicisme en protestantisme het licht van zijne schitterende gaven te hebben doen schijnen!

30 September 1871.

PATER HYACINTHE

PATER HYACINTHE.

Veel vermag in de natuurlijke wereld de gespierde hand; voor de ruwe kracht, het geweld, buigt en breekt zooveel, en nog te meer, waar de kracht de wetenschap in hare dienst heeft genomen. De bewijzen daarvan zijn voor iedereen zichtbaar en voelbaar. Maar grooter, oneindig grooter, in de zedelijke wereld, en door haar op de natuurlijke, is de magt van het woord, het bezielde en bezielende woord, ofschoon dan ook niet altijd zijn invloed zich zoo dadelijk zichtbaar voordoet. Dat woord beheerscht alles, het brengt de krachten in werking, die de maatschappij omkeeren, de wereld herscheppen. Doch het getal der dragers van *dat* woord is niet groot. Wie het tegendeel mogt meenen, zou zich schromelijk vergissen. Ten deze ook vooral geldt het populaire spreekwoord: "het zijn niet allemaal koks, die lange messen dragen." Het woord, dat de wereld beheerscht, is eene gave, eene hogere gave, slechts aan enkelen geschonken. In onzen tijd, zoo rijk aan allerlei hooge en lage, officiële en partikuliere praatvergaderingen, rederijderskamers, *debating-societies* enz. enz., moet men daarom niet gelooven dat de ware welsprekendheid naar evenredigheid eene zooveel hogere vlugt zou hebben genomen. Integendeel: als men hoort en ziet wat daar al wordt voortgebracht, dan is het

zeker *multa*, maar geenszins *multum*; en het is waarlijk bedroevend, en ontmoedigend voor de toekomst, zooveel zinneloos- en zinledigheid zoo verward te hooren uitkramen. Met enkele eervolle uitzonderingen, die welligt zouden uitblinken, zoo zij niet door de massa valsch klatergoud wierden overschitterd, is het niet eens *spreken* wat men hoort, veel minder *welspreken*, het is bloot *babbelen*, om het niet te noemen met een meer populair, meer juisten en meer regtmatigen naam, maar die in onze dagen, niet bij onze vaders, voor min fatsoenlijk klinkende wordt gehouden.

En geen wonder dat het zoo is. Immers, bij de ontelbaren in onze dagen, die, bij een glimp of schaduw van zoogenaamde beschaving, hoogere ontwikkeling, bij een vermeend bezit van "de wetenschap", door den wierook van den grooten hoop bedwelmd, "over het paard getild", zooals men populair zegt, en door eene "maatschappij van onderlinge lofverheffing" gedragen, — nu door eigenwaan worden gejaagd, of wel door nijpende, op geene andere wijze door hen te bevredigen behoefte gedrongen zich op te werken, en daarom door zelve te spreken van zich te doen spreken — bij verreweg de meesten van dezen ontbreekt de grondslag van *wel spreken*, het *wel denken*. Hoe zou het dan mogelijk zijn, dat iemand duidelijke, juiste uitdrukking gawe aan heele of halve denkbeelden, dikwerf niet eens van hem zelve, maar hier of daar naar den klank opgevangen en in nevelen voor hem zwevende? En toch is duidelijkheid, juistheid, waarheid, het eerste vereischte der eloquentie, waarnevens zij kracht en sierlijkheid vordert; welke beide laatstgenoemde eigenschappen bij vele woordvoerders gezocht worden in een krankzinnig uitgebulderden klinkklank en dwaze overlading met allerlei tegen elkander vloekende bonte bloemekens. Het zou inderdaad — indien het hier voegde — kurieus zijn, tot staving van het aangevoerde, eene keurlezing te leveren uit de redevoeringen onzer

duizenden spreekgestoelte-bezitters en vergadering-praters, de mannen aan de groene tafel niet eens uitgezonderd.

De ware welsprekendheid, zij welke de magt heeft van het wereldbeheerschende woord, zij is geene aan te leeren kunst, even zoo min als de poëzy (ten onregte *dichtkunst* genoemd); zij is eene gave, eene hoogere gave, en de thans zoo weinig meer onder ons gekende ouden spraken het niet onjuist uit: *pectus est quod disertum facit*. Zij ligt in het hart, in de ziel, in het gemoed, hoe men het noemen wil, en uit den overvloed des harten spreekt de mond en hij spreekt goed, en het woord keert niet ledig weder, vergalmt niet in de ruimte, maar keert in tot de harten, roert het gemoed, onweerstaanbaar — ten goede . . . helaas! ook ten kwade, waar een booze geest huisde in het hart waaruit de mond sprak.

Wij weten wel, die gave kan de kunst ter hulp nemen, om aan hare uiting meer ronding, meer vloeijing, meer invlijende sier te geven, en dat wekt ook de bewondering; maar de doordringende kracht, zij vermindert te eer met het afschaven der scherpe of bultige kanten, en wat zij aan werkelijken invloed behoudt komt uit haar zelve, niet uit haar ontleend en kunstmatig omgehangen tooisel, — dat wel onnadenkenden kan verblinden; dat ook wel onaangename medicijnen kan omhullen en als ongemerkt doen slikken, maar toch de geneeskracht verwatert; dat wel, overvoorzigtig, den hoorders schokken kan besparen, maar hun ook het heilzame dier schokken doet missen en wat zij toch zoo noodig kunnen hebben hen zachtkens doet voorbijschuiven.

Het zou ons te ver voeren, indien wij uit de geschiedenis eene galerij wilden voorstellen van de mannen die als dragers van het woord mogen aangemerkt worden. Een enkele slechts zij genoemd, maar die voor velen geldt, en dien wij ook maar hebben te noemen alleen — Luther. Vriend en vijand erkennen het, zijn woord, bezielend en bezielend, uit zijn gemoed opbruisende, regt op het doel

en op den man afgaande, door geene kunstmiddeltjes verknutseld, zonder bloempjes van rhetorijke, maar een bliksemend zwaard — dat woord was magtig, dat was welsprekend, dat heeft de wereld verwonnen.¹ Waar is het wat nog onlangs werd gesproken: *de la conscience oppressée de Luther, son coeur brûlant et déchiré, s'est échappé le cri qui a réveillé le monde, et dont l'écho le trouble encore.*

Wij hebben thans ook te spreken over een man van het woord, wiens naam reeds door Europa weêrklonken heeft: pater Hyacinthe, of Charles Loyson (zijn familienaam). Geboren in de stad Orleans, Frankrijk, ten jare 1827, is hij thans, 44 jaren oud, in de vol ontwikkelde kracht van den mannelijken leeftijd. Te Orleans was zijn vader onderwijzer aan een collège, eene door den Staat ingerigte school. Later werd Loyson verplaatst naar het zuiden, naar Pau, de hoofdplaats van het oude Béarn en de geboortestad van den zeker niet minst geliefden en populairen der fransche koningen, Hendrik IV,

¹ Wij kunnen ons niet onthouden, als tegenstelling, hier mede te deelen het oordeel over het werk van een hoog gevierden kanselredenaar onzer eeuw en onder onze landgenooten, wat betreft de kracht en den invloed van diens welsprekendheid. Toen die redenaar zijnen eersten bundel preeken had uitgegeven, die in een oogwenk was uitverkocht, antwoordde een eenvoudig man, maar van zeer gezond verstand, die ze gelezen had, op de met zekere geestdrift gedane vraag wat hij er van dacht: “*mooije preeken, inderdaad, en ik kan wel begrijpen dat de menschen elkander verdringen om dien redenaar te hooren.*” De vrager gevoelde dat dit antwoord niet alles zeide, en de man werd gedrongen zich duidelijker te verklaren. “Nu ja, bij zulke preeken kout men verrukt uit de kerk... gaat thuis, of bij bloedverwant of vriend, een kop koffij, daarna een glaasje madera of wat anders gebruiken... en dan is de heele indruk van de preek precies verdampst.” Met het oog op hetgeen de kanselrede in de gemeente moet bedoelen, gelooven wij dat de man gelijk had. Dat was het wereldbeheerschend blijvend woord niet.

de ses sujets le vainqueur et le père. Dáár, in de liefelijke zuiderlucht en de schoone natuur-omgeving, wies de knaap tot jongeling op; daar genoot hij de eerste opleiding, werd zijn onvankelijke geest met de beginselen der wetenschap gevoed, zijn gezond denkvermogen ontwikkeld en geleid, zijn heldere blik gerigt, terwijl het schoon der natuur zijne ziel roerde en poëtisch stemde, waarvan de blijken in menig talentvol dichtstukje, uit dien tijd herkomstig, voorhanden zijn.

Voor de dienst der Kerk bestemd, werd hij, ten jare 1845, ter verdere opleiding tot die bestemming, naar Parijs gezonden, in het geestelijk seminarie St.-Sulpice, waar hij gedurende vier jaren de theologische lessen volgde. Naar den regel der katholieke Kerk ontving hij in den loop zijner studien geregeld de lagere wijdingen, en later werd hem die wijding toegediend, welke volgens de leer dier Kerk een onuitdelgbaar karakter heeft, en hem regt gaf op aanstelling in hare dienst, om als leeraar hare kansels te betreden, hare ceremonieële en sakramentele handelingen te verrigten — het priesterschap. Hij ontving die wijding van den aartsbisschop van Parijs, mgr. Sibour.¹

De jeugdige priester zag zich aldra een werkring aangewezen; niet als plaatselijk geestelijke, om als zoodanig of als hulp van zoodanigen de kerkdienst eener parochie te leiden en de zielzorge uit te oefenen; maar — en dit getuigt van den goeden naam als man van studie, dien hij bij zijne supérieuren moet gehad hebben — men droeg hem het filozofisch onderwijs op

¹ Gelijk men weet, de tweede der drie achtereenvolgende aartsbisschoppen van Parijs, die door misdadige hand een geweldigen dood stierven. Mgr. Affre viel door het moordend lood bij zijne verzoenende pogingen op de barrikaden van het oproer; mgr. Sibour werd omgebracht door de verraderlijke hand van een verdorven priester; het lot van mgr. Darboy, slagoffer der parijische commune, is nog in versche heugenis.

in een priester-seminarie, eerst te Avignon, later te Nantes. In deze betrekking bleef hij eenige jaren werkzaam.

In 1859 — door welke reden daartoe gedrongen, is ons onbekend¹ — begaf hij zich in eene geestelijke orde, die der ongeschoeide of barrevoeter-karmelieten. Naar de gewoonte wisselde hij bij die gelegenheid zijnen maatschappelijken naam, Charles Loyson, dien hij als sekulier of wereldlijk geestelijke bleef voeren, voor den kloosternaam (of, zoo als men zegt, *in religie*) Hyacinthe, onder welken hij algemeen bekend geworden is, en gewis wel bekend blijven zal, ook al heeft hij klooster en orde den rug gekeerd en al is hij voor een deel in verzet, niet tegen de Kerk zelve, maar tegen hare leiders.

Van nu aan zou zijn arbeidsveld niet meer zijn tusschen de schoolwanden, voor den beperkten kring der kweekelingen van het seminarie, maar op den kansel, voor het oor der gemeente. Het oratorisch talent, dat van hem zou doen spreken, was opgemerkt, en zou der Kerk dienstbaar worden gemaakt. Immers, bij den niet in eene parochie aangestelden geestelijke, en dus zeker bij het lid eener geestelijke orde, kan geen sprake zijn van eigenwillig optreden als leerend redenaar in de vergadering der christelijke gemeente; hij behoefde daartoe de gebiedende aanwijzing van degenen die over hem waren gesteld en had die aanwijzing slechts in onbepaalde gehoorzaamheid te volgen.

Het is toch met de predik- of leerdienst in de katholieke kerk anders gesteld dan bij niet-katholieke gezindten. Terwijl bij deze haar *la part du lion* wordt ingeruimd en het rituele en sakramentele tot zeer weinig, misschien *te* weinig, is beperkt, — heerscht in de eerste eene andere verhouding tusschen beide. Uit den aard der zaak neemt het rituele en sakramentele daar de eerste plaats

¹ Wij vinden ergens opgeteekend dat hij het ideaal van het christelijk leven in het klooster meende te vinden.

in, en laat voor de prediking slechts eene zeer bescheidene, wel-
 ligt al te bescheidene plaats over. Van daar ook wel, dat bij de
 kweekelingen voor de kerkdienst in het algemeen minder op het
 oratorisch talent werd gelet, dat zij dit minder ontwikkelden en in
 de dienst er minder werk van maakten, en dat, gevolgelijk, de
 gemeente er ook onverschillig voor werd, en zoo deze niet tot
 hooren, de anderen niet tot spreken werden opgewekt. Wij gebrui-
 ken hier den verleden tijd, want in den toestand is verandering
 gekomen; de plaatselijke geestelijken in vele oorden beginnen
 er meer werk van te maken en trachten hunne parochianen er bij
 te boeijen.

Men denke nu niet dat de roomsch-katholieke Kerk de dienst der
 welsprekendheid geheel versmaden, dat zij de magt van het woord mis-
 kennen zou. Integendeel, steeds wist zij de uitstekendste vertegenwoor-
 digers der eloquentie in haar midden te bezigen, hun een waardigen
 en nuttigen werkkring aan te wijzen. Niet weinigen zijn hare trouwe
 zonen, die op dit gebied uitblonken, wanneer zij, als een Bos-
 suet, een Massillon, moesten optreden voor een hoog aanzienlijk
 en beschaafd auditorium, voor prins en koning, of, als pater
 Bernard, het woord moesten voeren voor het gros, het minder of ge-
 heel niet beschaafde deel des volks. Immers, hoe verschillend, beiden
 bezaten onmiskenbaar evenzeer het oratorisch talent, en de werking op
 hunne, ook zoo verschillende, hoorders getuigde dit onweersprekelijk.

Zoo ook Charles Loyson. Hij trad als prediker op, o. a. te Lyon,
 Bordeaux, Périgueux; "met den grootsten bijval", dus zouden welligt de
 journalisten zich uiten, maar dan hoogst ongepast. De tooneel-
 speler moge dien erlangen en er zich door gestreeld vinden, maar
 pater Hyacinthe is geen tooneelspeler: dien bijval vindt hij niet
 en zoekt hij niet; hij acht zich er niet door gestreeld. Zijn woord
 is het woord der overtuiging, des harten, dat niet zoet vlei-
 jend en aangenaam prikkelend voorbij schuift, maar in- en door-
 dringt, blijvenden indruk bedoelt en voortbrengt. En omdat

zijn woord het ware woord is, dat de magt heeft, omdat het bij hem *pectus est quod disertum facit*, daarom worden de hoorders, als huns ondanks zelfs, tot hem aangetrokken, daarom dringt de verkondigde waarheid bij hen in en stoot niet af. Zeker, de spreker veronachtzaamt niet de taal, de vormen, zal het schoonheidsgevoel zijner hoorders niet beledigen — en ook dit mist zijn invloed niet — maar hoofdzak, bij den spreker, zoowel als bij de hoorders, is de kracht der overtuiging.

Uit een brief van iemand die den pater hoorde, aan een vriend gerigt, welke hem zijn gevoelens over den befaamden prediker had gevraagd, ontleenen wij hier enkele woorden. Na een schets te hebben gegeven van den inhoud en loop der gehoorde rede, zegt hij: “Te vergeefs zou ik trachten 's mans taal weër te geven, en den indruk te doen gevoelen, dien hij op zijn gehoor maakt. Om dien magtigen indruk te beseffen, moet gij hem hooren en zien spreken. Zijne geheele persoonlijkheid werkt mede: die natuurlijke, gepaste, niet overladen gebaarmaking, dat oog, dat bewegelijk gelaat, die juiste taal, die vloeiende uiting, maar bovenal die kracht der overtuiging, die gloed der ziel, zich meedeelend en wegslepend, onweërstaanbaar, maar onbeschrijfelijk tevens. Hoort gij nu eens den Girolamo Savonarola, den Boanerges, zoon des donders, den vertegenwoordiger van het beschuldigend geweten, optreden tegen de melaatschheid der eeuw, de boezemzonden gekoesterd door hen die zich op den Christen-naam verheffen, — een volgend oogenblik ziet gij den Johannes, den apostel der liefde, teeder en liefelijk zijne hoorders heenleidende aan de voeten van den man van smarten . . .”

In het jaar 1864 werd hij als prior of overste geplaatst aan het hoofd van eene kleine kloostervereeniging zijner orde te Passy in de nabijheid der hoofdstad. In die hoogere betrekking kwam hij, meer dan een gewoon lid der orde, in aanraking met de wereld buiten het klooster. Het kon ook niet uithlijven of de reeds zoo be-

kende redenaar moest nu voor de parijsche gemeente optreden. Hij deed dit eerst in de Madeleine-kerk, met niet minderen toeloop en niet minderen indruk dan elders. Zoo getuigde Hyacinthes woord, en liet het niet na zijne magt te doen gevoelen, in die stad, welke zich zoo vermeten de hoofdstad der wereld, de draagster der beschaving durfde noemen, maar gewis met meer regt de bloedstad mag heeten, een poel des verderfs, waar de zonde ten troon zetelt en heerscht in hare ruwste zoowel als in hare meest verfijnde vormen; — daar getuigde hij tegen haar als Jona tegen het assyrische Ninivé. Geen wonder voorwaar dat de helderdenkende en het goede beoogende aartsbisschop van Parijs dat talent opmerkte en wenschte verder dienstbaar te stellen tegen den stroom van ongerechtigheid, om ernstige gedachten in de wufte hoofden, heilige aandoeningen in de zedeloze harten te doen ontstaan. De pater werd dus door den opperherder van het diocees uitgenoodigd, als navolger van den beroemden abbé Lacordaire, gedurende den advent-tijd, ¹ op den kansel der hoofdkerk ² eene reeks van predikatiën of voordragten te houden. Men duidt die thans aan met den naam *conférences*. ³

¹ *Adventus*, de aankomst. De weken, die het Kerstfeest, het feest der geboorte van Christus, voorafgaan.

² De *Notre-Dame*, Onze Lieve Vrouw van Parijs, in de *cité*, het oudste gedeelte, het *Lutetia Parisiorum*, op een eiland in de Seine, om welke kern zich de stad, in den loop der eeuwen, aan beide overliggende oevers heeft uitgebreid.

³ Het woord *conférence* beteekent naar zijne afleiding meer een gemeenzaam onderhoud, eene zamenspreking. Wat er door te kennen wordt gegeven zijn dan ook niet zulke *orationes sacrae*, gewijde redevoeringen, als in het stijve keurslijf van aangenomen vormen geprest, in alle vormelijke deftigheid en afgemastheid van taal, toon en gebaar worden voorgedragen of wel voorgelezen. Men denke nu echter niet, dat, geheel tegenovergesteld, de *conférence* dan slechts de opvolgende uiting der denkbeelden zou zijn, zoo als zij bij den spreker opwellen, zonder orde of regel. Wij ontkennen niet, dat er zulke wawelaars

Aan die uitnoodiging des aartsbisschops beantwoordde hij volvaardig, en hij kweet zich van de opgenomen taak, gedurende meer dan een jaar, op eene wijze, zijner, der Kerk en haren herder waardig, en met een gevolg, althans voor het uiterlijke — de innerlijke werking is niet altijd voor den mensch, slechts voor den Kenner des harten blootliggende — dat de stoutste wenschen mogt bevredigen. Daaraan hebben wij te danken zijne *conférences* over het gezin, de *burgerlijke maatschappij*, den *oorlog*, enz.

Het is hier zeker niet de ongepaste plaats om door enkele citaten den lezer te doen zien wat en hoe Hyacinthe leeraarde. Men houde echter in het oog, dat het slechts citaten, fragmenten kunnen zijn, en men, om den man volledig te leeren kennen, zoo ver dit uit de geschreven letter mogelijk is, ze, in haar geheel en verband, en liefst in de oorspronkelijke taal moet lezen.

Wij kiezen het volgende uit zijne voordragt die *de souverainiteit* in de burgerlijke maatschappij, het beginsel van het gezag, ten onderwerp heeft. Na eene korte inleiding, waarin hij de kwestie van haren oorsprong ter zijde stelt, om meer praktisch en logisch haar zelve en daarna hare uitoefening te bespreken, gaat hij dus voort:

“Toen ik voor de eerste maal geroepen werd dezen kansel te

kunnen voorkomen, en zelfs dat zij, door deze of gene eigenschap, zeker gehoor wel kunnen boeijen. Maar de goede spreker is van zelf ordelijk, omdat hij geen goed spreker wezen kan zonder goed logisch denker te zijn. De *conférence* is wel ter dege ordelijk, en de spreker schudt ze niet uit de mouw; hij heeft ze wel rijpelijk overdacht, en ook in minder of meer uitvoerige schets ten papiere gebragt. Doch hij heeft zijn werk niet, als de rede-lezer, in alle deelen afgepast kant en klaar gemaakt, zoodat hem geene afwijking ware veroorloofd, zonder gevaar van schade voor het geheel; hij heeft plaats gelaten voor de ingeving van het oogenblik, hij heeft zijn hart niet aan banden gelegd; want de kansel is hem niet een wetenschappelijke catheder, maar eene gewijde plaats, van waar uit het heiligdom des harten de heiligende, reinigende stroom zich zal overstorten in het gemoed der hoorders.

betreden, moest ik met Mozes uitroepen: “Wie ik, dat ik spreken zou voor de kinderen Israels!” (Exod III: 11). Doch ik vernam in mijn gemoed Gods antwoord, met dat oor waarmede elke oplettende ziel op aarde die stem kan hooren: “Hij die is heeft mij tot u gezonden, *qui est me misit ad vos*” (Exod. III: 14). Toen heb ik, in mijne zwakheid en in mijne kracht, tot u gesproken van den God Abrahams, Isaacs en Jacobs, van den levenden persoonlijken God. Ik heb de rede geraadpleegd, vóór dat ik de openbaring deed spreken, uwe rede en mijne rede, en uit het diepst der ziel klonk het antwoord: “Ik ben die ik ben”. Dat was de Godssouvereiniteit in de wereld der ideeën. Een jaar later zijn wij met elkander ingedrongen in de duisternis en in het licht van het menschelijk geweten; wij hebben er de mysterie der zedelijke orde trachten te doorgronden. Het geweten getuigde met de rede voor de noodzakelijkheid der godsdienstige moraal en der Godssouvereiniteit. Steeds verder drongen wij door, tot den eersten maatschappelijken kring, het gezin. Ook hier, in het hooge gezag des vaders, de teedere liefdezorgen der moeder, in geheel de schoone en krachtige inrigting van den huiselijken haard — ook hier Gods koninkrijk. In dit uur, staande tegenover de moeilijkste vraagstukken op politiek terrein, vind ik geen ander antwoord; ik blijf mij gelijk voor mij zelve en voor u, en zeg: het is God; altijd God! In waarheid koning als vader, hoofd der burgermaatschappij als der huiselijke — is God! Hij de eenige wezenlijke Majesteit, aan welke alle anderen luister en glans ontleenen: “*Dominus rex noster ante saecula... sedebit rex in aeternum*, Jehova onze God in eeuwigheid” (Jes. XXXIII: 22; Ps. LXXIII: 12; XXXVIII: 10). Van de eerste tot de laatste bladzijde is het geschiedboek des Bijbels het geschiedboek *Zijner* heerschappij. Johannes heeft de geschiedenis zaamgevat in het treffend visioen der *Apokalypsis* (XIX: 16), waar hij den Zone Gods, den *Logos* des Vaders, de eeuwige rede en gerechtigheid,

zijn rijk op aarde zag vestigen, gezeten op een stijldros en hebbende geschreven op zijn kleed en op zijne dij: koning der koningen en heer der heeren. *Rex regum et Dominus dominantium!* Gij roept mij toe: dat is de theokratie! Ik vrees geene woorden... De theokratie is dus de magt, die in God hare bron heeft en in Zijnen naam wordt geoefend. Nu, dat Godsrijk heb ik op mijnen weg overal ontmoet. Souvereiniteit der idee van het hoogste wezen in de wereld der ideeën, souvereiniteit der zedewet in de wereld der gemoederen, souvereiniteit van het vaderlijk gezag in het gezin: — overal de theokratie. Hoe dan haar te miskennen op het gebied der staten. Zou het dan ook daar niet zijn: Gode alleen de heerschappij, den mensch alleen de gehoorzaamheid aan God! Ja, de theokratie! en ik behoef het niet te verantwoorden als men aan dit woord een zin geeft strijdig met zijne afkomst en geschiedenis, als men ons voortdurend onder dien naam een verwijt maakt van datgene wat wij in de wereld bestreden en overwonnen hebben: de vereeniging van het politiek- en het godsdienstgezag in dezelfde hand, beiden evenzeer oorspronkelijk uit dezelfde verheven bron, maar op onderscheidene wijze en elke afzonderlijk..."

Uit de nu volgende aanhaling blijkt dat hij zich niet ontzag zijnen landgenooten, die hun Frankrijk, hun Parijs boven heel de wereld verheven achtten, de weinig streelende waarheid te doen hooren: "... Bij den uiterlijken voorspoed, die twintig jaren lang zulke slavernij, zooveel zedeloosheid omsluijverde, was Frankrijk geworden een boos voorbeeld voor de andere volken, en had het deze eindelijk kunnen meeslepen op den weg des algemeenen verderfs. Dat schandaal moest ophouden. Daarom rigtten alle waarlijk vaderlandslievende en waarlijk christelijke harten hunne beden ten hemel. Meermalen mogt ik hun tolk zijn. Van den Notre-Dame-kansel heb ik het verklaard: ik wil de vuile wonden blootleggen, die men halsstarrig tracht te bedekken. Ja, terwijl weelde en wellust het ingewand der natie verpesten en verteren, terwijl te midden dier

steeds toenemende ontbinding de schaamteloos ontuchtige wezens allerzijds trotsch het hoofd verheffen, als het afzigtelijk gewormte op het lijk dat het voedt, bruist er nog een andere stroom van verderf en dood, niet het hart, maar het hoofd aandoende — de sofisten, gelijkelijk bedervers der algemeene rede als der taal, die haar tot orgaan diende . . . Maar, zie daar.. de vijand aan onze poorten, onze eer gekrenkt, onze onafhankelijkheid bedreigd. Indien dat alles noodig is om ons te ontrukken aan onze verdervers, God zal het ons verleenen, omdat Hij ons lief heeft en ons wil redden, ondanks ons zelven . . .”

En met helderen blik, niet door nationalen of kerkwaan verblind, merkte hij op wat goed was bij andere volken en bij andere godsdienst-gezindten; en met vrije stem, uit vrije ziel, durfde hij dat aanwijzen en roemen, in het aangezicht zijner natie en zijner kerk . . . (het was na den oorlog van 1866, dat hij dus sprak): “Waardoor, meent gij, heeft Pruisen op het oorlogsveld de overwinning behaald? Was het omdat zijner tegenpartij de moed, de krijgshaftigheid ontbrak? Was het alleen door zijn voortreffelijker en treffender geweer? Neen, het was omdat de aanvaller beter was opgevoed dan de aangevallene, omdat hij godsdienstig hooger staat — omdat ieder pruisisch soldaat een bijbel in zijn helm draagt. Ik heb het vroeger reeds uitgesproken en niet verborgen, en ik herhaal het nu: wat de kracht maakt der protestantsche volken, is: dat het volk, na verrigten arbeid, den kring van zijn gezin binnentreedt, en aan den huiselijken haard zijnen Bijbel leest en zijne godsdienstige en nationale liederen aanheft. Ja, wij staan achter bij de protestantsche natiën, vooral bij hen aan gene zijde van het Kanaal en van den Oceaan. Tweemaal heb ik Englands grond betreden, en daar de overtuiging erlangd dat Englands kracht is door den Bijbel”. — In dezelfde rede liet hij zich uit als volgt: “De dagen zijn voorbij dat wij het kloosterleven, de zelfkastijding; de afzondering uit de maat-

schappij, het coelibaat zouden prediken. Is er een tijd geweest, die daaraan behoefte had, thans heeft Frankrijk behoefte aan *christelijke gezinnen*."

Het is verder bekend dat hij, naast de katholieke kerk, aan de protestantsche kerken en evenzeer aan de israelietische godsdienst onbewimpeld haar regt van bestaan erkende, en datgene wist op te merken en te waarderen waarop zij dit regt mogen gronden.

Nu kon het wel niet anders dan dat die liberale gevoelens, zoo vrijelijk geuit, onder een zoo talrijk gehoor als den welsprekenden prediker toestroomde (die later ook buiten de kerk het spreekgestoelte betrad), bij de mannen van andere rigting, die de kerkelijke magt in handen hadden, ergernis en bezorgdheid moesten wekken; terwijl ook de korifeeën der moderne leeringen den kerkleeraar niet zoo gaaf tot de hunnen konden rekenen.

Immers de eersten konden reeds, uit hetgeen hij had uitgesproken, het protest vooruitzien dat hij later zou slingerden, niet tegen de goede herders, maar tegen de huurlingen: "Ik protesteer... tegen leeringen en praktijken, roomsch geheeten, maar in wezen onchristelijk; tegen den strijd der menschelijke natuur aangedaan, wier heiligste aandoeningen worden geschonden. Ik protesteer boven alles tegen de schending en verminking van het Evangelie van Gods Zoon, dat in geest en letter vertreden wordt door de farizeeërs der nieuwe wet." En de drijvers van de moderne maatschappelijke leeringen konden voorzeker zich niet vereenigen met zijn protest "tegen de scheiding tusschen de Kerk, *die onze eeuwige moeder is*, en de maatschappij der negentiende eeuw."

Van nu aan tegenstand, poging om den vrijen geest een dwangbuis aan te leggen. Hierin vergiste men zich. Er volgden vermaningen van de supérieuren, een oponentbod naar Rome, een gesprek aldaar met den generaal zijner orde, met den paus zelven; bij zijne terugkomst van daar geweldige aanvallen tegen hem in de

dagbladen die in dienst zijner tegenpartijders stonden. Het kan niet van ons verwacht worden dat wij dit alles haarfijn zouden volgen, en weinig ook zou het baten. Genoeg, het was niet in staat den man van zijne baan af te brengen; wel deed het hem den kansel van de Notre-Dame opgeven, waarvan hij den aartsbisschop van Parijs vormelijk berigt gaf. Gedurende vijf jaren had zijne stem van dien leerstoel weêrklonken, en men mag onderstellen dat zijn woord in veler harten, als in goede aarde gevallen, zal zijn ontkiemd en niet onvruchtbaar zal blijven.

En nu volgde de vermaarde, beslissende brief, aan den opperste zijner orde gerigt (Parijs, 20 Sept. 1869), waarbij hij te kennen gaf dat hij 1°. het predikwerk moest opgeven, dewijl hem de vrijheid werd ontnomen om naar de inspraak zijns gewetens te prediken, dewijl de supérier thans ten kwade duidde wat hij vroeger had goedgekeurd en aangemoedigd, en 2°. het klooster moest verlaten, omdat het hem tot een kerker voor de ziel werd gemaakt. Hij beriep zich daarbij op het aanstaande, op een vrij koncilie en den verheven Leidsman der Kerk. Dat die brief te Parijs en te Rome. — waarheen hij dadelijk door den telegraaf werd overgeseind — en overal elders, waar hij onmiddellijk bekend werd, grooten indruk maakte, hier pijnlijk en boos, daar verblijdend en bemoedigend, behoeft wel niet gezegd; het spreekt ook van zelf dat het niet aan pogingen ontbrak om den pater terug te brengen in het disciplinair gareel en het klooster, — dat hij intusschen had verlaten, om bij verwanten in te keeren. Maar zonder vrucht bleven die pogingen. De aartsbisschop van Orleans, mgr. Dupanloup, was een der eersten die bij hem aanklopten; maar het kort en kernig, tevens beleefd antwoord van Hyacinthe moest hem wel de hoop beneemen (26 Sept. 1869.). Hij betuigde den kerkvoogd dankbaar te zijn voor zijne goede bedoelingen en zijne gebeden, maar voegde er onbewimpeld de verklaring bij, noch de beschul-

digingen, noch de raadgevingen des bisschops te kunnen aannemen, terwijl hij datgene, wat deze eene groote feil noemde, moest beschouwen als zijnen duursten pligt. De verklaring was kategorisch en liet geen twijfel over.

In plaats van in het klooster terug te keeren, begaf hij zich voor korten tijd naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Een der bedoelingen met die reis was door eigen oog en oor zich te overtuigen van de stemming aldaar op kerkelijk gebied, onder de duitsche en amerikaansche bevolking en geestelijkheid, om te weten in hoeverre zij overeenkwam met den geest die zich in Duitschland openbaarde. In een onderhoud met een priester aldaar, kort na zijne aankomst, gaf hij zelf zijn plan te kennen om een paar maanden te vertoeven en zijne aandacht te wijden aan den religieusen, socialen en politieken toestand; daarbij verklarende katholiek te blijven, slechts de misbruiken in de Kerk, niet de Kerk te bestrijden, hoewel hij tevens betuigde aan de protestantsche kerken, nevens de katholieke, hare plaats in de christenheid te erkennen, en daarom gaarne te zullen kennis maken met personen van onderscheiden gezindten. In Amerika is men, als onwillig, door gewoonte gedreven, geneigd om van alles een *show* te maken. Hyacinthe wilde zich daartoe niet leenen, aan zijn karakter en zijne hoogere zending daardoor niet te kort doen; elke uitnoodiging alzoo, om in publieke bijeenkomsten op te treden, werd door hem afgeslagen. Alleen, om de Amerikanen over hem in te lichten, schreef hij een zeer merkwaardigen, helderen, openen — niet openbaren — brief, in eene bijeenkomst te New-York voorgelezen, waarin hij zijn gevoelens uitsprak over de hoofdzaken die thans de christenheid in beweging brengen. Een deel van dezen brief willen wij hier mededeelen: "Ik geloof en blijf gelooven in mijne Kerk. Niet ongevoelig ben ik echter voor de belangstelling, door leden van andere gezindten getoond in mijn woord en daad binnen de grenzen van het katho-

licisme. Nooit was mijne meening dat de christelijke genootschappen, die zich afscheidten van Rome, zich daarom ontoegankelijk stelden voor den invloed des Heiligen Geestes, en niets zouden kunnen bijdragen tot de komst van het Godsrijk op aarde. In mijn verkeer met sommige hunner innigst vrome en geleerdste leden, heb ik in mijn gemoed den grooten zegen mogen genieten van de gemeenschap der heiligen. Wat ons uiterlijk in tijd of ruimte moge scheiden, het verdwijnt als eene schaduw voor hetgeen ons één maakt: de genade van den éénen God, het bloed van het éénen kruis, de band van den éénen geest. Welke vooroordeelen ons mogen aankleven, voor het oog van God, wien niets verholen is, wiens hand ons leidt, werken wij zamen tot den bouw van die Kerk der toekomst, die in waarheid rein en waarlijk schoon de Kerk van het verledene zijn zal."

Na zijne terugkomst uit de Vereenigde Staten vernam men eenigen tijd weinig of niets van den pater. Wie verwacht mogt hebben hem nu openlijk, in protest tegen kerkelijk en politiek gezag, als hervormer, als een Luther, te zien optreden, moest zich teleurgesteld vinden, en meenen dat, als zoovele, ook deze stem, die zich zoo krachtig had doen hooren, weder verstomd was, dat het zoo moedig getrokken zwaard des overtuigden en overtuigenden woords weder opgestoken, de ster van pater Hyacinthe, slechts eene schitterende, maar kernlooze luchtverheveling, in het ruim verschoten was. Maar zij die zoo dachten, hadden zeker zelve zich die teleurstelling bereid. Immers de tegenwoordige fransche maatschappij, vooral in de beroeringen des tijds, kan op het oogenblik veld noch atmosfeer opleveren voor eene verschijning als Luther was in de zestiende eeuw. Wie eenigzins door oplettende waarneming met onze eeuw, en uit de geschiedenis niet geheel oppervlakkig met de vroegere eeuwen, bekend is, zal dit gevoelen, al maken wij hier geene opzettelijke vergelijking, waartoe wij de ruimte zouden missen, ook al konden wij de plaats er toe geschikt achten.

Doch de stem van Hyacinthe was niet verstomd, en, wij kunnen er zeker van zijn, zijn woord zal niet ledig wederkeeren, zij het ook niet zóó en in die mate als men in opgewondenheid kan verwacht hebben.

Zoo de pater, in werkelijkheid, zich van het in aantogt zijnde koncilie en van zijn beroep daarop ooit iets mag hebben voorgesteld, aldra zag hij duidelijk den waren aard er van, in aanleg en bedoeling, en de uitkomst kon hem niet twijfelachtig zijn. Nu zweeg hij niet, maar getuigde. Hij getuigde ten krachtigste tegen het koncilie als niet-oekumenisch, als onvrij; protesteerde tegen de daar tot kerkelijk leerstuk verheven onfeilbaarheid des pausen, welke hij, katholiek, en katholiek wenschende te blijven, verwerpt, als in de kerkelijke oudheid niet erkend, maar steeds en ook nu bestreden, als omverwerping van de onwrikbare basis des geloofs. Christen zijnde, en christen wenschende te blijven, verzet hij zich met geheel zijne ziel tegen het toekennen van schier goddelijke eer aan een mensch, dien men ter vereering voorstelt, als de heerschappij en de onfeilbaarheid in zich vereenigende: heerschappij, niet te vereenigen met den geest des Evangelies, waarvan hij de dienaar heet; onfeilbaarheid, onbestaanbaar met de menschelijke natuur. Hij eindigt zijne getuigenis met een beroep op het Hoogste Wezen, dat, waar menschen magteloos waren om waarheid en regt te doen zegevieren, zal opstaan voor die zaak, welke de Zijne is; en hij verklaart "dat het koncilie, hetwelk een werk van licht en vrede had moeten zijn, de duisternis verdikt en den helschen geest der tweedragt in de kerk-wereld ont-ketend heeft."

Hoe de tweedragt in de katholieke kerk-wereld is ontketend, volgens deze uitdrukking, tot welk verzet tegen de geproklameerde leer van 's pausen onfeilbaarheid het reeds gekomen is, weten wij; vooral in Duitschland, door den invloed van den duitschen onafhankelijken geest en van den duitschen wetenschappelijken zin. Wij

weten hoe de münchener, reeds hoogbejaarde professor Döllinger door de omstandigheden aan het hoofd der beweging is gesteld, ¹ en welken omvang in Germanië en daar buiten zij reeds verkregen heeft. Wel kunnen wij niet met zekerheid, of waarschijnlijkheid zelfs, voorspellen, waartoe zij in eind-uitkomst zal leiden; zooveel echter kunnen wij wel als zeker stellen, dat zij, meer of minder schitterend in hare ontwikkeling, voor Kerk noch maatschappij nutteloos zal verloren gaan, geene verschietende ster zal zijn, maar eene zon, wier levenwekkend licht en koesterenden, ontwikkelenden gloed de wereld zal ervaren als de ure zal gekomen zijn.

Het zal van zulk een geest wel geen verwondering baren, dat de helderziende en helderdenkende Franschman, over alles heen wat haat en verwijdering tusschen zijn vaderland en Duitschland kweekte en voedde, de broederlijke hand bood aan de zonen van Germanië, dat hij zich aansloot bij de beweging der zich noemende oud-katholieken. 's Mans werkkring en geschiedenis zijn nog niet gesloten, de toekomst zal aan het licht brengen wat hij, onder hoogere leiding, nog voor zijn vaderland en de wereld zal kunnen worden; maar wij kunnen voorzeker deze schets niet beter besluiten, dan door de mededeeling van zijne rede pas onlangs gehouden op het kongres der oud-katholieken te München ² (waarop ook zij, die zich in Nederland reeds gedurende zoo vele jaren de oud-katholieken noemen, die van de klereszij, zich hebben doen vertegenwoordigen). Zie hier deze rede:

“Mijne heeren,

“Met ontroering en verbazing neem ik het woord in de fransche taal voor eene duitsche vergadering. Niemand heeft meer dan ik geleden onder den schrikbaren oorlog tusschen Duitschland en Frank-

¹ Zie de levensschets van Döllinger in onze reeks.

² September 1871.

rijk: in waarheid een burgeroorlog te noemen, want geen andere kan thans op het vasteland meer voorkomen, en deze oorlog wapende tegen elkander de twee "provinciën" van Europa, die wellicht het meest noodig hadden vereend te blijven; een goddelooze oorlog, als alle oorlog onder christenen; een oorlog, eindelijk, zoo gij mij veroorlooft open geheel mijne gedachte te zeggen, even verderfelijk voor de overwinnaars als voor de overwonnenen. Ik heb niet opgehouden te protesteren tegen dien oorlog van het oogenblik waarop hij een aanvang nam, of veeleer reeds toen hij, gelijk men zeide, nog niet meer was dan een zwarte stip aan den gezigteinder; mijne tegenwoordigheid onder u, mijne heeren, is een protest te meer tegen dien geest van strijd en haat, dien de sofisten zouden willen stellen als den normalen toestand der christelijke volken. "Mannen des bloeds, weg van mij! *Viri sanguinum, declinate a me.*"

"Ik herinner mij ook, dat, boven elk afzonderlijk vaderland, een algemeen vaderland bestaat: de katholieke Kerk. Noch de rampen van Frankrijk, noch de overwinning van Duitschland, noch ongeregte uitbanning zullen mij verbieden dat vaderland lief te hebben en te dienen. Noch Berlijn, noch Parijs, noch Rome kon mij beletten hier te verschijnen!

"Wat ik hier kwam zoeken, mijne heeren, wat mij aantrok tot uw werk, is het innig katholiek karakter daarvan. Geen twijfel kon ik voeden, naar hetgeen mij bekend was van de uitstekende geesten die het in het leven riepen en zullen blijven leiden, en omdat ik het mij eene eere reken tot leermeester en tot vriend te hebben den eersten onder hen, den man, in wien het zich verpersoonlijkt, en dien ik, voor eenige maanden, onder de toejuiching van een engelsch en protestantsch gehoor, den patriarch noemde der duitse wetenschap en des duitsehen gewetens!

"De wuffe geesten en de boos-trouwelozen, die zeer ligt zamenstemmen en spannen waar het geldt de waarheid te schaden, voegen zich bijeen om aan uwe beweging het katholieke karakter te betwisten,

dat haar wezen uitmaakt, en haar een ander toe te dichten, beperkt nationaal en slaafsch gouvernementeel. Indien zulke taktiek ware gelukt, men hadde met één slag zoowel de religieuse als de liberale sympathiën, niet alleen in Frankrijk, maar in heel de wereld, van u vervreemd. Ontwifelbaar, in één opzigt, is de beweging duitsch: zij heeft hare wieg in uwe geleerde universiteiten, in uwe loyale en krachtvolle gewetens, en eene der deugdelijkste en zuiverste redenen van roem voor het Duitschland der negentiende eeuw voorzeker zal deze zijn, dat het die beweging heeft doen ontstaan, niet om haar binnen zijne eigene grenzen te besluiten, maar om ze uit te strekken over Europa, over de wereld. En, wat uwe gouvernementen betreft, ik hoop dat zij, zonder zich te dringen in onze beraadslagingen en onze besluiten, hunnen pligt zullen weten te erkennen, de regten hunner katholieke onderdanen beschermen, zoowel de regten der priesters als die der leeken, tegen de vervolgingen, die, zoo de vervolgers ook al niet het materieel geweld bezigen, daarom niet minder geweldig zijn en wreed. In de zuiverste eeuwen des christendoms, hebben de katholieke geloovigen niet geaarzeld die bescherming te vragen zelfs van de heidensche keizers, tegen de talrijker en magtiger kettters, die hun het gebruik hunner heiligdommen poogden te ontnemen. Ja, ik hoop, dat uwe gouvernementen billijk genoeg zullen zijn, om de vrijheid uwer bedreigde gewetens te beschermen, terwijl zij tevens helderziend genoeg zijn om 'zich zelve te verdedigen, en den Staat, de burgermaatschappij, ik zal niet zeggen tegen de overheeringen der Kerk — de Kerk overheert nooit — maar tegen het aanmatigend of verraderlijk drijven der sekte, aan welke het voor een tijd gelukt is zich in de plaats der Kerk te stellen. Zie, dit verwacht gij van uwe gouvernementen; maar gij zoudt niet meer van hen aannemen; bepaald en met nadruk zoudt gij uwe zaak afscheiden van ieder die u verder zou willen drijven.

“Valschelijk leggen de ultramontanen ons ten laste dat wij ons op Caesar beroepen; maar zij verliezen uit het oog dat zij zelven niets anders doen. Of zijn zij het niet, die de tusschenkomst van den wereldlijken arm in de zaken der ziel en de zaken Gods tot een dogma zouden willen stellen? Zijn zij het niet, die ons in de wereldlijke magt een werktuig willen doen zien van de geestelijke magt, en die zich den waarlijk katholieken vorst niet anders voorstellen dan als den gerechtsdienaar, en, des noods, als den scherp-regter der Kerk? Zijn zij het niet, die de wereld door omgaan, als de Satan, uit het boek van Job, om rond te spieden, in welken achterlijken hoek der aarde een gouvernement te vinden zij, blind of zwak genoeg om zich in de dienst van dergelijke theoriën te laten gebruiken, en hun medepligtige te worden, totdat het hun slagtoffer wordt. Wat ons aangaat, mijne heeren, wij behooren niet tot de discipelen van den Syllabus van 1864, niet tot de voorstanders van het oostenrijksche konkordaat; wij bejagen geenerlei politieke restauratie onder den dekmantel der godsdienstbelangen, en wij zouden niet gedoogen dat iemand ons tot zulk een doel te werk stelde. Eén slechts is ons doel: te handhaven het katholiek geloof, zoo als het ons door onze vaders is overgeleverd, zoo als onze moeders op haren schoot, onze leermeesters in de school, onze priesters in de kerk het ons hebben geleerd, — te handhaven het katholiek geloof en ons zelven te redden, terwijl wij de Kerk redden, onder welker puinhoopen men ons wil begraven.

“Neen, de beweging, bij welke ik mij aansluit, is niet bekrompen in de sfeer van een nationaal egoïsme; zij ontvangt geen parool van eenigen magthebber dezer wereld: in het politieke is zij liberaal, in het religieuse katholiek.

“De openbare meening heeft er zich niet in bedrogen; zij bevestigde den naam, dien gij u gegeven hadt: *de oud-katholieken*. Reeds door dit woord alleen verklaardet gij uwe gehechtheid aan de

oude godsdienst, door Jezus Christus en zijne apostelen gesticht, en uw verzet tegen de nieuwe godsdienst, welke de Paus en de jezuiten trachten in hare plaats te schuiven.

“De oud-katholieken; — deze naam alleen en op zich zelve is geheel eene geloofsbelijdenis; hij is tevens een geheel hervormingsprogramma. Die hervorming, zoo vurig, maar te vergeefs, ingeroepen door de diepstdenkende geesten en de zuiverste gemoederen der katholieke Kerk, zie, zij is onontwikkelaar gemaakt door hen zelve die haar tegenstonden. De jongste uitsporigheden van het roomsche hof hebben het onweersprekelijk blijkbaar in het licht gesteld, dat voortaan het behoud der Kerk onafscheidbaar is van hare hervorming. Voorzeker, ons ontbreekt het gezag om die hervorming te ondernemen, maar wij kunnen en wij moeten ze voorbereiden. Een man, dien ik ongaarne aanhaal in eene eeuw, waarin hij reeds maar al te veel leerlingen telt, — Machiavelli — heeft deze diepzinnige waarheid uitgesproken: “men hervormt geene instelling dan door haar tot haar beginsel terug te leiden.” Oud-katholieken, gij zult het niet wagen de Kerk tot verwaten nieuwigheden te drijven; maar in haar verleden zult gij het geheim harer toekomst uitvorschen.

“Ik heb gezegd wat ik onder u kwam zoeken; ik zal nu zeggen wat ik breng.

“In de eerste plaats mijnen geringen persoon. Eene menschelijke individualiteit is niets, ik weet het, en nochtans zij is veel; want het is een geweten, een ziel, het is een wezen, eindelijk, dat de Christus heeft liefgehad en waarvoor Hij in den dood is gegaan. “Hij heeft mij liefgehad en heeft zich voor mij overgegeven.” Niet dat ik mij zelve van zoo bijzondere waarde of dienst voor uw werk zou keuren, maar ik gevoel in mij den pligt er mij aan toe te wijden. Zoo het den filozof ook vergund zij te blijven in de afzondering zijner gedachte en zijns gemoeds, niet alzoo den christen.

“De katholieke christen behoort aan de Kerk, hij moet slechts leven en werken voor haar. *Vae Soli!* Ik ben u in uw protest voorgegaan, omdat de bijzondere omstandigheden, waarin ik verkeerde, mij niet toelieten te wachten. Ik ging het voor, maar ik zag het te gemoet. Ik heb geprotesteerd tegen de vergadering van het Vatikaan nog vóór dat zij was bijeengekomen. Naar mijn inzien was het koncilie in zijne zamenroeping niet oekumenisch, in zijne voorbereiding niet vrij, ik mogt alzoo a priori niet het gezag zijner besluiten erkennen.

“Wat ik u verder breng, mijne heeren, het zijn de sprakeloze protesten, sprakeloos, maar veelsprekend, van zoovele bedrukte gemoederen, die angstig de ure der verlossing tegen zuchten, in de twee landen, welke ik hier vertegenwoordig en welke beide ik mijn vaderland mag noemen: Frankrijk en Italië. Die protesten zijn veel talrijker dan men denkt, en bovenal zij ontleenen eene geheel exceptionele waardij uit het karakter der protesterenden. Ik heb hen ontmoet te Rome zelf, onder de sekuliere geestelijkheid, in de kloosters en tot onder de gewelven van het Vatikaan. “Wij zijn in de katakomben als onze vaderen,”” zeide mij een dier vervolgd; “wij bidden er en lijden er en arbeiden er als zij. Wanneer de ure Gods zal geslagen hebben, zullen wij van onder de aarde verrijzen en heel een volk zijn.”” Ik zelf kom uit die onderaardsche kerk, en hadde ik u ook niets anders te zeggen gehad, ik zou gekomen zijn alleen om u te doen vernemen den kreet harer smarten en harer hope!

“Voor een oppervlakkigen beschouwer schijnt thans de zege van het ultramontanisme in Frankrijk beslist. “Wee ons!”” kunnen wij spreken met den profeet, “dewijl de dag is gedaald en de schaduwen des avonds zich over ons hebben verlengd.”” Het schijnt alsof wij geene keuze meer hebben, in de leering, dan tusschen het atheïsme en het buddhisme, in meesters, dan tusschen de kommunisten van den *Père Duchêne* en de jezuiten der *Civiltà Cattolica*.

“Geenszins zoo, en ik aarzel niet te verklaren dat het getal dergenen die aan de nieuwe dogmata gelooven betrekkelijk gering is.

“En in waarheid, mijne heeren, om niet te gewagen van de menigte ongeloovigen of onverschilligen in de officiële kaders onzer kerk opgenomen, menschen die hechten aan hunnen titel van katholieken, maar die blijkbaar niet kunnen gelooven aan 's pausen onfeilbaarheid, omdat zij niet gelooven aan de goddelijkheid van Jezus Christus — om evenmin te spreken van zoovele priesters en leeken, welke, niet onvermijdelijk gedrongen datgene te onderschrijven wat voor hen een leugen zou zijn, zich niet verplicht achten een niet afgedwongen protest te doen hooren, — om van die allen niet te spreken, maar hoevelen onder hen, die uitdrukkelijk adhesie aan het koncilie hebben betuigd, bisschoppen, priesters, leeken, hoevelen zijn daaronder niet, die werkelijk, in gemoede, er niet aan gelooven! Hoevelen ontwaren in zich den hardnekkigen strijd, den zegevierenden opstand der waarachtige waarheid tegen de konventionnele en gehuichelde waarheid!

“Sommigen vormen zich van het geloof een zeer valsche voorstelling en maken geen onderscheid meer tusschen *zich onderwerpen* en *gelooven*; deze nemen het uitwendig gezag der dekreten van het Vatikaan aan, zonder de innerlijke waarheid er van te erkennen. Onder den schier onweêrstaanbaren druk van het stelsel van blinde gehoorzaamheid, dat reeds lang in de Kerk de bovenhand heeft, verwacht zich in hun verstand en gemoed het geloof met de discipline, en zij glijden, des onbewust, op de helling van het gevaarlijkste scepticisme. Een niet onbekend bisschop, eerst tegenstander, later onderworpen, zeide mij zelf: “Dit leerstuk heeft niet het gewigt dat gij er aan toekent, en op de keper beslist het niets. Ik was er niet tegen, als theologant omdat het valsch is, maar als mensch omdat het dwaas is. Men heeft ons te Rome de rol van sakristijnen doen spelen, en nochtans waren wij ten minste een paar

honderd, die wat meer golden dan dat.” Een ander, geen tegenstander, maar warm voorstander van het dogma, en kardinaal der roomsche kerk, sprak tot mij deze, van een schrikbaar realisme getuigende taal: “Ik stem u toe dat er wat anders was te doen; als het gebouw der godsdienst in zijne grondvesten wordt geschokt, moet men niet naar boven zien, of er ook eene ruit is gebroken. Doch men moest dat dogma maken, omdat de paus het wilde, en ge weet zeker wel wie er hem toe dreef.”

“Ik heb deze woorden, die de waarachtige waarheid stellen tegenover de officiële waarheid, aangevoerd, omdat ik meen dat zij der geschiedenis toebehooren. Met menig ander kunnen zij dienen om te beter den waren aard te doen zien van de stem op het koncilie uitgebragt, of van de gevolgde onderwerping van vele bisschoppen. Ik beschuldig die prelaten niet, ik heb hen lief en beklag hen; maar voor heel de wereld kom ik op tegen de verfoeilijke en huichelende dwingelandij, drukkende op het geweten der bisschoppen als en nog eer dan op dat der volken.

“Anderen, zich verplicht wanende innerlijk bij de nieuwe formules toe te treden, spannen zich in, om er voor het oog des publieks als voor hun eigen oog een zin aan te geven dien deze niet kunnen hebben. Zij worstelen tegen de schrikbarende evidentie dier formules, en eindelijk loopt het uit op een jammerlijk *compromis* tusschen de overtuiging hunner rede en de zwakte van hunnen wil. “Gehoorzaamt, maar brengt niet ten uitvoer!”” zeiden de Cortes van Arragon, wanneer zij bevelen van den koning tot het volk overbragten, die hun uitsporig voorkwamen.

“Zoo is het stelsel van gewrongen uitlegging, waarin zoovele heldere, maar bloode geesten eene ruste zoeken, die zij er niet in vinden. Zij vergunnen mij hun toe te roepen, met die openheid, welke door het plegtige der tegenwoordige ure en wordt verontschuldigd en wordt geboden: zulk een stelsel is niet zedelijk; gij zelven het eerst zoudt er voor blozen, wanneer het eenige

andere zaak betref. Wanneer de Kerk eene taal sprake als gij haar leent, zij zou niet de taal van een eerlijk man spreken.

“En waarom dan, tegenover die minderheid van blinde fanatieken en sceptische intriganten, welke elkander de hand bieden, en in hun gevolg de onwetende en onverschillige of misleide massaas meeslepen tot eene dwaling die zij niet beseffen, — waarom die illusiën van den geest bij de meest doorzienden, waarom die flauwmoedigheid bij de dapperste harten? Waarom, gelijk ten dage van Israel, zijn de wachters geworden als stomme honden, die niet meer kunnen blaffen, en, in de schaduw ingedommeld, niets dan droombeelden zien?

“Ik wil er de oorzaak niet van zoeken in de gewone berekeningen; maar er zijn belangen zóó ernstig en zóó ligt kreukbaar, dat zij daardoor schier geheiligd worden. Wat den priester betreft, is het de armoede en de smaad onder den slag van het *interdict*, onder de bliksems van het *anathema*; het verlies van die bediening des altaars en van die zielzorge, waaraan hij zich in zijne jeugd zoo blijde geheel heeft toegewijd. Wat den leek aangaat, is het de krenking in eere en goed, die niet enkel de zijnen zijn, maar ook toebehooren aan eene vrouw, en welke zij beide hunnen kinderen ten erve moeten nalaten. Is hij ambtenaar, zijne bevoordering loopt gevaar onder een ultramontaansch ministerie; is hij afgevaardigde, hij moet vreezen niet herkozen te worden; is hij genesheer of advokaat, hij ducht schade zijner praktijk; is hij neringdoende, het verlies zijner kalandizie dreigt hem; elk burger, wie ook, is beducht voor zijnen goeden naam en zijne achting bij een groot deel zijner landgenooten. Moet ik eindelijk nog noemen datgene waarin hem de diepst treffende smart wacht: de vrede van den huiselijken haard, den eerbied voor den doode! Ach, mijne heeren, om zulke hinderpalen te overwinnen, is niet slechts kloekhartigheid, maar een ware heldenmoed noodig!

“En hoe dan, wanneer het geweten zich stelt tot medepligtige

des harten, wanneer het geweten aan het wigt onzer zwakheden toevoegt het wigt zijner schrikbeelden, ons radeloos doet staan voor de misdaad eener denkbeeldige scheuring! Tot elken prijs, roept men van alle kanten, moet men de scheuring vermijden! Ja, ongetwijfeld moet men het schisma vermijden; maar, om daartoe te geraken, moet men het kennen, en nooit is een woord zoo veelvermogen en tevens zoo weinig begrepen geweest als dit. Aan bisschop of paus de hun verschuldigde gehoorzaamheid te ontzeggen, of — het nog verder drijvende en de dwalingen van den wil trachtende te regtvaardigen door die der rede — te miskennen de beginselen der katholieke hiërarchie en het noodwendig gezag van het primaatschap, dat is het schisma; dáár is het, niet elders.

“Niet zij zijn dus scheurmakers, die, trouw gebleven aan het gezag van den Heiligen Stoel en van het episkopaat, zich kanten tegen de verwarring van dat goddelijk gezag met het misbruik, dat de menschen er van maken. Niet zij zijn scheurmakers, die zich herinneren de tijdelijke, maar schrikwekkende verduisteringen, die God in zijnen toorn somwijlen heeft toegelaten in zijne Kerk, en van eene van welke, het Arianismus, de Heilige Hiëronymus dus schreef: “Onder den naam der eenheid en des geloofs, is 't het ongeloof, dat men had vastgesteld, en toen ten tijde scheen niets méér met de godsvrucht te strooken, niets voegzamer voor Gods dienaren, dan de menigte te volgen en zich niet te scheiden van de gemeenschap der geheele wereld.””

“Neen, geen scheurmakers zijn zij, die, om het katholiek geloof in de beslissingen van een koncilie te erkennen, vorderen dat dit koncilie waarlijk een koncilie zij, niet eene vergadering zonder vrijheid, als toen waren die van Rimini en van Seleucia en thans die van Rome is. Neen, eindelijk, niet zij zijn schismatieken, die heiliglijk volharden te blijven in de Kerk, ondanks de pogingen om hen er uit te verjagen, en die gelijkelijk wei-

geren de waarheid aan de eenheid en de eenheid aan de waarheid ten offer te brengen.

“Dat is niet het schisma, dat is veeleer het martelaarschap.

“Ik dank God, mijne heeren, dit martelaarschap was het onze. Niettemin, hoe roemvol het ook zij, ik durf zeggen dat het, alléén, niet voldoende is: het apostelschap is er aan toe te voegen. Als priesters zijn wij dienaars van Christus' geweest en uitdeelaars der verborgenheden Gods. Zoo wij ons priesterschap hadden bezoedeld, wij zouden verdiend hebben er van ontzet te worden. Wij zijn er trouw aan gebleven, en juist om die trouw vervolgt men ons. Wij hebben dus het regt — neen, dit zegt niet genoeg, want de uitoefening van een regt kan men opgeven: men ontslaat zich niet van de vervulling van een pligt — ons dan is de pligt, in zekere gevallen althans, op te klimmen tot het altaar des offers en des lofs, den geloovigen het brood des woords toe te deelen en der Eucharistie, de zalving der genade en der sacramenten.

“Gij bevroedt het, mijne heeren, ons werk zal niet populair en vruchtbaar worden, tenzij het in dezen weg worde geleid. Gravende aan de fundamenten der Kerk, ongetwijfeld ontmoet men daar de schriften der leeraars en het bloed der martelaren, maar bovenal ontmoet men er het woord en de dienst der apostelen. “Gaaf henen in de geheele wereld, predikende het Evangelie aan alle schepsel: wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden.”

“Aan den avondstond der joodsche kerk, terwijl de schaduwen zich verdikten over de synagoge, terwijl het oude Israel een verval onderging en in een krisis verkeerde, gelijk aan de onzen, was Jezus gezeten aan den rand van den put der Samaritaansche. Hij verhief, door de wijsheid die van boven is, de harten zijner discipelen, die maar al te geneigd waren tot de berekeningen der menschelijke voorzienigheid, en Hij sprak tot hen deze woorden: “Gij

zegt, het zijn nog vier maanden, en dan komt de oogst. En ik, ik zeg u: heft uwe oogen op en ziet de velden alreede wit om te oogsten.” ”

“Het is mij, mijne heeren, als of ik in dit oogenblik den nagalm dier woorden tot ons hoor komen.

“En onze Meester laat er op volgen: “Ja, groot is de oogst; maar de arbeiders zijn weinige. Bidt dan den Heere des oogstes, dat Hij arbeiders uitzende op Zijnen akker.” ”

Wij zeiden boven, bl. 143, niet alles haarfijn te kunnen volgen, wat des paters tegenstanders zich tegen hem veroorloofden. Wij hebben nog een paar bladzijden beschikbaar, en willen ze bezigen om slechts een en ander feit aan te stippen.

Men zeide, dat toen in de kerk *St.-Louis-des-Français* te Rome eene plechtige lijkdienst werd gevierd voor mgr. Darboy en de overige te Parijs door de Commune vermoorde geestelijken, Hyacinthe in burgergewaad die dienst bijwoonde. Men leidde daaruit af, dat de pater reeds een eersten stap tot verzoening wilde doen. Men zeide ook dat hij zich reeds in het klooster *St. Sabina* had teruggetrokken. Anderen gingen niet zoo ver, maar verhaalden, dat de dominikaan Rouard de Card, een oud vriend, hem ten dringendste daartoe had aangemaand, op grond zijner liefde voor de Kerk en zijner vriendschap voor hem, in diepe afzondering God om licht en kracht te bidden enz. De pater zou den vriend den volgenden dag, tot diens onuitsprekelijke blijdschap, hebben geantwoord, dat hij maar vast eene cel zou laten in gereedheid brengen. De dominikaan deed alles bij den generaal zijner orde en bij den paus zelven, om het Hyacinthe zoo gemakkelijk mogelijk te maken, doch ontving van dezen een nader schrijven, te kennen gevende dat hij er van afzag, omdat zijn “oude vriend,” tegen zijne verwachting, onmiddellijk aan de zaak

ruchtbaarheid had gegeven. Op deze fabel is zeker niet eens het *ben trovato* toe te passen.

De abbé Perraud, *de l'Oratoire*, hoogleeraar in de kerkgeschiedenis aan de Sorbonne, hield den 19 Julij in de Notre-Dame te Parijs eene lijkrede op mgr. Darboy, waarbij hij het gebeurde met Hyacinthe herinnerde en o. a. zeide dat deze voor dien prelaat een "Absalon" was geweest. Charles Loyson liet hem niet onbeantwoord, maar maakte een brief publiek, waarin hij met verontwaardiging die aantijging afwijst, en verklaart dat de aartsbisschop hem nooit zoo beschouwd, ook niet de woorden tegen Hyacinthe gerigt heeft, welke Perraud hem toedicht. "Mgr. Darboy", zegt Hyacinthe o. a., "heeft wel nooit den weg goedgevonden, dien ik twee jaren geleden gemeend heb te moeten inslaan, maar overtuigd dat die weg mij door mijn geweten werd voorgeschreven, heeft hij mijne handelwijze geëerbiedigd. Wanneer de brieven, door den prelaat mij geschreven, het licht zien, zal blijken, hoe volkomen vreemd die groote bisschop was aan de thans maar al te vaak voorkomende oppervlakkige en ergerlijke verwarring van het militaire wachtwoord, dat zich enkel tot de uitwendige of, beter gezegd, tot de stoffelijke gehoorzaamheid van den krijgsman rigt, met de vrije en weldoordachte adhaesie, die de Kerk voor hare authentieke dekretten van het verstand van den welonderwezen katholiek eischt."

Wat de uitnoodiging van den abbé aan den schrijver betreft, om in de priesterrij terug te keeren, verklaart deze op nieuw, dat hij die nog niet verlaten heeft. "Wat gij ook moogt beweren, ik strijd nog steeds, onder de banier van Jezus Christus, tegen de dwalingen, die zijn Evangelie onteeren; ik worstel, ter bewaring van de eenheid Zijner Heilige Kerk, tegen de geestdrijvers, welke haar tot eene partij op politiek en tot eene sekte op godsdienstig gebied willen vernederen." Hij gewaagt ook van een schrijven, door het parijsche kapittel aan den paus gerigt, waarin

men er zich niet toe bepaald heeft om onderwerping aan de besluiten van het koncilie te beloven, maar zelfs het leerstuk der onfeilbaarheid, dat de overleden aartsbisschop met zoo veel klem bestreed, "eene bijzondere weldaad der Voorzienigheid en een aan de behoeften des tijds allezins beantwoordenden maatregel" heeft genoemd. Ook in een pauselijke breve aan de Kerk van Parijs is "eene nog inniger liefde en eene nog grootere wellendheid" toegezegd, en is zij opgewekt geworden om "al de sporen van rouw en verontreiniging uit te wisschen, en onder een nieuwen herder een tijdperk van geluk en van roem in te treden." "Zóó ver (zegt H.) is het dan met de Kerk van Parijs, en ik mag wel zeggen met de Kerk van Frankrijk, gekomen! De oude Kerk van den Heiligen Bernard, van Gerson en van Bossuet ziet er zich toe gebracht om in een stond van duisternis en beneveling de overleveringen te verzaken, die haar gedurende eene reeks van eeuwen aan het hoofd der christenheid hebben geplaatst, en wij moeten het aanzien, dat de Duitschers, dank zij den moed van hunne katholieke overtuiging en het overwigt hunner godsdienstige wetenschap, in het bezit onzer heiligste nalatenschap treden! Dit zijn meer dan te veel droefenissen en vernederingen in den loop van een enkel jaar! Ik smeek u, laat ons mijnen onbeduidenden persoon geheel uit dit gewigtige debat verwijderen, en eindelijk de oogen openen voor den jammerlijken toestand waarin ons dierbaar vaderland verkeert."

October 1871.

GRANT.

ULYSSES S. GRANT.

Wanneer een burger der Vereenigde Staten van Noord-Amerika het geluk heeft dat hem een zoon geboren wordt, is gewoonlijk zijn eerste uitroep: "*he might become a president;*" omdat het hoofdvereischte voor een president der magtige republiek is vervuld: het kind is geboren Amerikaan, en heeft dezelfde kans eens het hoofd van den Staat te worden als ieder ander, gelijk hij op amerikaanschen bodem geteeld. Of mevrouw of mijnheer Grant, op 22 April 1822, te Point Pleasant in Ohio dezelfde verwachting van hunnen zoon hebben gekoesterd, weten wij niet; doch wel zegt de overlevering dat de eerste jaren van den toekomstigen generaal zoo weinig stof tot groote verwachtingen gaven, dat mama haren jeugdigen zoon, in plaats van Ulysses, *Useless* (voor niets bruikbaar) noemde. Grant behoort dus onder de weinigen, die zich op lateren leeftijd naam hebben gemaakt, zonder dat men hunne biografie behoeft te beginnen met de gemeenplaatsen van "helder doorzigt," "bevattingsvermogen," "vljijt" enz. De vader van Ulysses was leërlooijer, en zijn zoon hielp hem des zomers in het werk, om des winters de lagere scholen te kunnen bezoeken. Toen de jongeling zeventien jaar oud was, zorgde een vriend van de familie, de heer Hamer, lid van het kongres voor Ohio,

dat hij op de militaire school te Westpoint werd toegelaten. Daar volgde hij van 1839 tot 1843 den cursus, en in het laatstgenoemde jaar werd hij als tweede luitenant bij het vierde regiment infanterie in dienst gesteld. De mexikaansche oorlog, die in 1846 uitbrak, gaf hem gelegenheid zich onder de generaals Taylor en Scott loffelijk te onderscheiden; na het gevecht van Molino del Rey tot eersten luitenant bevorderd, was hij reeds den 18 September 1847, na den slag bij Chapultepec, kapitein, en driemaal werd hij bij afzonderlijke dagorder over zijn moedig gedrag openlijk geprezen.

Tot 1854 behoorde Grant tot het geregelde leger, de zoo-genaamde *regular army*, ter onderscheiding van de *volunteers* die in de steden tevens als burgerwacht dienst deden. Hij nam echter, toen er niets meer te vechten was, en ook geen vooruitzicht bestond om spoedig lauweren op een slagveld te kunnen behalen, zijn ontslag, huwde met een new-yorksche juffer Corbin en vestigde zich, na eerst van plan te zijn geweest een leerlooijerij zijns vaders te gaan beheeren, dicht bij de stad St.-Louis in Missouri, om als heereboer een werkzaam en toch aangenaam leven te kunnen slijten. Het schijnt echter dat het spreekwoord *varietas delectat* door hem in eere werd gehouden, want in 1859 verhuisde Grant naar het dorpje Galena in Illinois, waar hij een uitgebreiden lederhandel begon. De zaken gingen goed, de ex-krijgsheld was zoo vreedzaam en vredelievend mogelijk, toen plotseling de lederhandelaar in een generaal veranderde, een generaal die negen jaar na het uitbreken van den burgeroorlog de eerste persoon van zijn roemrijk vaderland zou wezen.

Zoo beknopt mogelijk zullen wij een schets geven van de gebeurtenissen, die Grant de hooge maatschappelijke positie hebben doen innemen welke thans zijn deel is. In de maand April 1861, toen de burgerkrijg tusschen de verdedigers der Unie of federalisten (de Noorderstaten) en de Secessionisten of gekonfedereerden

(de Zuiderstaten) ontvlamde, over de groote kwestie van al of niet emancipatie der slaven, bood Grant zijne diensten aan bij den heer Yates, gouverneur van Illinois, die schik had in de bescheiden wijze waarop de voormalige kapitein, de kweekeling van Westpoint, zijne hulp kwam aanbieden. Yates maakte daarvan dadelijk gebruik en benoemde hem tot kolonel van het 21ste regiment vrijwilligers. Grant had in last een spoorweg in Missouri te beschermen en eenige instructie-kampen te inspekteren. Nog vóór dat hij handelend als officier optrad, bevorderde zijn chef hem tot brigade-generaal, en eerst in het jaar 1862, toen de generaal-landbouwer-leërlooijer kommandant was van het distrikt Cairo in West-Tennessee, begon zijn naam eenige vermaardheid te krijgen. Wel had hij zich reeds door de inname van Paducah in Missouri onderscheiden, doch hij was ook kort daarna door generaal Polk der gekonfedeerden bij Belmont geslagen. Zijn eerste heldenfeit was het nemen van het fort Donelson op 6 Februari 1862, gevolgd door de kapitulatie van 12,000 gekonfedeerden onder bevel van generaal Buckner. Grant had sedert dien dag den bijnaam van *unconditional surrender* (onvoorwaardelijke overgave), daar hij niet te bewegen was geweest de kapitulatie der vijanden op voorwaarden aan te nemen. Na den val van het fort Donelson werd Grant tot generaal-majoor der vrijwilligers bevorderd. De bloedige slag bij Pittsburg-Landing, ook wel onder den naam van slag bij Shiloh bekend, en door Grant onder medewerking van de generaals Nelson en Buell, onder het opperbevel van generaal Halleck geleverd, vlocht nieuwe lauweren aan de kroon die hij reeds bij zijne medeburgers had verworven. Het is misschien minder bekend dat Grant beschuldigd werd een dronkaard te zijn, en dat de klagten, die daarover bij president Lincoln, bij generaal Halleck, ja zelfs bij het kongres inkwamen, en waarbij men niets minder dan Grants ontslag eischte, van zoo ernstigen aard werden dat het kongres-lid

Washburne uit Illinois, een partikulier vriend en bewonderaar van Grant, hem bij 's lands vertegenwoordiging openlijk tegen deze beschuldiging verdedigde. Washburne is thans gezant der Vereenigde Staten bij de fransche regering, als opvolger van generaal Dix. Grant weet dus diensten te beloonen. Bij het beleg en de inneming van Corinthe fungeerde Grant, na korten tijd onder Halleck te hebben gestaan, als opperbevelhebber, waarna hij aan het hoofd van een der legers werd gesteld om zich van Vicksburg, een plaats op den linkeroever van den Mississippi, meester te maken. De regering riep generaal Sherman, die te vergeefs getracht had de vesting te naderen, terug, en zond in diens plaats Grant, welke zich niet alleen met lof van zijne taak gekweten heeft, maar, wat meer is, blijk gaf van eene bijzondere vasthoudendheid, doorzettingskracht en onversaagdheid.

Van het einde van Januari 1863 tot den 3 Juli, dag waarop Vicksburg viel, werden kanalen gegraven, dijken aangelegd, ja den geheelen loop van de rivier Mississippi poogde Grant te veranderen. Zijne eerste poging daartoe mislukte nadat het werk bijna geheel gereed was, ook de tweede en derde hadden geen beter gevolg, en reeds begon men de onmogelijke kanalisatiën te bespotten, toen Grant in overleg met admiraal Porter besloot, de vloot, niettegenstaande de batterijen der vesting, regtstreeks voorbij Vicksburg te doen stevenen, om het leger dat aan den anderen kant lag van provisiën te voorzien, en de gemeenschap mogelijk te maken. Daarna trok Grant langs allerlei omwegen, over een oneffen, bergachtig en moerassig terrein, het leger der gekonfedereerden, dat Vicksburg beschermde, te gemoet. In nog geen drie weken, van 1 tot 20 Mei, sloeg hij de vijanden bij Port-Gibson, Raymond, Jackson en Black River, ontnam hun 68 kanonnen en een groot aantal gevangenen, vernielde groote bergplaatsen en magazijnen, verwoestte bruggen en viadukten en maakte zich achtereenvolgend van al de buitenwerken van Vicksburg meester. Sherman, die onder

Grants bevelen stond, nam aan deze operatie een krachtig deel. Vicksburg was den 20 Mei geheel ingesloten, en hoewel het bezit der vesting van niet veel belang was, stelden de noordelijken er hoogen prijs op, de plaats, die door hare natuurlijke ligging bijna onneembaar was, te vermeesteren. De belegeraars hadden echter het voordeel van een goed terrein om hun geschut te plaatsen, zoodat de vesting van buiten en van binnen deerlijk werd gehavend. Generaal Pemberton, die te Vicksburg kommandeerde, hield de vesting nog tot 3 Juli, en als gewoonlijk wilde Grant van niets anders weten dan van "onvoorwaardelijke overgave." Ruim 24,000 man legden hunne wapenen neder, 6000 gekwetsten werden in de hospitalen gevonden, ruim 200 stukken geschut en groote hoeveelheden ammunitie buit gemaakt. In de noordelijke streken ging een vreugdekreet op. Grant was de man van den dag, en Washburne ging in zijne verheerlijking van den overwinnenden generaal zoo ver, dat hij, na den val van Vicksburg, een rede vol loftuitingen hield over de snelheid waarmede de togt van Grand Gulf naar de bedreigde vesting was volbragt. Als illustratie van de vermoeijenissen daarbij uitgestaan verhaalde de wel-sprekende redenaar dat Grant niets anders bij zich had dan zijnen tandenborstel.

Spoedig werd Grant naar een ander gedeelte van het uitgestrekte tooneel des oorlogs geroepen. Generaal Rosencrantz, die in de noordelijke streken kommandeerde, was bij Chickasnoug door den gekonfedereerden generaal Bragg, die Chattanooga bezet had, geslagen, en ook hier kreeg weder Grant in last de geleden nederlaag uit te wisschen: een nederlaag hoofdzakelijk te wijten aan de hulp, die Bragg van den spoedig toegesnelden generaal Longstreet had gekregen. Den 25 November gelukte het Grant Bragg te verdrijven, de gekonfedereerden geducht te slaan en Chattanooga te hernemen. De blijdschap der noordelijken kende geene grenzen en het kongres liet, op voorstel van Washburne,

ter eere van den gelukkigen generaal een grooten gouden gedenkpenning slaan, die hem namens het dankbare vaderland werd vereerd.

In plaats van generaal Rosencrantz, werd Grant nu tot opperbevelhebber van alle legers in het westen des lands benoemd, dat wil zeggen van die der staten Ohio, Cumberland en Tennessee, welke de militaire divisie van den Mississippi uitmaakten. Dit was in October 1863; spoedig echter, en wel in het begin van het volgende jaar, had Grant het opperkommando over alle legers der noordelijke Staten. Naauwelijks had hij deze eervolle onderscheiding ontvangen, en zag hij zich met onbegrensde magt over alle Unietroepen bekleed, toen hij zijne kolossale operatiën in Virginia begon, die met het beleg en de bemagtiging van Richmond eindigden. Binnen één maand organiseerde Grant het leger van den Potomac, en bereidde hij een driedubbelen aanval tegen den zetel der Zuider-konfederatie voor; zij zelf besloot het hoofd te gaan bieden aan den bekwaamsten en moedigsten generaal van het zuiderleger, aan Lee. Gedurende de maand April was het door de mindere bekwaamheid van de bevelhebbers nog onmogelijk de gezamenlijke beweging te volvoeren, doch in Mei en Juni werden vele en bloedige veldslagen geleverd. De slag der Wildernis, nadat Grant de Rapidan was overgetrokken, duurde vijf dagen, den 5, 6, 10, 11 en 12 Mei. Niettegenstaande al het vergoten bloed bleef de overwinning onbeslist; de noordelijken hadden, vooral ook door de onbekwaamheid der ondergeschikte bevelvoerders, veel tegenspoeden te doorstaan, en dikwijls werden de voordeelen door een legerkorps behaald, door de fouten van een ander genaturaliseerd. Voortdurend streden de noordelijken met veel moed en volharding, de zuidelijken hielden zich dapper, en Grant werd gedwongen zich uit Spottsylvania, het centrum zijner operatiën, terug te trekken. Hij ging daarop over omwegen op nieuw op het doel zijner expeditie af. Zonder zich om een nederlaag op 3

Juni te bekommeren, maakte hij zich meester van de rivier James en sloeg het beleg om Petersburg, een der sleutels van de hoofdstad der zuidelijken: Richmond. Weder werd acht achtereenvolgende dagen hardnekkig gevochten, weder bleef de uitslag onbeslist. Den 18 Juni alléén vielen achtduizend man.

De togt langs de rivieren Potomac en Rapidan, te midden van een boschrijke landstreek, zeer ongunstig gelegen voor de aanvallende noordelijke troepen, deed Grant kennen als een onwrikbaar, onversaagd generaal die door geene tegenspoeden wordt ontmoedigd. "Grant aarzelt nooit. Zijne dooden telt hij niet."

De oppervelhebber der Unietroepen deed zijn best om, behalve de rivieren, ook de spoorwegkommunikatie in handen te krijgen. De spoorwegen speelden in de strategie van dezen veldtogt een groote rol, en de snelheid waarmede de troepen van het eene punt naar het andere werden vervoerd, was ongehoord; de nederlagen, die echter onophoudelijk aan de ondergeschikte generaals werden toegebracht, deden Grants plannen verscheidene malen mislukken. Op dat oogenblik stond de krijg zeer hagchelijk. Lee was de Rappahannoc en de Potomac overgetrokken, en bedreigde Washington, terwijl Grant het op Richmond gemunt had. Grant schijnt echter de operatiën van zijnen tegenstander weinig gevaarlijk te hebben geacht, want hij brak het beleg van Petersburg niet op, maakte zich integendeel meester van eenige fortifikatiën, en den 30 Juli werd de stad bestormd, doch zonder gelukkig gevolg. De noordelijken werden met verlies teruggeslagen, maar op nieuw begon de onvermoeide Grant een stelsel van operatiën en manoeuvres in praktijk te brengen, zoo zelfs dat hij in het begin van Augustus Richmond bij verrassing wilde nemen, hetgeen hem niet gelukte, doch zeer veel manschap kostte. Hij was tot den aftogt genoodzaakt, altijd door Lee in het oog gehouden en bedreigd. Vereenigd met Butler, beproefde Grant herhaalde aanvallen tegen Richmond, die tot

geen bepaald voordeel leidden; de bloedigste slagen werden geleverd, die wel is waar de gekonfedereerden uitputten, maar hunnen moed niet schenen te verminderen. Nadat de troepen van beide partijen den geheelen winter van 1864—1865 in het veld hadden doorgebracht, werd den 25 Maart 1865 een slag geleverd, die, hoewel met eenig voordeel voor de noordelijken, geene overwinning kon worden genoemd. Na acht maanden beleg gaven drie dagen den beslissenden uitslag. Het was Grant gelukt zich langzamerhand van alle stellingen der zuidelijken meester te maken, en in een verschrikkelijken slag, van 1, 2 en 3 April 1865, joeg hij Lee met al zijne troepen voor zich uit; hij bemagtigde achtereenvolgens Petersburg en Richmond, welke laatste plaats een prooi der vlammen werd. De verliezen der gekonfedereerden waren ontzaggelijk, hunne nederlaag was volkomen. Generaal Sheridan van de noordelijken had aan deze beslissende gevechten een werkzaam deel genomen. Lee, die eerst naar het noordwesten geweken was, zag dat verdere tegenstand nutteloos zou zijn en op 9 April 1865 gaf hij zich met 27,000 man aan Grant over.

Wij hebben de geschiedenis van den burgeroorlog zoo kort mogelijk verhaald, omdat wij Grant niet zoo zeer in zijne hoedanigheid van generaal, als wel in die van president der Vereenigde Staten wenschen te beschouwen. Men zal het ons ook niet euvel duiden dat wij, geen deskundigen in militaire zaken, geen oordeel uitbrengen over 's mans strategische bekwaamheden. De *Spectateur militaire*, in deze materie zeer zeker een beter beoordeelaar dan wij, eindigt het relaas van den oorlog met de volgende regelen: "De overwinnaar (Grant) werd meer dan ooit beroemd onder den bijnaam van *uncconditional surrender Grant* en voor het grootste militaire genie van den ouden en nieuwen tijd gehouden. Het moet echter erkend worden dat deze laatste veldtocht tegen Richmond, welke vijf weken innam, niet zeer gelukkig was, vooral indien men de kolossale verliezen der noordelijken in aanmerking neemt. Ook

het beleg van Petersburg, dat negen maanden duurde, heeft geen regt om als een wonder van krijgskunst beschouwd te worden. Generaal Grant heeft het gezond verstand, dat hij niet instemt met het enthousiasme van zijne bewonderaars; deze ingetogenheid pleit voor zijn karakter en geeft hem nog meer aanspraak op de belangstelling der wereld dan hij reeds verworven heeft."

Wij moeten thans de gebeurtenissen die op het sluiten van den vrede volgden vermelden, om een klaar begrip te kunnen geven van de omstandigheden waaronder Grant tot president der Vereenigde Staten werd gekozen. Zes dagen na het sluiten van den vrede werd de niet genoeg te prijzen, onsterfelijke Abraham Lincoln door Wilkes Booth in *Ford's Theatre* te Washington verraderlijk vermoord, waardoor de vice-president Andrew Johnson, een ex-kleedermakersgezel, — volgens de amerikaansche wetgeving, die geene nieuwe keuze van een president tusschentijds toelaat, — aan het hoofd der republiek kwam te staan. Onmiddellijk nam hij de leiding der zaken op zich, en hoewel al dadelijk zeer ongunstige berigten over hem werden verspreid, waaronder niet het minst de beschuldiging van dronkenschap, toonde hij zich in den beginne zeer geschikt om de zware en moeijelijke taak te vervullen die hem was opgelegd. Nooit nog had een president der Vereenigde Staten zich in zulke buitengewone omstandigheden bevonden, nooit nog was het drijven der partijen sterker geweest dan in die dagen, en er was kracht noodig om de resultaten te behouden door den gelukkig geëindigden oorlog verkregen, de rekonstruktie der Zuiderstaten te bewerkstelligen en de vrijheid, die aan de slaven was toegekend, te handhaven niet alleen, maar de negers door opvoeding en onderwijs in staat te stellen een verstandig gebruik te maken van de regten hun met hunne plotselinge emancipatie geschonken. Spoedig echter onttaarde het bestuur van Johnson in een onophoudelijken strijd met alle factoren van het staatsbewind, en gedurende de vier jaren van zijn presidentschap bestond

tusschen hem en de beide wetgevende kamers een voortdurend konflikt.

Zijne pogingen om het Zuiden te doen herleven, dat door den oorlog was geruïneerd en ongelukkig gemaakt, werden in het Noorden afgekeurd, en de demokraten waren op hunne beurt ontevreden met de koncessiën, welke hij, als geboren in Noord-Carolina (te Raleigh, 29 December 1808) aan de republiekeinen deed. Wij doen opmerken dat tijdens den oorlog de demokraten degenen waren die voor het Zuiden sympathie gevoelden, en dat onder republiekeinen diegenen werden gerangschikt welke zich onder de banier van het Noorden hadden geschaard. Tegenwoordig is het onderscheid tusschen de twee partijen niet zoo gemakkelijk te kenschetsen. In iederen staat zijn andere omstandigheden waarvan iedere partij op hare beurt een shibbolet maakt. In de stad New-York b. v. is de democratische partij geheel vertegenwoordigd door het iersche element; in het geheele Zuiden noemen zij zich nog demokraten die den neger stemregt en burgerlijke regten ontzeggen. In de New-England-staten hebben de demokraten den verkoop van sterken drank op Zondag tot een hunner beginselen gemaakt, en zoo scheppen de omstandigheden overal elders nieuwe en andere toestanden waarmede de politieke partijen haar voordeel doen. Johnson nu werd door de republiekeinen beschuldigd te democratisch te zijn, en door de demokraten voor te republiekeinsch gehouden. Zijne geheele regering was daardoor één onwêér. Nog meer dan zijne handelingen, waaronder in 1867 eene amnestie aan vroegere gekonfedereerden, wekten zijne *speeches* de verontwaardiging van kongres en senaat op, en men stelde den president in staat van beschuldiging.

Te midden van al die politieke woelingen en terwijl de president ambtenaren afzette die toch in functie bleven, en het kongres hem daarop het regt van benoeming en ontslag ontnam, begon men te denken aan de verkiezing van een nieuwen president die in November 1868 moest geschieden. Den 4 Maart 1869.

moest Johnson zijne plaats aan een ander afstaan, daar van herkiezing natuurlijk bij geen der partijen sprake was. Het oog viel onder anderen ook op Grant; hij had gestreden voor de republikeinsche zaak; hij was een krijgsman die wel orde in de zaken zou weten te brengen; hij had zich, door zeer weinig te spreken maar door eene zeldzame openhartigheid, bemind gemaakt bij het leger; hij had het Noorden doen zegevieren, en hoewel hij geen blijken had gegeven een staatsman te zijn, werd algemeen voor hem geijverd en zijne verkiezing reeds van den aanvang als zeker beschouwd. Door het stellen van generaal Grant als kandidaat naar het presidentschap werden twee denkbeelden op den voorgrond geplaatst: 1°. het Zuiden was niet te rekonstrueren zonder de toepassing der radikaalste ideeën van het Noorden; 2°. het Noorden trachtte daardoor te doen beslissen, dat de Unie geen vrede in het Zuiden zou kunnen handhaven dan door die rekonstruktie op nog radikaler basis te doen geschieden, dan waarop de organieke wetten der meest vrije streken waren gebouwd. En toch wisten republikeinen noch demokraten of zij wel in Grant een vriend of vijand hadden gevonden; men giste naar zijne politieke gevoelens, en er waren vele demokraten die, met terzijdestelling van beide boven aangehaalde punten, van Grant een president naar hunnen geest dachten te maken. Ja zelfs na de aanneming der kandidatuur, hem door de republikeinsche partij aangeboden, wist men nog niet wat men eigenlijk aan den man had, want zijne aanneming was in de volgende uitdrukkingen vervat: "Indien ik gekozen word tot het ambt van president der Vereenigde Staten, zal het mijn streven zijn alle wetten uit te voeren te goeder trouw, met spaarzaamheid en met het doel om overal rust, vrede en bescherming te verzekeren. Het is in tijden als de tegenwoordige onmogelijk, of althans uiterst onvoegzaam, een staatkunde te doen kennen waaraan men zich, zij moge goed of slecht zijn, gedurende een vierjarig

bestuur zal hebben te houden. Telkens doen zich nieuwe onvoorziene politieke kwestieën op, aanhoudend veranderen over de oude de inzichten van het publiek, en aan een administratieven ambtenaar behoort het steeds vrij gelaten te worden den wil des volks uit te voeren. Ik heb dien wil steeds geëerbiedigd en zal dit steeds doen. Vrede en zijne gevolgen, algemeene voorspoed, met een spaarzaam bestuur, zal den druk der belastingen verligten door de staatsschuld bestendig te verminderen. Laat ons vrede hebben." Deze laatste woorden: *let us have peace*, zijn beroemd geworden, en worden voortdurend en overal herhaald.

Ulysses S. Grant werd, op het daartoe bepaalde tijdstip, met eene overgroote meerderheid van stemmen, in vijf-en-twintig staten uitgebragt (de oproerige staten waren toen nog niet gerekonstrueerd), tot president der Vereenigde Staten (van 4 Maart 1869 tot 4 Maart 1873) gekozen. Horatio Seymour, die twee maal gouverneur van den Staat New-York was geweest, was door de volbloed-demokraten kandidaat gesteld, en kreeg driehonderdduizend stemmen minder dan zijn tegenstander. De *chief-justice* Chase was Seymours democratische tegenkandidaat. Schuyler Colfax, die tijdens Johnsons regering met Stevens de republikeinsche oppositie had geleid, werd tot vice-president gekozen. Den 4 Maart 1869 aanvaardde Grant zijn ambt op het *White-House* te Washington, nadat hij voor het kapitoel onder de zuilengalerij den eed had afgelegd. In zijne proklamatie, onmiddellijk na deze plechtige handeling uitgevaardigd, zeide hij:

"Burgers! Uwe stemmen hebben mij tot de waardigheid van president geroepen. Den eed, bij de grondwet voorgeschreven, heb ik afgelegd zonder nevengedachte, zonder eenige terughouding, en met het vaste besluit, zoo goed het mij mogelijk zal zijn, te verrigten wat men van mij eischt. Ik besef de verantwoordelijkheid mij opgelegd door den post dien ik aanvaard, maar ik neem ze aan zonder vrees. De mij toevertrouwde betrekking was niet

door mij gevraagd, ik heb mij niet beijverd om ze te bekomen. Zoodra ik het tijdstip daartoe geschikt acht, zal ik mijne meening doen kennen over de groote vraagstukken die aanhangig zijn. Van mijn regt van veto zal ik gebruik maken om te verwerpen de maatregelen waarmede ik mij niet kan vereenigen, maar al de wetten zullen getrouwelijk uitgevoerd worden, zoodra zij mijne bekrachtiging hebben erlangd. Geene politiek zal ik hebben aan te bevelen, maar ook zal ik mij niet verzetten tegen den wil des lands. De wetten moeten al diegenen regeren welke ze goedkeuren zoowel als diegenen welke er tegenstanders van zijn. Ik ken geen beter en krachtiger middel om de intrekking van nadeelige wetten te verzekeren dan juist de stipte naleving van die wetten. In de eerstvolgende vier jaren zullen vele vraagstukken worden ter sprake gebracht; het is te wenschen dat zij onderzocht worden met kalmte. Daar het grootste geluk voor het grootste aantal burgers het doel is dat bereikt moet worden, is zekerheid voor de personen en voor de bezittingen, zekerheid voor de gevoelens en meeningen op kerkelijk en politiek gebied, in geheel het land een vereischte. Al de wetten die strekken kunnen ter bereiking van dit doel zullen het voorwerp zijn van mijn aanhoudend streven. Ik zal niets onbeproofd laten om de Unie te bevestigen. Een groote schuld is aangegaan; wij moeten er op bedacht zijn ze af te doen, en die afdoening moet geschieden op den grondslag van betaling in specie, zoodra wij dit zullen kunnen doen, zonder de schuldeischers en het land in het algemeen te benadeelen. Ter bescherming van onze nationale eer, moet elke dollar schuld, welke de regering heeft aangegaan, in goud terugbetaald worden, tenzij op het tijdstip toen de kontrakten werden gesloten anders mogt zijn bedongen. Naar onze meening moet geen enkele cent der openbare schuld verworpen worden; geven wij alles naar behooren terug, dan zal dit in groote mate bijdragen tot toeneming van ons krediet, dat het grootste en eerste ter wereld moet wezen en ons ten laatste in staat moet

stellen de schuld in bonds te konverteren met betaling van een minder rentebedrag dan het tegenwoordige. Daaraan behoort zich te paren eene getrouwe inning der inkomsten, eene stipte rekenpligtigheid van de schatkist voor elken dollar die daarin is gevloeid, en de grootst mogelijke spaarzaamheid in de uitgaven. Wie twijfelt aan de mogelijkheid elken dollar gemakkelijker te betalen dan wij thans sommen voor nuttelooze weelde uitgeven? De kwijnende handel moet opgebeurd, de nijverheid moet aangemoedigd worden. De jongelieden in dit land hebben er een bijzonder belang bij de nationale eer te handhaven. Denkt men slechts één oogenblik aan den overwegenden invloed dien wij in de toekomst onder de natiën zullen uitoefenen, dan moet onze nationale trots er door opgewekt worden en moet het ons aller verlangen zijn de openbare schuld af te lossen. De vragen: *hoe* de publieke schuld afgelost en *hoe* de speciebetalings hervat zal worden, zijn van minder belang dan de aanneming van het beginsel. Dusdanig besluit van de wetgevende magt is op dezen oogenblik niet noodig, zelfs niet raadzaam; maar het zal vereischt worden zoodra de burgerlijke wet ten eenenmale hersteld zal zijn door geheel het land, zoodra de handel zijne gewone bedrijvigheid herkegen zal hebben. Ik zal mij beijveren de wetten uit te voeren te goeder trouw, de opbrengst der belastingen eerlijk te doen innen, deze belastingen door de burgers gelijkelijk te doen dragen. Al het mogelijke zal ik doen om tot ambtenaren aan te stellen personen van deze denkbeelden doordrongen. Wat de buitenlandsche staatkunde betreft, zal ik met de natiën handelen op de wijze welke de wet eischt en zoo als personen onderling handelen. Ik zal de burgers beschermen met inachtneming van den eerbied voor de Amerikanen in het buitenland, wanneer hunne regten daar mogten bedreigd worden. Overal waar de amerikaansche vlag zal wapperen zal ik de regten van alle landen eerbiedigen en eerbied verlangen voor onze regten. Bijaldien sommigen hunnen pligt mogten vergeten in hunne betrekkingen met

ons, zouden wij kunnen genoodzaakt worden te handelen zoo als vroeger in dergelijke gevallen is geschied. Een punt van rijpe overweging moet zijn de vraag: welke is de beste staatkunde ten opzichte van de Indianen? Ik zal gaarne trachten alles te bevorderen wat strekken kan om hen te beschaven, tot het christendom te bekeeren en tot amerikaansche burgers te maken. Ik wensch dat de ontworpen wijziging der grondwet, wat het stemregt betreft, moge aangenomen worden, en ten slotte verzoek ik dat de burgers in alle deelen des lands toegevend mogen zijn. Overal moeten door elken burger krachtige pogingen gedaan worden om onze gelukkige Unie op hechte en deugdzaame grondslagen te bevestigen, en tot God zend ik mijne gebeden op, dat het Hem moge behagen ons dit doel te doen bereiken."

Dat Grant tot dusverre aan zijn programma is getrouw gebleven strekt hem tot eer en lof. Hij begon zijne loopbaan als president onder gunstige omstandigheden, maar tevens te midden van groote bezwaren; doch hij was met zulk een groote meerderheid door de natie gekozen dat hij bij haar een belangrijken steun kon vinden, en zelfs zijne politieke tegenstanders hadden toen nog geen middel uitgedacht om zijnen eerlijken naam te bekladden. Het Zuiden — hiermede bedoelen wij niet de eigenlijke Zuidenaars — had hem niet gekozen, en dit kon men verwachten; doch het haatte hem niet, en gelijk gebleken is, laat het zich even goed regeren door den erkenden bekwamen generaal als door den een of anderen advokaat, die minder invloed en minder gezag, minder doorzicht zou bezeten hebben. Het kongres was dadelijk den nieuwen president der Unie genegen, en deze omstandigheid gold zeer veel. De vóór zijne verkiezing laatstverloopen jaren hadden aan het kongres getoond dat een president wel niet zijnen wil boven den wil van het kongres kan stellen, maar tevens hoe geweldig hij het kan tegenwerken; en indien een Johnson dit ongestraft vermogt te doen, wat zou dan niet — zoo vroeg men — een Grant kunnen

uitrigten? Men vleide zich dus dat van weërszijden inschikkelijkheid bestaan zou en daardoor eenstemmigheid in de binnen- en buitenlandsche politiek verkregen zou worden. Gelukkig voor Grant, voor het kongres, voor de Unie en voor de wereld is gedurende het ten einde spoedend vierjarig presidentschap alles naar wensch afgeloopen.

Grants kabinet bestond oorspronkelijk uit Washburne, buitenlandsche zaken, Schofield, oorlog, Stewart (de rijke new-yorksche winkelier), financiën, Cox, binnenlandsche zaken, Creswell, marine, Borie, postereien en Hoar, justitie. Spoedig echter werd Washburne benoemd tot gezant in Frankrijk in plaats van generaal Dix, en het ministerie van buitenlandsche zaken opgedragen aan Hamilton Fish; Stewart kon de betrekking niet aannemen en in zijne plaats kwam Boutwell; generaal Schofield werd, ook zeer spoedig na zijne optreding, door Rawlins vervangen. ¹ De reden waarom A. T. Stewart, de koning der amerikaansche kooplieden en winkeliers, het hem gegeven ambt niet kon aannemen lag in een oud artikel van de wet, hetwelk verbood dat een minister van financiën zich met handelszaken inliet, en hoewel nu Stewart voorstelde voor den tijd van vier jaar zijne eigene zaak op te geven en deze door anderen te laten administreren, schijnt er toch geen middel gevonden te zijn om den algemeen geachten man aan het roer te krijgen.

Grant begon, gelijk wij gezien hebben, zijne regering met de verklaring aan het kongres dat hij een voorstander was van het stemrecht der negers en een afschrik had van schuldrepudiatie onder welken vorm ook; de eerste wet die hij onderteekende betrof het openbaar

¹ Thans is het kabinet zamengesteld als volgt: H. Fish (New-York), sekretaris van staat (d. i. minister van buitenlandsche zaken); G. S. Boutwell (Massachusetts), financiën; G. G. Belknap (Iowa), oorlog; G. M. Robeson (New-Jersey), marine; J. D. Cox (Ohio), binnenlandsche zaken; J. A. J. Creswell (Maryland), postereien; A. T. Ackermann (Georgia), advokaat-generaal (d. i. minister van justitie).

krediet, de tweede gaf aan de negers in Columbia dezelfde rechten die de blanken hebben. Motley, de bekende geschiedschrijver, werd als gezant naar Engeland, en Jay naar Oostenrijk gezonden; een ex-generaal der gekonfedereerden, Longstreet, werd met een belangrijke post te New-Orleans begiftigd, en het bleek dus uit alles dat Grant de verwachtingen der republikeinsche partij niet zou beschamen. Het vijftiende amendement op de konstitutie, waarbij aan alle in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika geboren negers het stemrecht wordt verleend, werd onder zijn bestuur door het kongres aangenomen, en hoewel hij gedurende het eerste jaar van zijn presidentschap, behalve in financiële zaken, weinig energie en voortvarendheid toonde en daardoor dikwijls de ontevredenheid gaande maakte van velen die in hem een *fainéant* zagen, hebben zijne handelingen in de laatste tijden getoond dat hij daar waar het noodig is krachtig en op het geschikte oogenblik weet te handelen. Op financieel terrein is zijn systeem, dat door den minister, Boutwell in praktijk is gebracht, van trapsgewijze vermindering der staatsschuld door verkoop van goud en inkoop van staatsobligatiën, opmerkelijk; want hoewel zich daartegen vele stemmen verhieven, en vooral spekulant en beursmannen in het lage goudagio, — dat een natuurlijk gevolg moest zijn van den overvloed van goud, die week aan week door de regering ter markt werd gebracht, — gevaar voor handel en nijverheid zagen en Boutwell dikwijls de onaangenaamste grofheden hierover te verduren had, ging de regering voort op den weg dien zij had ingeslagen, en de zegenrijke vruchten zijn niet uitgebleven. Het krediet van Noord-Amerika is daardoor in het buitenland nog meer versterkt, en hoewel Boutwells konversieplan van 1871 mislukt is, blijven zijne verkoopen van goud en inkoop van obligatiën van gunstigen invloed op de amerikaansche geldmarkt en op de kommerciële en industriële belangen. Grant heeft ook zijne onverdeelde goedkeuring gehecht aan het

kongres-besluit houdende dat Amerika zijne verplichting om kapitaal en rente der staatschuld in goud te betalen zal nakomen, en niet zal overgaan tot den door eenige leden der democratische minderheid voorgestelden maatregel, én kapitaal én rente voortaan in papier te voldoen.

Op politiek gebied heeft president Grant zich doen kennen door eene groote mate van onafhankelijkheid, door de flinke wijze waarop hij de strengste maatregelen beval toen de fenians een inval in Kanada hadden gedaan. Wij zeggen van onafhankelijkheid, omdat het belangrijke iersche element in Amerika veel gewigt in de schaal legt, en Grant blijkbaar getoond heeft zich niet om partijen, maar om het heil des lands te bekommeren. Nog minder deinsde hij terug voor de eindelijke regeling der Alabama-eischen. Motleys plan werd niet goedgekeurd, en Grant zond generaal Schenck om Motleys plaats bij het engelsche hof in te nemen. Het gelukte Schenck eene gemengde kommissie te doen benoemen, die spoedig alle aangelegenheden uit de Alabama-eischen voortvloeiende zal regelen, op grondslagen die én door de engelsche én door de amerikaansche regering zijn goedgekeurd. Het herstel der ongeveinsd vriendschappelijke betrekkingen tusschen Engeland en Amerika is dus aan Grant te danken, die iedere oorzaak welke tot twist tusschen de twee natiën aanleiding zou kunnen geven spoedig uit den weg ruimde, en daarom ook eene visscherijkwestie, op de grenzen van Kanada ontstaan, zeer vlug in der minne liet regelen. De vraag van het al of niet erkennen der kubaansche insurgenten gaf den president ook aanleiding om zich als onafhankelijk persoon en tevens als staatsman in den waren zin des woords te toonen; want ook hierin volgde hij niet den weg die aan de massa moest behagen, want hij erkende de opstandelingen niet als oorlogvoerende mogendheid, maar deed integendeel alles wat hij kon om het uitrusten van expeditiën op amerikaansch grondgebied ter gunste van de Kubanen te beletten. Met kracht trad hij op

tegen de Ku-klux-klan, eene partij, of liever eene rooverbende, die zich in het Zuiden gevormd had om het republicanisme tegen te gaan en de plannen der democraten te bevorderen, niet door theoriën, maar door de verschrikkelijke praktijk van moord en roof. Vredelievend als altijd koos hij kwakers uit om met de Sioux-indianen en andere stammen te onderhandelen en kontrakten te sluiten, en het *White House* te Washington was menigmaal getuige van de ontvangst van indiaansche hoofden, die te midden van het zijde en fluweel der dames en de zwarte rokken der heeren een vreemde figuur maakten. Dezer dagen heeft zijne regering een zeer belangrijken maatregel genomen: zij wil een einde maken aan den mormonenstaat Utah, en met dit doel is een geregtelijke vervolging ingesteld tegen Brigham-Young, opperpriester der mormonen, en eenige andere hoofden van de sekte der veelwijverij. Al deze feiten, nog zoo kort geleden dat zij nauwelijks behoeven te worden herinnerd, hebben de aanvankelijk zeer verflaauwde sympathie voor den president doen herleven, en meer dan ooit is de republiekeinsche partij hem toegedaan. De democraten hebben zich langzamerhand verenigd met de volkomene burgerlijke gelijkstelling der negers, en hunnen grootsten steun bij de volgende presidentsverkiezing zullen zij moeten zoeken in de verdediging van hun systeem van vrijen handel, dat door de republiekeinsche partij niet wordt gevolgd, daar deze voor het protektionistische stelsel blijft ijveren. De neger is dus niet meer in het spel, de gelijkheid van negers en blanken is een *fait accompli*, en spoedig zal alles wat aan een vroegeren toestand deed denken vergeten en vergeven zijn. Het vrijhandelsysteem is echter van zooveel belang, dat zeer waarschijnlijk de democraten op veel steun zullen kunnen rekenen, en dat zij de sympathie zullen hebben van Engeland, welk land, na het einde van den burgeroorlog, de amerikaansch-republiekeinsche beginselen heeft voorgestaan.

Onder Grants bestuur zijn groote en belangrijke werken

tot stand gekomen, die het tijdvak zijner regering beroemd zullen maken. De voltooiing van de spoorwegverbinding met San Francisco, de uitbreiding van het spoorwegnet, de toenemende welvaart van handel en nijverheid, de bloei der scheepvaart en onlangs het aan de kaak stellen van de bedriegerijen der new-yorksche democratische regering hebben er veel toe bijgedragen, dat zij die vroeger met Grant ontevreden waren beginnen te bemerken dat hij *after all* geen zoo slecht regeerder is, en dat het publiek, door de rust die in het land heerscht, door den geregelden gang van zaken, in de gelegenheid wordt gesteld zijne aandacht te wijden aan groote kwestien van algemeen belang, die noodzakelijk dienen te worden besproken en toestanden betreffen die behoefte aan verbetering hebben.

Wij gunnen Grant van harte de eer eener herkiezing, en hopen voor Noord-Amerika dat het zich altijd zoo moge vergissen in de keuze zijner regeerders. Ten slotte nog iets over Grant den persoon en over zijn gezin. Hij en zijne vrouw verheugen zich in het bezit van een bevallige dochter, Nelly, een paar zoons en nog een paar dochtertjes; hij houdt nu en dan receptien, geeft bals en is op intiemeren voet met de leden van zijn kabinet. Altijd eenvoudig, is hij een liefhebber van weinig spreken, en alle antwoorden op adressen en toespraken gegeven munten uit door eene lofwaarde kortheid. Zelden ziet men hem zonder sigaar. Hij is een vijand van alle etikette en hoofschens omslag, en waar het noodig is zegt hij de waarheid aan degenen voor wie zij nuttig en heilzaam kan zijn.

1 November 1871.

THACKERAY .

WILLIAM MAKEPEACE THACKERAY.

Romans — en dan gelieft men onder dit woord, zonder onderscheid, allerlei verdichte verhalen, in welken vorm ook, te verstaan — hoe menige bezorgde huismoeder niet alleen, die ze met angst en vreeze in de hand harer dochter ziet, maar zelfs hoe menig bezadigd vader zal ze zijnen zoon ontraden. Beiden, in het bijzonder, *teregt*; want eensdeels zijn de jongelieden, door de lektuur aangetrokken, niet zelden geneigd den tijd er voor aan noodiger werkzaamheid te ontrooven, en anderdeels zijn er, helaas, vele, te vele, romans of verdichte verhalen, die voor ouden of jongen, voor het vrouwelijk zoowel als voor het mannelijk geslacht geen nut hebben, niets leeren, verderfelijk zijn zelfs. Dat zijn ze, waar ze, uit onreine bron geweld, door spekulatie-zucht op zinnelijke verdorvenheid gevoed en gesteund, door verheffing wel van misdaad en gruwel, niet beoogen reinheid van hart te bevorderen; integendeel, verderfelijke neigingen voeden, booze lusten wekken, voor dwaze of bepaald slechte verkeerdheden verontschuldiging, vergoëliking aan de hand doen, en alzoo, meer open en ruw of meer bedekt en listig, het gemoed verpesten, den reinen schoonheidszin doen ontaarden, den mensch ontzedelijken, hem van het doel des levens afvoeren,

ongelukkig maken. Of, al is het ook niet zóó erg, hoevele zijn de zouteloze zamenraapsels, zonder oordeel of gemoedelijkheid neêrge worpen, maar met eene massa zoogenaamde fantasie, doch dien naam volstrekt onwaardig, die, of zich er op toeleggen, door de schokkendste, afzigtelijkste, walgelijkste tooneelen, door de meest onmogelijk opgedreven karakters de verbeelding der lezers in spanning te houden, of door eene meer dan dwaze, voor gevoel uitgegeven sentimentaliteit, even walgelijk, even onnatuurlijk, de zenuwen te prikkelen. Ook deze, zij mogen zich niet opzettelijk in een poel van onzedelijkheid vermeijen, niet zoo regtstreeks verderfelijk worden geacht en als tijdverdrijf worden geduld, — de onschadelijkst gemeente zijn nogtans niet meer dan tijddooudend, dien ontroovend aan wat nuttiger mogt wezen, en daarenboven nog meest regtstreeks schadelijk, vooral voor de veel verslindende lezers, door hun den geest te vervullen met denkeen droombeelden uit eene niet werkelijke wereld, welke hij in de levensbetrekkingen, tot zijne nurksche of smartelijke teleurstelling, niet zal terugvinden.

Inderdaad, het is niet zoo gemakkelijk, als velen schijnen te meenen, een goeden roman of verdicht verhaal te stellen. Om dat te kunnen doen, wordt veel gevorderd; niet alleen een helder en evenzeer veel bevattend hoofd, maar ook eene ziel vatbaar om te beseffen wat rein is en schoon en goed, en een gemoed om dat te huldigen; eene ver strekkende en diepe kennis van het menschelijk hart; de gave van intuïtie in karakters en toestanden; de gave der opmerking waar de gewone voorbijgaande mensch niets ziet; de gave der mededeeling, maar niet minder der terughouding; die, om het werkelijke, niet een denkbeeldig, goed en kwaad, dat in de wereld is, zóó te schetsen, dat het goede een aanlokkend voorbeeld zij, niet als onmogelijk bereikbaar afstoote, en dat het voorgestelde kwade ter waarschuwendende, invlijende vermaning zij, niet, in ondenkbaren graad, walgend en schokkend

ja, maar nutteloos voorbijgaande, of wel erger, bij doellooze naaktheid, eene tegengestelde werking hebbe; daarbij de gave om de lezers te boeijen, niet minder om te juisten tijde de gordijn te laten vallen. Veel meer ware nog te noemen, maar wij zouden van den koers afwijken. Zooveel blijkt, dat wij ook het bestaan van *goede* romans onderstellen, — wie, in de litteratuur eenigzins bekend, zou er, bij ons of in den vreemde, aan twijfelen? — en wij dus aan die moeder en dien vader, welke wij boven bij hun verzet tegen de lektuur van romans enz. *in het bijzonder* in hun welgegrond regt erkenden, dat niet zullen toegeven *in het algemeen*. Om het misbruik mag eene zaak niet miskend worden; zij mag niet veroordeeld worden om de schuld van wat onregtmatig zich in hare plaats en onder haren naam valschelijk aan de wereld opdringt. Het bedrog is overal, op elke markt, de materiële, de intellektuele en de morele. De kooper kan en moet toezien, zooveel doenlijk niet alleen dat hij niet in maat en gewigt worde beetgenomen, maar ook, en vooral, dat hem geene valsche of vervalschte waar in de handen worde gestopt. Dat is zijn pligt, en hij heeft regt tegen de valsche waar te protesteren, maar daarom niet om het artikel zelf onvoorwaardelijk te blameren.

Zoo ook met den roman, die dezen naam waardig is; het verdichte. verhaal, tot leering en stichting beide — stichting in den algemeen morelen zin — hebbe en houde zijne eere! Grootelijks hebben wij er meê op, en veelzijdig achten wij zijn nut — altijd met behoorlijke matè gebruikt: overdrijving ook van het goede deugt niet: *omne nimium vertitur in vitium*: zelfs de schitterendste deugd, overdreven of krom gebogen, werd wel eens tot de schandelijkste en schadelijkste ondeugd. In dat goede gevoelen over den roman staan wij niet alleen. Wij hebben vóór ons de deugdelijkste geesten van onzen tijd¹, schrijvers en

¹ Wij zagen elders, hoe Macaulay, Engelslands groote historicus, een groot liefhebber was en bleef van romantische lektuur, en niet alleen door

lezers. Meer; wij hebben vóór ons al de eeuwen der geschiedenis, van ouds af. Vinden wij de verdichting niet reeds gebezigd in de gewijde boeken des Ouden Verbonds, om slechts te wijzen op Jothams fabel en het boek van Hiob, den fel bestreden, heerlijk be kroonden grooten dulder. Eveneens in die boeken, aan welke wel het regt van opname in den heiligen canon werd ontzegd, maar die toch daarnevens getrouw werden bewaard, en later door een deel der christenheid weder als gewijden zijn erkend. En wie denkt niet aan de "Gelijkenissen" van het Nieuwe Testament, door den verhevensten, zedelijksten mensch op aarde als voertuig zijner leering gebezigd. Overal vinden wij de verdichting alzoo aangewend, bij Indiër en Griek en bij alle volken der oudheid, eerst in gebonden maat, later in proza-stijl, in onderscheiden vorm, gewijzigd naar aard, natuur en heerschende denkbeelden; zelfs in de duisterste eeuwen ontbreekt zij niet. En bij de moderneren? De letterkunde van elken landaard wijst ze aan. Ook nu veel onderscheiden in vorm, ook, daarmede in verband, veel onderscheiden in bedoeling, schoon toch niet zóó zeer onderscheiden, dat zij niet in menig opzigt zamenvloeit, en ook de vereischte talenten bij den schrijver niet veelzins dezelfde zouden zijn. Immers, om iets, niet alles, te noemen, waar de een meer een algemeen tafereel van zeden en leven bij een volk in een bepaald tijdvak voor oogen heeft (*roman de moeurs*), bedoelt een ander meer bijzonder de uitvoeriger schildering van bepaalde karakters in beperkter kring (*roman intime*). Maar aller doel moet zijn leering en stichting, zooals wij boven zeiden, en allen moeten

eigen lezing met de engelsche, maar ook met die van andere landen bekend was, en hoe dit hem een degelijk nut had aangebragt bij zijne historische studiën. Immers de op ware intuïtie en studie gegronde schildering van een of ander tijdvak, in romantische lijst, geeft beter, levender gezigt op land en volk, dan het meer dorre werk van den geschiedschrijver, vooral zoo als dit vóór Macaulay werd opgevat.

in het algemeen de talenten bezitten welke wij hebben aangegeven. Hij toch, die de taak op zich neemt enkele karakters in het breede te beschrijven, moet bekend zijn met algemeene omstandigheden en opmerkingsgave hebben van bijzondere toestanden; en de meer algemeene schilder van een tijdvak zal den blik in het menschelijk hart niet kunnen ontberen, zonder gevaar te loopen van onnatuurlijk, onwaar te worden. Doch wij mogen niet verder gaan.

Evenzeer als ons betrekkelijk klein vaderland, welks taal slechts geringe verspreiding zijner litteraire produkten veroorlooft, op uitstekende *romanciers* kon en kan bogen — om alleen van de nieuwere, zonder miskennis van zoovelen, een paar te gedenken: de eenige Jacob van Lennep naast de eenige Bosboom-Toussaint — is het grootere Albion, met eene zoo ver buiten het land verbreide taal, zeer rijk aan romantische geniën. Van een hunner hebben wij thans te gewagen, van Thackeray.

Thackeray droeg, nevens den zeer gewonen voornaam *William*, den minder gewonen *Makepeace*. Naar wien in zijn geslacht hem deze naam was toegegeven, weten wij niet. Mogelijk is het, en het komt meer voor, dat men het kind, op grond van de eene of andere omstandigheid in het gezin, of ook wel bloot bij inval, een *beteekenisvollen* naam heeft willen geven (*vredemaker*, *vredestichter*), en de bijbelminnende en bijbelvaste Engelschman daarbij heeft gedacht aan den tekst *μακάριοι οἱ ἐπινοοῦσι* (Math. V: 9.). Het kan ook wezen, dat die naam sinds Cromwells en der *Roundheads* tijd bij de vaderlijke of moederlijke voorouders in zwang was. Immers in dien tijd kwamen nog vrij wat zonderlinger, bijbelsch of theologisch gevormde, persoonsnamen voor.

William Makepeace Thackeray was de zoon van een hoofdambtenaar der Engelsche Oost-Indische Compagnie, te Cal-

cutta in Indië, en werd aldaar ten jare 1811 geboren. Tot knaap opgegroeid, werd hij, tot zijne opvoeding, naar het vaderland ter schole gezonden. Zijne scherpe opmerkingsgave bleek hier reeds, en het opgemerkte was niet verloren, zoo als blijkt en uit zijne Kersvertelling *Dr. Birch and his young friends* (Dr. Plak en zijne jeugdige vrienden), en uit menige plaats zijner latere en grootere werken, waarin schoolwezen en schooltoestanden zoo aanschouwelijk, zoo vernuftig, pittig en boeiend worden geschilderd.

Na de lagere school bezocht en zijne voorbereidende studiën voltooid te hebben, begaf hij zich naar de universiteit van Cambridge. Hij liep echter de akademische loopbaan niet ten einde af. Toen zijn vader overleden was, verliet hij Cambridge zonder universitair graad, en ging vooreerst naar Londen, waar hij zich geheel dompelde in de verstrooiingen van het *fashionable* leven. Na dit eenigen tijd genoten te hebben, vatte hij het plan op, het vasteland van Europa te bereizen, namelijk Frankrijk, Italië, Duitschland. Destijds toch verkeerde hij in de overtuiging, dat zijne levensbaan lag op het gebied der beeldende kunst, en verbeeldde hij zich, dat een hoofddoel zijner reis zou zijn, zich tot die levensbaan voor te bereiden, zijn schilderstalent te ontwikkelen. In Italië, vooral te Rome, hield hij zich geruimen tijd op; vervolgens in Duitschland — waar hij te Weimar kennis maakte met Goethe — en eindelijk, ten jare 1834, zou hij zich voor goed vestigen in Frankrijks hoofdstad, om meer geregeld zich aan zijne kunst-studiën te wijden. Doch niet lang had hij in de fransche *ateliers* verkeerd, of hij kwam terug van het denkbeeld dat schilder te worden zijne levensroeping ware, ofschoon hij den drang tot de beeldende kunst toch nooit geheel kon onderdrukken en die neiging later voedsel vond in de voor zijne eigene werken uitgevoerde illustratiën.

Als schrijver voerde hij het eerst bepaald de pen in de betrek-

king van "parijsch korrespondent" van *The Constitutional*, een blad van uiterst liberale rigting, door den tweeden echtgenoot zijner moeder opgericht, maar dat na ongeveer een jaar bestaan te niet ging, en intusschen het overschot van het vermogen der Thackerays verzwolgen had, dat, vroeger vrij aanzienlijk, reeds uit anderen hoofde zeer gesmolten was. Spoedig daarop keerde Thackeray naar Londen terug, en wijdde zich nu geheel aan de litteratuur. De kleinere opstellen daargelaten, verschenen zijne eerste produkten van meer omvang in het periodiek werk, dat onder den titel *Frazer's Magazine* werd uitgegeven. Daaronder waren de *Yellow-plush Papers*, *the Great Hoggarty diamond* en *the Shabby genteel Story*. Deze vestigden zeer de aandacht op het schitterend humoristisch talent van den auteur. Nog meer kwam die gave van spelenden humor en bijtende satire uit in de *Snob Papers*, in *Punch* opgenomen. Ten jare 1840 gaf hij zijne parijsche berigten en beschouwingen uit, in een bundel bijeengebragt, onder den titel *Paris Sketch-book*; waarop in 1842 een bundel verscheen, in navolging van den vorigen titel *Irish Sketch-book* genoemd, en in 1846 de *Notes of a journey from Cornhill to Grand-Cairo*. Tot nu bezigde hij niet zijnen eigenen naam als auteur. Bovengenoemde schriften, benevens de in dezen tijd in periodieke werken geplaatste novellen en schetsen — later bijeen als zijne geesteskinderen erkend — verschenen onder den *nom de plume* "Michael Angelo Titmarsh." Eerst in 1847 trad hij op onder zijnen waren naam, en wel met het ook onder ons zoo welbekende en gewaardeerde *Vanity Fair* ("de kermis der ijdelheid"), dat in zijn vaderland en daarbuiten zijn hoofd met een straalkrans deed omgeven, hem als een der eerste meesters in de zedenschildering deed erkennen. In korte woorden vinden wij elders een oordeel over dit werk, dat wij, en om die korthed en om zijne, zoo wij meenen, juistheid, waard achten hier mede te deelen: "Hoewel de vermeend misanthropische strekking dezer verdichting bij velen berisping en

blaat gevonden hebbe, moeten deze op min juiste opvatting, op misverstand berusten; zooveel is zeker: als onomwonden realistische schildering van engelsche zeden en eigenaardigheden, als vernietigende hekelroede tegen het zelfzuchtige, hartelooze, schijnheilige der hedendaagsche maatschappij, als *chef d'oeuvre* in psychologisch opzigt, en niet minder zoo met opzigt tot den stijl, behoort de *Vanity fair* onder de voortreffelijkste produkten der engelsche romantiek." In *Arthur Pendennis* (1850) is het thema gelijk, maar de behandeling geeft aan het werk een onderscheiden kleur; in dit boek, zoo wordt gezegd, zijn vele feiten uit het eigen leven des auteurs verwerkt. In 1852 koos hij eene andere rigting: de *historische roman*. *Henry Esmond* geeft de schildering van het tijdvak van koningin Anna, de zuster van Mary en opvolgster van Willem van Oranje. Ook in dit genre toonde Thackeray zich meester. Sommigen kennen aan dit werk, boven zijne anderen, den palm toe.

Zijn roem als letterkundige deed hem van de stamverwanten aan gene zijde van den Atlantischen Oceaan eene uitnoodiging toekomen, om ook hun het genot te geven zijner in het vaderland zóó gewaardeerde "Voordragten over de engelsche humoristen der 18e eeuw." Aan die uitnoodiging voldoende, begaf hij zich in den herfst van 1852 naar de Vereenigde Staten. Het behoeft niet gezegd welk een ontvangst en succés hij daar genoot. Immers het laat zich onderstellen, en de herhaling van het bezoek, met gelijk doel, geeft er getuigenis van. In het volgende jaar (1853) werden die voordragten bijeenverzameld in het licht gegeven. Na zijnen terugkeer uit de Nieuwe Wereld volgde aldra zijn roman *The Newcome's*, en in 1854 *The Virginians*, een tegenstuk van *Henry Esmond*. Ten jare 1855 bragt hij het tweede bezoek aan Amerika, met zijne "Voordragten over de vier Georges."

In 1857 scheen er een wijle gevaar dat Thackeray geheel of ten deele voor de litteratuur zou verloren gaan, door zich in het aktieve politieke leven te steken. Het zij eigen aandrift of het

drijven van vrienden, maar het schijnt wel, dat geen Engelschman, die van wat meer dan gewone beteekenis is geworden, zijne eerezucht in betamelijke mate bevredigd kan achten, zonder te hebben gezeteld onder de vertegenwoordigers zijns volks. Dat lidmaatschap der *Commons* moet wel bijzonder aantrekkelijk voor hem zijn, om daarvoor, en vooraf dikwerf zooveel geld, zooveel moeite en angstige spanning, bij de kans op zooveel hoon en schimp en lasterlijke verguizing van den kant der tegenpartij, over te hebben, en, wanneer het doel van het streven is bereikt, blijvend bloot te staan aan gelijke onwelwillende kritiek, bij voortdurende inspanning en schrale voldoening; de kleine immuniteiten, verbonden aan het regt om de letters M. P. achter zijnen naam te zetten, zullen toch wel niet als vergoeding in aanmerking kunnen genomen worden.

Niet onmogelijk dat ook in Groot-Brittannië, als welligt elders, bij het lidmaatschap der hooge landsvertegenwoordiging niet alleen regtstreeks bevrediging der *eerezucht* te halen is, wanneer men zich met glorie omkranst durft wanen als "uitverkorene zijns volks", hoe ijdel en ongegrond die waan in de meeste gevallen, zoo daar als elders, ook zij; of wel wanneer men meent te kunnen schitteren door parlementaire welsprekendheid, om den roem als zoodanig in de "organen der publieke opinie" te zien uitgebazuind en onder de leiders eener partij gerekend te kunnen worden; — het is mogelijk, zeggen wij, dat ook in Engeland er mede, zijdelings, voldoening is te behalen voor *baatzuchtige* bedoelingen, voor zich zelve, of verwanten en vrienden — welke zucht wij echter wel geenszins bij Thackeray kunnen onderstellen. Hoe het zij, feitelijk is het, dat het *Member of Parliament* voor den Engelschman een hoogst gewichtig *desideratum* schijnt, en ook Thackeray voor een oogënblik den goden wierookte, welke hem tot dien Olympus konden opheffen. Gelukkig baatte zijn wierook niet; of althans die zijns tegenstanders was den goden geuriger of krachtiger. Hij

trad op als kandidaat der liberale partij voor een zetel, door de aloude universiteitsstad Oxford te verleenen. Nu is Oxford nog al konservatief, en er bestaat ook wel wat naijver tegen de jongere zuster Cambridge. De oxfordsche goden snoeven begeeriger den konservatieven wierook, tilden alzoo den konservatieven kandidaat Cardwell in hunnen olympischen zetel — wel is waar met eene betrekkelijk kleine meerderheid — en lieten den onvoltooiden “Cambridge-man” aftrekken met zijn *oleum et operam perdidit*. De teleurstelling moge hem niet zwaar zijn gevallen!

De litteratuur heeft er zeker geen schade bij gehad. Twee jaren daarna rigtte hij het tijdschrift *Cornhill Magazine* op, waarin o. a. van zijne hand verschenen de roman *History of Philip*, de novelle *Lovel the Widower* en de *Round-about-papers*. Of-schoon zijne familie-fortuin, gelijk wij zagen, verslonden was geworden, was hij door de materiële vrucht zijner werkzaamheid reeds tot zekere welvaart geraakt, en deze onderneming voerde hem op tot een man onafhankelijk door zijn vermogen. Niettemin, in het redaktuerschap vond hij geen blijvend behagen; het is ook wel te begrijpen: het keuren en schaven der bijdragen van anderen, de hatelijkheid voortvloeiende uit de onvermijdelijke weigering van zoo menig, met grooten waan aangeboden, volslagen misbaksel, zoo vele moeite en zorg meer aan de redaktie van een op telkens weêrkomend bepaald tijdstip te verschijnen geschrift, de morele ondank ook bij de ruimst vloeiende materiële belooning, — dat alles maakt de betrekking verre van aangenaam, en wie ze niet om het materiële loon behoeft aan te houden, zal alligt doen als Thackeray, die ze reeds in 1861 neêrlegde. Mogelijk kwam er bij, dat hij zijne fysieke krachten niet meer tegen den last bestand rekende. In den volgenden tijd arbeidde hij aan een roman, *Denis Duval*, en de fragmenten daarvan geven wel blijk, dat de kracht van zijn genie nog geenszins was gebroken; — fragmenten, zeggen wij, want de auteur mogt het werk niet voltooid zien:

den 24 December 1863 werd hij onverwachts door den dood weggerukt; op den vooravond van het Geboortefeest, die door geheel Engeland in gezellige vreugde en familiezin wordt gevierd, werd een zijner verdienstelijkste zonen uit zijnen familiekring opgeroepen, om tot hooger leven geboren te worden.

Thackerays werken zijn, meerendeels kort na de verschijning in het oorspronkelijke, ook voor de Nederlanders die zijne taal niet magtig zijn, toegankelijk gemaakt, in over het geheel voldoende overzettingen, en wij kunnen ze alzoo bij het groote deel onzer romanlezers wel even bekend onderstellen als de werken van zijnen landgenoot en geestverwant Charles Dickens. Ook afgezien van hun gehalte, ware dit, bij den bruisenden stroom van vertalingen onder ons, al geen wonder; maar in dit geval deden de vertalers een goed werk wat de keuze betreft, hetgeen waarlijk niet algemeen het geval is, want de speculatie doet hen, bevoegden en onbevoegden, zich werpen op rijp en groen, ja niet zelden op giftig aas. Wat de volvoering van hun werk betreft, wij noemden ze over het geheel voldoende, althans te gebruiken voor de niet-kenners van het Engelsch, en vele half- en kwart-, ja achtste-kenners dier taal. Voor den iets méér dan half-kenner zal het altijd verkieslijk blijven in het oorspronkelijk te lezen, wil men er het ware en volle genot van hebben, ook al kost het dan nog moeite dit vol te vatten. Immers — en dit verontschuldigt ook voor een groot deel het gebrekkige dat zelfs de beste vertaling aankleeft, — de engelsche auteur is gemeenlijk zoo geheel Engelschman in blik en opvatting, in oordeel en uiting, en het engelsche leven, de engelsche toestanden, wier afspiegeling hij in zijne werken geeft, zijn zoo geheel eigenaardig, zoo geheel onderscheiden van wat men buiten het Brittenland ontmoet, dat zonder bekendheid daarmede menige plaats ongenoten voorbijschuift, menige fijne trek aan de

miszien, uit eigen onhandigheid voortgesproten, aan het te meten voorwerp. Wij lieten het reeds gevoelen, wie de engelsche romantieke schrijvers, wie vooral de satyriekke humoristen, de hekelende zedenschilders, auteurs als Dickens en Thackeray onder de nieuwere, goed wil vatten en genieten en dan ook goed kunnen beoordeelen, moet met den engelschen maatstaf weten om te gaan, moet niet alleen de engelsche taal méér dan half verstaan, met het engelsche leven, engelsche toestanden, engelschen aard en engelsch karakter óók méér dan half bekend zijn, — maar méér nog, moet voor het eigen-engelsche sympathie, zekere voorliefde gevoelen. Anders ontmoet hij ligt veel, dat hem *niet* aantrekt, dat hem afstoot zelfs; dat hij overdreven, onwaar, onzinnige *charge* acht, hetgeen echter zoo niet is, maar wel degelijk natuur, leven en waarheid. Hij moet verder in aanmerking nemen, dat ook vooral de engelsche auteur zoon is van zijn land en volk, en wel innig, met hart en ziel, in merg en been; dat hij als zoodanig ziet en als zoodanig zich uit; dat hij niet speelt met gladde woordekens, maar niet schroomt het harde passende woord te bezigen; dat hij niet oppervlakkig langs de kantjes heenglijdt, maar niet aarzelt diep te snijden, omdat hij hooger doel beoogt dan eenige oogeblikken aangename ontspanning, omdat hij wenscht dat menigeeen in zijn werk als in een spiegel eigen beeld zie en er voordeel mede doe. Wij Nederlanders, als stamverwanten van den angelsaksischen Engelschman, zijn zeker beter in staat hem te begrijpen en goed te waarden, dan zijn digter overbuur, de Franschman, zoo verschillend in aard en levensopvatting. Ondanks toch de onder Lodewijk Filips zoo schel getrompette *entente cordiale* met koningin Victoria en hare onderdanen, de echte Franschman sympathiseert niet, zal en kan niet sympathiseren met den echten Engelschman, kan dan ook, meenen wij, diens werk niet volkomen gevoelen, niet volkomen juist beoordeelen, zelfs al mag den beoordeelaar anders in geen deele talent worden ontzegd. Een klein voor-

beeld van fransche beoordeeling laten wij ten slotte hier volgen, zonder tusschengevoegde aanmerking; de lezer zelf zie hoe verre hij het er mede eens zou kunnen zijn. Henri Taine heeft een vijftal portretten geleverd van engelsche auteurs: de romanciers Dickens en Thackeray, den historicus Macaulay, den historische-filozoof Carlyle en den dichter Tennyson. Zijne inleiding tot de beschouwing van Thackeray (als hekeldichter en romanschrijver) vangt hij dus aan:

“De zedenroman komt in Engeland op als kool, en daarvoor zijn vele redenen. Het is zijn vaderlandsche bodem, en daar tiert de plant het weligst; Engeland heeft geen muziek als Duitschland, geen konversatie als Frankrijk; zij die aldaar behoefte hebben aan gevoel en gedachte vinden in den roman daartoe gelegenheid. . . . Bij het volslagen gebrek aan *ridderlijkheid* en de *koude der godsdienst*, ontsluit hij een ruim terrein voor *verbeelding* en *droomerijen*. Daarbij biedt hij, door zijn *teruggeven van de werkelijkheid tot in de geringste details* en door zijnen deugdelijken raad, den bedaarden zedeprekenden geest een zeer welkome stof aan.”

Uit deze inleiding blijkt, meenen wij, alreeds dat de Franschman zich niet op het ware standpunt zal weten te plaatsen om den Engelschman onpartijdig te beoordeelen. Immers al die daar klakkeloos neêrgeworpen voorafgaande stellingen zullen wel geenszins als onomstootbare axiomata kunnen aangenomen worden, maar nog wel eenig betoog behoeven. En ware het ook ontwijfelbaar dat Engeland gebrek had aan muziek, aan (fransche) konversatie, — volgt dan daaruit dat *de roman* dit moet vergoeden, en dat daarom juist de *zedenroman* moet opschieten als kool? En heeft Duitschland geene romans? En Frankrijk zelf? Wat verstaat Taine met de *ridderlijkheid*, waarvan hij in Engeland een volslagen gebrek vindt? Met welk regt wijst hij op *koude der*

*godsdiens*t? Meent hij gebrek aan uiterlijkheid, aan plegtigheden, aan prachtige gouden en zilveren sieraden bij de *eerdienst*? Van eene koude der *godsdiens*t in Engeland mag geene sprake zijn. Integendeel, in het religieuse geeft Engeland grootelijks blijk van koesterende *warmte* en krachtig *leven*, in zoovele instellingen, waarvoor het de grootste kapitalen veil heeft. Is er één punt, het is voorzeker dit waarin Frankrijk den toets der vergelijking met zijnen nabuur in geenen deele zou kunnen doorstaan.

“Onder de menigte” — dus gaat Taine voort — “stonden twee mannen op met bijzonder uitstekend talent toegerust (hij bedoelt Thackeray en Dickens), beiden oorspronkelijk, elk in eigen rigting, beiden populair, beiden strijders voor dezelfde zaak, voorvechters van het natuurlijk gevoel tegenover de sociale toestanden, scherpe *censores morum*, geeselaars van al het lage; die door het scherp juiste hunner penseeltrekken, het diep indringende hunner opmerking, door de onvermoeibaarheid en de innigheid van aanval, met gewijzigde bedoeling en gewijzigden stijl, den ouden strijdgeest van Swift en Fielding hebben herlevendigd.

“Een hunner, vuriger, meer met het hart op de tong, geheel gloed en zich daaraan overgeevende, gepassioneerd teekenaar van naakte en verblindende tooneelen, lyrisch prozaïst, meester over tranen en lach, waagde zich op het terrein der fantasmagorie, der opgeschroefde gevoeligheid, der dolzinnige grap, en door het stoute zijner schrijfwijz, door het hoog opgevoerde zijner aandoeningen, door het vreemd-koddige zijner *karikaturen* spraidde hij al de zwakte en al de kracht van den kunstenaar ten toon, ontsluijerde hij al den overmoed, al de triomfen en al de grilligheden der fantasie.

“De ander, meer zich beheerschend, meer onderlegd, krachtiger, mede gaarne zich vermeijende in morele excursiën, publieke raad-

opmerking van den buitenlander moet ontsnappen. Dit reeds in de meer gewone romantische tafereelen, in den karakter-roman, den *roman intime*, hoeveel te meer, natuurlijk; in de humoristische en satyriëke zedenschildering.

Wij verheugen ons intusschen dat èn kenners èn niet-kenners van het Engelsch onder ons blijk geven van in Thackerays produkten behagen te vinden, — wij hopen ook leering en stichting te zoeken; zoodat een nieuwe druk der vertaling van al zijne werken in goedkoope volksuitgave, gelijk zij door den heer H. A. M. Roelants te Schiedam werd ondernomen, geene onberaden spekulatie schijnt, zeker geene afkeurenswaardige spekulatie is.

Bij de algemeene en langdurige bekendheid onder ons van Thackerays romans, den bijval, dien zij onder alle standen hebben gevonden en nog vinden, — ware het zeker voor het gros onzer lezers een, zoo niet doelloos, toch welligt minder gewenscht ondernemen, te treden in eene uitvoerige, gedetailleerde, en met citaten en motieven belegde ontledende waardeering van al zijne werken, ook al liet de doorgaande schaal, waarop de reeks dezer schetsen is aangelegd, dat toe.

Enkele opmerkingen slechts, en in het algemeen.

Niet allen zeker prijzen Thackeray in alles; dat zou ook niet te verwachten zijn: ter eener zijde, geen auteur is *omnibus numeris perfectus*, en ten andere, *pro captu lectoris habent sua fata libelli*. Maar dit vooral, dat *pro captu lectoris*, die eigenaardigheid, die opvatting, die smaak der lezers, doet menigen auteur scheef beoordeelen, miskennen zelfs. En Thackeray heeft zijn deel aan scheeve beoordeeling niet gemist, bij zijne landgenooten ook, maar in den vreemde nog meer. Het is zoo moeilijk zich van eigen maatstaf te ontdoen, ofschoon deze niet bruikbaar is, en bij het aanleggen van een anderen, passenden, wijt men zoo ligt het

gever, leek-prediker, stelde minder de verdediging der *armen*, meer de verbetering van den *mensch* op den voorgrond zijner gedachte; hij bezit een beraden, rustig hoofd, ver strekkende menschenkennis, groote scherpzinnigheid van opvatting, eene overheerschende logica, en een schat van *lang verkropten haat*, alles ter dienste van de satyre. Zoo uitgerust, vervolgde hij het booze met alle wapenen van zijnen bezadigder geest. In die antithese is de een het complement van den ander, en men zal zich een met de werkelijkheid overeenkomstig denkbeeld kunnen vormen van den engelschen smaak, als men het portret van William Thackeray plaatst naast dat van Charles Dickens.”

GEORGE SAND

GEORGE SAND.

Het zal welligt menigeen bevreemden, bovenstaanden naam hier vermeld te zien. Immers George Sand is een pseudoniem en verbergt den naam eener vrouw; en eene vrouw onder de "mannen van beteekenis"! hoe inkonsekwent! — Geenszins, waarde lezer of lezeres! *Zulk* een vrouw neemt te midden van *die* mannen een welverdiende plaats in; de geest kent geen sekse en voor den geest alleen is het pantheon geopend. Wie er aan mogt twijfelen verwijzen wij naar de taal onzer fransche naburen, die voor schrijver (*auteur* of *écrivain*), dichter (*poète*), redenaar (*orateur*), komponist (*compositeur*), kunstenaar (*artiste*) en meer anderen geen onderscheid tusschen man en vrouw kennen. Voltaire noemde Katharina II van Rusland: *le seul grand homme de son siècle*. Met Mirecourt roepen wij dus onzer heldin toe: "Kom mevrouw, treed aan onzen arm die galerij der beroemde mannen van onzen tijd binnen, in wier midden u eene eereplaats toekomt."

Na dit korte voorwoord schrijven wij tot onze taak.

Amantine Lucile Aurora Dupin, barones Dudevant, meer bekend onder den naam van George Sand, is in 1804 te

Parijs geboren. Van vaders zijde stamt zij in rechte lijn af van den befaamden Maurits van Saksen, natuurlijken zoon van Augustus II, koning van Polen, en van Aurora von Königsmark. Hare grootmoeder, natuurlijke dochter van Maurits en weduwe van den graaf van Horn¹, huwde voor de tweede maal met Dupin de Francueil, ontvanger-generaal. Een zoon uit dit huwelijk gesproten nam in 1793 vrijwillig dienst, werd onder Napoleon I tot kapitein bevorderd en stierf door een val van het paard, te Lachatre in Berry. Deze zoon was Maurice Dupin, vader der beroemde vrouw wier levensschets wij thans schrijven. Haar grootvader van moederszijde was vogelkooper.

Op het kasteel Rohant aan de zorgen harer grootmoeder, mevrouw Dupin, vroeger gravin van Horn, toevertrouwd¹, ontving het jonge kind uit de lessen dezer vrouw reeds de eerste kiemen van die vrijheidsliefde en dien geest van onafhankelijkheid, welke haren levensloop later kenmerkten; immers, mevrouw Dupin was vol van den geest der encyclopedisten van het einde der 18 de eeuw; zij dweept met d'Alembert, Diderot, Voltaire, inzonderheid met Rousseau, wiens werken zij "*het ware en eenige Evangelie*" noemde. Dat die opvoeding niet eenzijdig was, zich niet tot de boekencel bepaalde, blijkt uit het feit dat de jeugdige Aurora op haar vijftiende jaar volleerd was in het hanteren van het geweer, in den dans, in het paardrijden en het schermen. Verrukkelijk was het, de bekoorlijke amazone, als een klein duivelinnetje, den driftigen klepper met hare teëre handjes te zien bedwingen, of, met haren fleuret gewapend, haren tegenstander in de engte te zien drijven.

¹ Zou het te veel gowaagd zijn het vermoeden te uiten, dat deze graaf de Horn een afstammeling was van onzen nederlandschen graaf van Hoorne? Men weet dat de fransche historici dezen naam nooit anders dan Horn schrijven.

Doch de tijd der encyclopedisten was voorbij; hunne beginselen, waarvan de eerste fransche revolutie de bloedige, maar heilzame vrucht was, hadden voor bedaar overweging plaats gemaakt; het loochenen van alle gezag in regerings- en geloofszaken was verdwenen; het zwaard van den jeugdigen en stouten Korsikaan had op den 18 Brumaire den laatsten slag aan de republiek toegebracht en hem den weg tot den troon gebaad, welken hij in 1804 ook werkelijk beklom. Hem waren de twee vermogende grondzuilen der alleenheerschers: blinde gehoorzaamheid aan den heer en vertrouwen in den priester, onmisbaar. Is het wonder, dat weldra eene reactie volgde, die, had Napoleons regering langer geduurd, wellicht Frankrijk geheel tot de beginselen van het oude koningschap teruggevoerd en het werk van Sieyes en Mirabeau ongedaan gemaakt zou hebben. De genius der menscheid echter waakte en weerde die ramp af. De beginselen dreven boven; de dwingeland, met hoeveel genie ook begaafd, viel.

Gedurende zijne regering echter kreeg alles weder in Frankrijk een meer godsdienstigen tint. Met den paus werd een konkordaat gesloten, tot loon waarvan hij later den nieuwen cezar in de Notre-Dame te Parijs de kroon op het hoofd kwam zetten; den priesters werd de leiding van scholen en gymnasiën weder toevertrouwd; Châteaubriand schreef zijn *Genie du christianisme* en zijne *Martyrs*. Dat die geest van reactie na den terugkeer der Bourbons niet verminderde, maar veeleer toenam, zal ieder beseffen.

Ten gevolge van gedurige kibbelarijen tusschen de moeder en de grootmoeder onzer Aurora, die elkander hare liefde betwistten, en ondanks grootmoeders afkeer van alle godsdienst-vormen, wist men haar toch over te halen hare kleindochter naar Parijs te zenden, om aldaar in het klooster der engelsche augustijner-nonnen, rue des Fossés-Saint-Victor, verder opgevoed te worden.

Gedurende de drie tot vier jaren (1817—1820) welke zij daar

sleet, vond haar voor indrukken zoo vatbare geest gelegenheid de groote klove waar te nemen tusschen de ideale wereld en de werkelijkheid, waaraan zij, volgens hare eigene verklaring, reeds als jong kind zich gaarne onttrok. Op het vaderlijk kasteel reeds bedacht zij in den prilsten leeftijd eindelooze verhaaltjes, en vormde zij in haar kinderlijk brein het plan tot een grooten roman, dien zij nooit schreef, maar welks held, half christen, half heiden, Corambé zou heeten.

Die naam verzelde haar overal, op hare wandelingen, aan den disch, in den slaap: zij stichtte hem een altaar, zoo als Göthe aan den god van het licht deed. Deze aanleg vond voedsel in de sprookjes, waarmede men op het land, in de lange winteravonden, den geest der kinderen voedt, en die toenmaals nog zeer in zwang waren. Het rijk der idealen was echter niet het eenige veld, waarin zij zich verlustigde; met bijzondere liefde oefende zij zich in de geschiedenis; doch hoe jong ook, wist zij aan deze de poetische zijde af te winnen, of liever haar dichtersgenie nam een te hoogere vlugt, wanneer het punt van uitgang een feit en geen fiktie was.

Diep werd door haar het contrast gevoeld, dat zij in het kloosterleven zelf waarnam, alwaar het schoolvertrek en de tuin haar de werkelijke wereld met al hare hartstogten, boosheden, nijd en laster, ook hier en daar edele vriendschap en verheven opoffering vertoonden, waar de kerkkamer daarentegen *de duivelinnen*, zoo als zij zich en hare mede-kweekelingen noemde, op eens in engelen van zachtmoedigheid herschiep en op de koude marmersteenen in het stof deed buigen, om, welligt een uur later, weder dezelfde ondeugden en hartstogten te huldigen. Het kon niet anders of die koude vormen, welke den mensch tot een bloot werktuig verlagen, moesten haren diepdenkenden geest schokken en haar overal huichelaars of domooren doen bemerken. Haar jeugdig gemoed werd door de bekeering van den heiligen Augustinus,

en meer nog door de lezing van het Evangelie getroffen; dit opende een gansch nieuw veld voor hare bespiegelingen. Te huis had zij nooit van godsdienst of kerk gehoord. De *Corinne* van madame de Staël, de *Atala* van Châteaubriand, hoewel de laatste een godsdienstigen geest ademde, had zij als kind gelezen, zij had er mede gedweept, doch het waren beelden in een romantisch kleed gehuld, met den gloed eener vurige verbeeldingskracht overtoegen; het Bijbelboek ontvouwde haar wonderen der Almagt in kinderlijken eenvoud geschetst. Wonderdadig was dan ook de werking, door die lezing in Aurora voortgebracht; zij werd innig en opregt geloovig. Een overhelling tot den geestelijken stand werd in haar merkbaar. Als een tweede heilige Theresia zag men haar uren achtereen biddende voor het altaar.

Doch weldra kwamen gemoedsbezwaren, twijfelingen bij de jonge bekeerling op; de eerste kiemen van vrij onderzoek en kennis, in het kinderlijk gemoed gestrooid, worden niet ligt verstikt, vooral in het hart van een zoo rijk begaafd kind als Aurora was, die op haar veertiende jaar reeds Lavater las en zich de moeite getroostte en den moed bezat zijne leer aan de werkelijkheid te toetsen, en in de gelaatstrekken van hen die het kasteel bezochten, van den edelman, de freule, den boer, de werkmeid, de sporen van hun karakter en hunne gewoonten trachtte te vinden. Een geest zoo onderzoeklievend kan niet onvoorwaardelijk en blindelings den sluijer over het denkend brein werpen; onzekerheid en aarzeling maakten zich van haar meester, en duidelijk waren de sporen van zielelijden in haar doen en laten zichtbaar. Zoo worstelde zij lang, tot dat, tot haar geluk — want wij noemen het geluk, dat zoo veel genie en gaven, die tot den roem van een gansch volk moesten bijdragen, niet binnen de mufte wanden eener kloostercel werden begraven — tot haar geluk vond zij in een bejaarden biechtvader van het klooster, die nog wel tot de orde der jezuiten behoorde, den man die haar waarschuwde

voor de kwade gevolgen welke een overhaast besluit kon hebben; de schaal helde weder naar de wereld, naar het leven, naar het licht over, vrede en kalmte keerden in het gemoed der jonge kloosterling terug, zoo zelfs dat zij de wetenschappelijke studiën met lust en ijver weder opnam en zelfs binnen de kloostermuren een klein tooneel inrichtte, waar fragmenten uit Racine, Corneille en zelfs Molière werden voorgedragen.

In 1820 op het kasteel Rohant teruggekeerd, had zij tegen het einde des volgenden jaars de smart hare grootmoeder te verliezen.¹ Zij hervatte hare oude gewoonten, hield zich bij afwisseling met wetenschappelijke en gymnastische oefeningen bezig, en snelde op een snuivend ros door veld en dreven, door een jong boertje uit den omtrek gevolgd.

Had zij als kind reeds Lavater gelezen, als achttienjarig meisje las zij Leibnitz, wiens wijsbegeerte zij volkomen begreep en wiens stelsel haar boeide; doch den grootsten invloed had Rousseau op haar. Zijn *Emile*, zijne *Profession de foi du vicaire Savoyard*, zijne *Lettres de la Montagne*, zijn *Contrat social*, en zijne verhandelingen werden schering en inslag van haar gansch wezen, van al haar denken. Jean Jacques werd hare noordstar; hij was haar de type van den waren staatsman, van den waren christen. Nu volgde een geschil met haren biechtvader, dat den laatsten band verbrak die haar aan de kerkelijke leer nog hechtte. Hare ziel scheen een geheele herschepping te hebben ondergaan. Zij zoog de sarkastische levensbegrippen van Byron in, en laafde zich aan het realisme van Shakspeare; Molières *Menschenhater* werd haar wetboek; zij beschuldigde de maatschappij van al de kwalen, waaronder het menschedom gebukt gaat, en verzonk tot een zoo diepe naargeestigheid, dat de gedachte aan zelfmoord bij haar opkwam en zij

¹ Mirecourt (*Les Contemporains*) plaatst dit overlijden in den tijd toen Aurora zich nog in het klooster bevond, dat zij voor eenige weken zou hebben verlaten om hare grootmoeder, die ziek was, op te passen.

op zekeren dag haar paard opzettelijk in een diepe gracht dreef.

Na den dood van mevrouw Dupin aan hare moeder weêrgegeven,¹ had zij weldra al den wrevel en de nukken van dit oplopend karakter te verduren. Dit juk moede, huwde zij in 1822 baron Dudevant, voormalig officier, grondeigenaar, wien zij twee kinderen schonk, een zoon en eene dochter.

Doch ook de huwelijksstaat baarde haar geen rozen; haar echtgenoot, een praktisch, prozaïsch man, zeer ervaren in de vee-fokkerij en den landbouw, bekommerde zich niet om Rousseau of diens theoriën, en dus ook weinig om de talenten zijner vrouw, behalve die, welke zij hem in klinkende munt — ongeveer een half millioen francs — ten huwelijk had gebragt; hij wist misschien niet dat er een Byron leefde en was zeker meer Philinte dan Alceste. Koelheid, die welhaast tot huiselijk ongenoegen en krakeel oversloeg, was het treurige gevolg van dien ongelijken echt.

Onderdrukt lijden is de ergste aller kwalen. Wee dengene, die den angel in zijn binnenst voelt wroeten en naar buiten een be-daard, lagchend gelaat moet toonen! Lang echter kan die foltering niet duren, weldra doet de natuur haar regt gelden, en het van binnen gesloopte gebouw zinkt onverwachts ineen. Zoo dreigde het met onze jeugdige vrouw te gaan. Haar bedwongen zielelijden haalde haar een zware ziekte op den hals, die haar aan den rand van het graf bragt. De arts ried haar het gebruik der pyrenesche baden aan; zij vertrok derwaarts — alleen. Te Bordeaux gekomen, ontmoette zij daar de meeste sympathie, werd met onderscheiding in de hooge kringen, die met hare familie bekend waren, ontvangen en boeide er ieder die haar leerde kennen, door hare degelijke kunde en zeldzame gaven.

¹ De bronnen welke ons tot het samenstellen dezer levenschets ter dienste staan, vermelden den naam noch de afkomst dezer vrouw. Het komt ons voor dat dit verzuim niet zonder bedoeling is en men opzettelijk een sluijer over de afkomst onzer heldin van moeders zijde wil laten rusten.

In den omgang met dien genialen kring¹ leerde zij te meer de ongelijkheid gevoelen van haren echtgenoot tegenover haar. Nadat zij genoegzaam hersteld op het kasteel was teruggekeerd, werd het huwelijksjuk haar ondragelijk, dat haar echtgenoot, wel verre van te verligten, door verregaande minachting zoo mogelijk nog verzwaaarde. Om aan haren kommer eenige afleiding te verschaffen, en den steeds hooger klimmenden wrevel in haar gemoed te onderdrukken, trachtte zij een kring van vrienden om zich heen te verzamelen; ieder beoefenaar van poëzy, kunst of wetenschap vond bij haar minzaam onthaal, aanmoediging en ondersteuning.

Onder degenen, welke haar aldus bezochten, bevond zich een jong student in de regten, van uitstekend talent. Te Aubusson, in de nabijheid van Berry, geboren, had de jeugdige Jules Sandeau reeds vroeg blijken van groote begaafdheden gegeven, waarvan hij in latere jaren het bewijs leverde door zijne romantische en dramatische werken, welke hem eindelijk (in 1858) een stoel in de Fransche Akademie deden verwerven. In dien jongeling vond Aurora Dupont het ideaal harer praktische droomen, den man zoo als zij hem — helaas! te laat voor haar geluk — voor zich had gewenscht. Enkele bronnen, die wij hier raadplegen, laten niet onduidelijk doorschemeren, dat de koelheid van Dudevant tegenover zijne echtgenoot thans zoo mogelijk nog grooter werd, daar minnenijd in het spel kwam, waaraan de omgang met Sandeau zeker niet vreemd was; misschien ook niet ten onregte; doch wij zijn niet geroepen hier de vrouw in haar burgerlijk leven te schetsen. Hoe het zij, in 1831 trof zij een vergelijk van

¹ Mirecourt, de pamfletist, verhaalt dat de zoon van een reeder te Bordeaux smoorlijk op de barones verliefd werd, doch dat de jeugdige vrouw dien hartstogt met verontwaardiging afwees. Deze bijzonderheid vinden wij echter nergens verder vermeld en is zij door Mirecourt in een te romantisch kleed gehuld, om er onvoorwaardelijk geloof aan te kunnen hechten.

scheiding met haren man. Zij begaf zich met haar dochtertje naar Parijs. Dudevant bleef op het kasteel met het zootje.

Het schijnt dat zij of vrijwillig of gedwongen, van geldelijke middelen ontbloot, te Parijs aankwam. Zij scheen echter hare ware roeping nog niet te gevoelen, daar zij aanvankelijk in haar onderhoud trachtte te voorzien door het vervaardigen van portretteekeningen, aquarellen, miniaturen op tabaksdoozen en sigarenkokers, waarin zij vrij wel slaagde. Doch zij streefde naar hooger.

Om zich meer vrij in de wereldstad te kunnen bewegen, om koffijhuizen en schouwburgen onbelemmerd te bezoeken, kleepte zij zich als man, een dragt die haar niet vreemd was, daar zij als kind een aantal jaren het jongenspak had gedragen. Eindelijk begon zij op raad harer vrienden, meer nog door eigen aandrift, in te zien dat de letteren het aangewezen veld waren hetwelk zij moest ontginnen; zij beproefde eenige opstellen, doch voelde zich bitter teleurgesteld toen Kératry, pair van Frankrijk en een der toongevende litteratoren, aan wien zij zich liet voorstellen om zijn oordeel over haar werk te vernemen, haar te kennen gaf dat de roeping der vrouw niet het schrijven van boeken is. Balzac, de gevierde romanschrijver van die dagen, achtte hare proeven van weinig waarde. Delatouche echter, een provinciaal als zij, dacht er anders over, beoordeelde haar werk gunstiger en nam haar aan als medewerkster aan den *Figaro* — een tijdschrift dat hij uitgaf. Weinig voor dergelijken arbeid geschikt, ging haar tijd er bij te loor, zonder dat zij er veel mede won. Van dien tijd dagteekent hare naamsverandering in *George Sand*¹, blijkbaar aan haren vriend Jules Sandeau ontleend, die, onbemiddeld als zij, op aanraden van Delatouche, onder den naam van Jules

¹ Volgens Mirecourt zou de voornaam *George* gekozen zijn omdat het besluit tot de naamsverandering genomen was den 23 April, dag van Sint-Joris in den katholieken kalender.

Sand haren eersten roman, *Rose et Blanche* (5 deelen in 12o) met haar schreef. *Indiana* (2 dln. in 8o) zouden zij ook gezamenlijk uitgeven, doch Sandeau onttrok zich er aan en zij schreef den roman geheel alleen; hij kwam in 1832 in het licht. In datzelfde jaar verscheen ook *Valentine* (2 dln. in 8o), en in 1833 *Lelia* (2 dln. in 8o); een werk dat de sporen eener diepe neêrslagtigheid draagt ten gevolge van den ondergang der helden van Polen onder de muren van Warschau, van de moorden door de Russen in die stad gepleegd, van een mislukten opstand binnen Parijs en van de verwoestingen door de eerste verschijning der cholera in Europa aangerigt.

Ook Alfred de Musset, Frankrijks gevierde volksdichter, behoorde tot hare bewonderaars. In zijn gezelschap bezocht George Sand in 1834 Italië, welk land hare geestdrift in de hoogste mate wekte; vooral bekoorde haar Venetië. Verscheidene romans schetsen den indruk door deze stad op haar te weeg gebracht; waarvan wij de meeste sporen vinden in de *Lettres d'un Voyageur*, op onderscheiden tijdperken verschenen (te zamen 12 dln. in 8o). *Jacques* (2 dln. in 8o) werd in 1834 uitgegeven; *André en Léone Léoni* (1 dl. in 8o) in 1835; *Simon* (1 dl. in 8o) in 1836. Een jaar te voren had zij kennis gemaakt met den advocaat Michel (van Bourges), dien zij onder den pseudoniem Evrard in hare werken aanhaalt. Deze, een ijverig republiekein, voerde het eerst de barones op het gebied der staatkunde, onthulde voor haren blik de verborgenheden der democratische leer, de eenheid der sociale en godsdienst-begrippen, doch bragt verwarring in plaats van helderheid in den geest zijner kweekeling.

De priester de Lamennais, dien zij later leerde kennen, bragt weder orde en regelmaat in den maalstroom van stelsels welke het brein der schrijfster benevelde. Door zijnen omgang, door zijne degelijkheid verkreeg zij ook een meer gekuischten en meer mannelijken schrijftrant. Pierre Leroux — een der demagogen van 1848 —

deed eerst later zijnen invloed gelden. De verschijning dezer reeks van werken, allen uit de vruchtbare pen der begaafde schrijfster, met betrekkelijk korte tusschenpoozen gevolgd, allen boeiend door vorm, inkleeding en wegslependen stijl, deed den naam van George Sand op aller lippen zweven, maakte haar tot de liefkoosde verhaalster van het studeervertrek en den salon, maar verrijkte ook het gebied der fabelen met allerlei verdichtselen over hare afkomst, leefwijze, goede of slechte hoedanigheden, al naar mate de pen door hare bewonderaars of benijders werd gevoerd. Kératrys oordeel vernamen wij boven reeds; nu trad ook Alphonse Rabbe, een jong litterator, op, om de schrijfster te verguizen. Deze jeugdige, niet onbegaafde doch zeer ingebeeelde publicist, die later zich door teleurgestelde eerzucht van het leven beroofde, haalde de *Indiana* door het slijk; diezelfde *Indiana* welke den roem onzer schrijfster had gevestigd; ja, wat meer zegt, Jules Janin, de criticus bij uitnemendheid, bragt in het *Journal des Débats* een zeer dubbelzinnig oordeel over George Sand uit.

Anders oordeelde er het gros der lezers in Frankrijk en Europa over. Nu was George Sand niet meer het vergeten schrijfstartje, tegen eenigstuivers per bladzijde; zij was uit hare nederige woning in een rijk gestoffeerd appartement getogen, waar alle celebriteiten elkander de eer betwistten bij haar toegelaten te worden. Het hôtel Rambouillet was herboren, zonder de deftigheid der eeuw van Lodewijk XIV, maar ook zonder de *précieuses*, zonder Mme de Longueville en Mme de Scudéri; barones Dudevant, in mannengewaad en met een mannennaam, onderhield zich, de brandende cigarette in den mond, op alledaagsche wijze, met den kunstenaar, den dichter, den geleerde, en verrukte allen door de levendigheid van haren geest, door haar vernuft, door hare scherpzinnigheid, maar ook door hare bedrevenheid in geschiedenis en volkenkunde.

Het schijnt echter, dat, naar mate haar roem naar buit toenamen,

de betrekking met haren echtgenoot vijandiger werd. In 1836 werd de scheiding¹ bij vonnis der regtbank bekrachtigd en werden beide kinderen (haar zoon Maurice, oud 12 jaar, en haar dochtertje Solange, oud 9 jaar) aan de moeder toevertrouwd. De heer Dudevant kwam in hooger beroep, doch berustte later in het gewijsde. De advocaat Michel (van Bourges) had hare zaak bepleit. Zij geraakte weder in het bezit van haar vaderlijk erfgoed en deed een reis naar Zwitserland; van daar teruggekeerd, verloor zij hare moeder.

Hare betrekking met Jules Sandeau, Lamennais, Alfred de Musset was inmiddels geheel op den achtergrond geraakt, om voor een nieuwe vriendschap plaats te maken met Frédéric Chopin, den beroemden schilder, in 1804 uit fransche ouders te Lubeck geboren en die daarom zijnen naam *S Chopin* schreef. Met dezen deed zij in gezelschap harer kinderen, over wier opvoeding zij persoonlijk waakte, in 1838 een reis naar Majorka, waarvan zij eene beschrijving heeft gegeven.

Na het proces tegen haren man, was zij weder in het bezit van het kasteel Nohant gekomen, en daar vestigde zij zich voor goed met hare kinderen; uit dit proces, voor de regtbank van Lachâtre in Berry gevoerd, kwamen bijzonderheden aan het licht, alles behalve eervol voor den heer Dudevant.

In 1833 reeds was haar naam als schrijfster dermate gevestigd, dat zij onder de medewerkers aan de *Revue des Deux-Mondes* (het dege-lijkste tijdschrift in Frankrijk) werd opgenomen; van dien tijd tot 1838 verschenen daarin van hare hand: *le Secrétaire intime* (1834, 2 dln. in 8°), *Lavinia*, *Métella*, *Mattéa*, *la Marquise*, *Mauprat* (2 dln. in 8°), *la dernière Aldini*, *les Maîtres mosaïstes*

¹ Vormelijke scheiding of ontbinding van het huwelijk (*divorce*) bestaat in Frankrijk niet; de scheiding (*séparation*) geeft den echtgenooten alleen het regt ieder afzonderlijk te wonen, maar niet het regt om te hertrouwen.

(in 8°.); *l'Uscogne* (in 8°.), *Pauline*, doch toen *Horace* door de redaktie werd geweigerd, geraakte zij met deze in onmin.

Tot dus verre droegen hare romans geen spoor van eenigen vreemden invloed; enkelen daarvan zijn louter kunstwerken, anderen behandelen vraagstukken door hare persoonlijke ondervinding haar ingegeven. In 1837 echter verscheen in *Le Monde*, een tijdschrift door Lamennais geredigeerd, een verhaal in brieven, onder den titel van *Lettres à Marcie*, waaruit de meest christelijke gelatenheid ademt. In *Spiridion*, aan Pierre Leroux opgedragen, ontwaart de lezer duidelijk de sporen der demagogische begrippen van dien volksman, en *Les sept cordes de la lyre*, een verzameling van verdichte verhalen met wijsgeerige opmerkingen doorvlochten, prediken het geloof aan de voortgaande ontwikkeling van het menschdom, de noodzakelijkheid om alle vermogens der ziel onderling te doen overeenstemmen tot bestrijding der wijsgeerige stelsels die deze harmonie kunnen storen, en het geloof aan een terugkeer op aarde van de zielen der afgestorvenen, in een anderen lichamelijken vorm. Deze gedachte vinden wij terug in *Consuelo* (8 dln. in 8°), welks eerste deelen een verheven verhandeling over de esthetiek in de toonkunst kunnen worden genoemd, waardoor de schrijfster de bewondering der gansche letterkundige wereld oogstte, en waaraan wij, indien ons de keus wierde gelaten, inderdaad onder al hare werken den lauwer zouden toekennen. De *Comtesse de Rudolstadt* (11 dln. in 8°), een vervolg op *Consuelo*, behelst de toepassing van het stelsel in het laatste ontwikkeld. Beide romans verschenen met *Horace* (3 dln. in 8°) van 1842 tot 1843 in de *Revue indépendante*, een tijdschrift door Pierre Leroux begonnen. In het levendige muzikale gevoel, in *Consuelo* ten toon gespreid, wilden de kunstregters van den tijd de uitwerking erkennen van den omgang der schrijfster met madame Viardot, de begaafde zangeres van die dagen, wier beeld zij in *Consuelo* schetste, en met den schilder Chopin. Uit de *Comtesse de Rudolstadt* waaijen u

reeds de socialistische denkbeelden van 1848 tegen, waarvan Michel (van Bourges) een der voorname apostelen was, vermengd met zekere overhelling tot mysticismus, dat over het algemeen den kenmerkenden trek der schrijfster is. Van meer praktisch gehalte en dus voor het gros der lezers meer geschikt, zijn *le Compagnon du tour de France* (1840, 2 dln. in 8o.)¹, *le Meunier d'Angibault* (1845, 3 dln. in 8o.) en *le Pêché de M Antoine* (2 dln. in 8.)

In *Jeanne* (8 dln. in 8o.) vinden wij de schrijfster weder op het esthetisch terrein der kunst terug. In denzelfden geest schrijft zij *Indora* (3 dln. in 8o.), *Teverino* (2 dln. in 8o.), *Lucrezia Floriani* (2 dln. in 8o.) in *le Piccinino* (5 dln. in 8o.) *La petite Fadette* (2 dln. in 8o.)² en *François le Champi* (2 dln. in 8o.) ademen meer den idyllischen geest en zijn meesterstukken van eenvoud, zuiverheid van stijl en boeienden verhaaltrant, waaraan *la Mare au Diable* (2 dln.) de kroon opzet. *La Filleule*, *Mont Revêche* en *les Maîtres sonneurs* sluiten den cyclus harer zuiver letterkundige werken.

Doch een geest als die van George Sand kon zich niet tevreden stellen met de welverdiende lauweren op dit veld geogst; ook op politiek terrein wilde zij schitteren.

In 1848 brak in Frankrijk de Februari-omwenteling uit, die aan Lodewijk Filips de kroon kostte en de gansche europe-

¹ Vroeger was in Frankrijk, — en naar wij gelooven, is nog in vele deelen van Duitschland, — ieder werkman verplicht, wilde hij het meesterregt verkrijgen, vreemde werkplaatsen te bezoeken en door meesters of bazen zijn livret te doen teekenen, ten bewijze dat hij gedurende zekeren tijd bij hen als knecht had gewerkt; die proeftijd moest minstens drie jaar hebben geduurd en werd in Frankrijk *tour de France* genoemd.

² *Die Grille*, het boeiende toneelstuk van Birch-Pfeiffer, de triomf van de toneelspeelster Sebach, is aan *la petite Fadette* ontleend. In 1860 heeft Semet hetzelfde stuk, tot een operette omgewerkt, in muziek gebracht.

sche maatschappij op hare grondslagen schokte. In Frankrijk werd de republiek afgekondigd, met een president aan het hoofd. Deze merkwaardige gebeurtenis deed de eerste gedachte bij onze schrijfster ontkiemen, zich in de politieke aangelegenheden van haar land te mengen. Niet weinig kan welligt daartoe bijgedragen hebben het voorbeeld van Lamartine, die immers tot dus verre ook slechts als dichter en redenaar had geschitterd en in 1848, gedurende drie maanden, als president van het voorloopig bewind, het roer van den Staat in handen kreeg. Hoewel barones door geboorte, had zij reeds als kind, van hare grootmoeder, en als volwassen vrouw, van Michel (van Bourges) en Pierre Leroux, verachting van alle aristokratische vormen en liefde voor republikeinsche vrijheid ingezogen, waaraan Leroux zijne socialistische theorieën wist te hechten. Met geestdrift wierp zij zich der bovendrijvende partij in de armen, schreef hare *Introduction aux Bulletins de la République*, twee *Lettres au Peuple*, en rigtte een dagblad op: *la Cause du peuple*, zoo hevig revolutionnair, dat men voor een hernieuwing van de dagen der eerste revolutie vreesde, en in George Sand een tweede mad. Tallien of mad. Roland begon te zien. Men zeide zelfs, dat zij aan *la Commune de Paris*, een socialistisch dagblad, onder redaktie van Barbès, Sobrier en Cahaigne (1849), medewerkte. Zij schreef de voorrede van *les Conteurs ouvriers*, en vertaalde Mazzinis bekend werk: *République et Royauté en Italie* (1850).

Doch niet voor goed had George Sand aan de kunst vaarwel gezegd; vóór 1840 had zij zich een gansch nieuwe baan ontsloten, tot dusverre nog niet door haar betreden: wij bedoelen het tooneel. Haar eerste tooneelstuk, *Cosima ou la Haine dans l'amour*, drama in vijf bedrijven, met proloog, maakte geen opgang en werd in 1840 door haar teruggenomen; *le Roi attend* vond geen beter onthaal, maar *François le Champi*, aan haren roman van dien naam ontleend, in 1849 in het Théâtre de l'Odéon, en *Claudie* (1851),

in het Gymnase opgevoerd, werden zeer toegejuicht en hebben zich op het repertoire gehandhaafd; *le Mariage de Victorine*, hoewel een navolging van een oud stuk van Sedaine, vond bijval. Later verschenen nog van haar *les Vacances de Pandolphe*, *le Démon du foyer*, *Molière*, *le Pressoir*, *Flaminio*, *Maître Favilla*, *Mauprat*, *Françoise* en een aantal kleinere stukjes.

Het duurde echter lang alvorens hare dramatische werken zich in de blijvende gunst van het publiek mogten verheugen. Men meende dat de rigting van haren geest haar meer tot een ontwikkeling van denkbeelden op het papier, dan wel tot het schetsen van toestanden op een bewegelijk tooneel geschikt maakten. In 1864 echter werd, van de toen 60jarige schrijfster, onder den titel van *le Marquis de Villemer*, in het Théâtre de l'Odéon een drama opgevoerd, dat gedurende een gansch jaar het publiek lokte en het bewijs leverde dat George Sand ook in de dramatische kunst een uitstekend talent bezit. De hoofd-intrige is zeer eenvoudig: de liefde van een aristokratisch opgevoeden jongeling voor een arm, burgerlijk meisje, gezelschapsjufvrouw bij zijne moeder; doch de incidenten zijn zoo geestig, de schildering der karakters is zoo getrouw naar de natuur, de loop der handeling zoo natuurlijk, de situatiën zijn zoo decent, de dialoog is zoo voortreffelijk, dat wij niet aarzelen *le Marquis de Villemer* een meesterstuk te noemen dat de oplossing geeft van de zoo vaak geopperde vraag, of het wel mogelijk is thans nog een boeiend tooneelstuk te schrijven, zonder echtbreuk, gevallen vrouwen en vaders van zonen die hunne zonen niet zijn. Al die hulpmiddelen bezigt George Sand niet, en toch houdt het stuk u gedurende vier bedrijven in de aangenaamste spanning en geeft de schrijfster een voldoende ontknooping aan haar drama. Met Paul Meurice bewerkte zij een fantastisch drama, *le Drac*, dat in het Théâtre des Variétés werd opgevoerd, doch zonder succès. Met denzelfden schrijver vervaardigde zij naar een harer romans een drama in vijf

bedrijven, *les Beaux Messieurs de Bois Doré* (Théâtre de l'Ambigu-Comique, April 1862), dat in 1867 met goed gevolg in het Odéon weder ten tooneele werd gebragt. *Le Pavé*, een drama in het Gymnase opgevoerd, vond geen bijval. Later schreef zij gezamenlijk met haren zoon ¹ *les Don Juan de Village*, blijspel in drie bedrijven (Vaudeville 1866), en *le Lis du Japon*, in een bedrijf. In 1861 was Raphael Félix, broeder van de beroemde tooneelspeelster Rachel, directeur van het Théâtre de la Porte Saint-Martin geworden. Op zijn verzoek schreef George Sand, tot opening van het tooneel, *Cadio*, een drama in vijf bedrijven, aan een van hare kort te voren verschenen verhalen ontleend, maar het had geen bijzonder succès. Eindelijk werd in 1870 in het Odéon een ander drama, ook in vijf bedrijven, van haar opgevoerd, onder den titel van *l'Autre*, zeer geroemd om zijne letterkundige waarde, doch gelaakt om de onzedelijke strekking die er in doorstraakt. In 1860 verscheen, onder den titel van *Théâtre de George Sand* (3 dln. in 8o), een aantal harer tooneelstukken, en in 1864 een tweede verzameling getiteld: *Théâtre de Nohant*. Buiten al dien verbazenden arbeid, vond de hoogstbegaafde vrouw nog tijd gedenkschriften van haar eigen leven te schrijven, die zij achtereenvolgens in het feuilleton der *Presse* te Parijs in 1854 uitgaf. Doch het parijische publiek, dat pikante anekdoten, belangwekkende bijzonderheden over hare ontwikkelingsperiode en het niet zeer filozofische tijdvak haars levens, een weinigje schandaal enz., er in zocht, was deerlijk teleurgesteld. Zij zijn

¹ Maurice Dudevant, ook genaamd Maurice Sand, in 1825 te Parijs geboren, heeft zich als schilder en man van letteren onderscheiden. Verscheidene zijner romans zijn in de *Revue des Deux-Mondes* opgenomen; hij heeft ook voor het tooneel geschreven, de teekeningen zijner eigene werken geleverd en eenige schilderijen geëxposeerd. Eugène Delacroix was zijn meester. In 1860 werd hij met het kruis van het Legioen van Eer begiftigd.

veeleer zielkundige bespiegelingen dan een levensschets te noemen. Onder de massa van kleinere pennevruchten der begaafde vrouw noemen wij nog: *le Château des Désertes*, *Adriani*, *Histoire du véritable Gribouille*, *le Diable aux champs*, *Evenor et Léocippe*, een soort van cosmogonischen droom; *la Daniella*, een ware excentriciteit op godsdienstig en politiek terrein; *Narcisse*; *Elle et Lui*, een uitval tegen den toen reeds gestorven Alfred de Musset, welk geschrift levendig gehegeld werd; *les Dames vertes*, *l'Homme de neige*, *Jean de la Roche*, *Constance Verrier*, *la Famille de Germandre*, *Valvèdre*, *la Ville-Noire*, *Tamaris*, *Mlle. la Quintinie*, een filozofische roman, bestemd om als tegenhanger van Octave Feuillet's mystieken roman *Histoire de Sybille* te dienen; *Laura*, *la Confession d'une jeune fille*, *Monsieur Sylvestre*, *le dernier Amour*, *Cadio*, *Mademoiselle Merquem*, *Pierre qui roule*; vervolgens enkele brokstukken, zoo als voorreden voor nieuwe uitgaven van de *Confessions* van Jean Jacques Rousseau, voor een vertaling der werken van Obermann, van *Werthers Leiden*; levensberigten van schrijvers, *essais* en boekbeoordeelingen in onderscheidene tijdschriften, vooral in de *Revue des Deux-Mondes* van 1833 tot 1840; een geregeld letterkundig overzicht in de *Presse*, onder den titel van *Autour de la table* (1857); *le Courrier de Village*, in den *Courrier de Paris* van 1857, enz.

De verdiensten van George Sand, als denkster en schrijfster, zijn onbetwistbaar. Niet al hare romans, niet al hare toneelstukken, zijn van hetzelfde gelouterde gehalte; velen bevatten te veel holle theoriën, sociale utopiën en gewaagde stelsels; sommigen eindigen zeer onnatuurlijk; anderen schetsen ondenkbare karakters; maar er is niet één harer werken, zelfs het minst volmaakte, of het bezit details, die modellen zijn van stijl- en karakterschildering, van waarheid en natuurlijkheid. Vooral onderscheidt zij zich door de gave der opmerking, door het bespieden van 's menschen

inwendige gedachten, door het op den voet volgen der ontkiemende hartstogten, door een levendige verbeeldingskracht, voor welke het scheppen van fabelen, situatiën en karakters eener gansch nieuwe, kunstmatige wereld een spel is; door een aan mysticismus grenzende bezieling; door een diep besef van de eischen der kunst, van de toonkunst vooral, waarover zij grondig en juist spreekt; eindelijk door een meesterschap over taal en stijl, zuiver, krachtig, welluidend, vrij in gang en bouw, en die, afgescheiden van al het andere, haar een eerste plaats in den letterkundigen hof van haren tijd aanwijken. Zeer weifelend in hare begrippen over godsdienst en filozofie, welke zij beurtelings, doch altijd zeer welsprekend, of aanprijst of verwerpt, en waarvan hare eerste opleiding, de tijd waarin, het volk waaronder zij leeft, de oplossing geven, schijnt zij toch ten laatste tot de soliede begrippen, die tot de maatschappelijke orde medewerken, over te hellen. In *l'Histoire de ma vie* (hoofdst. IV) lezen wij: "De grondslag van mijn geloof heeft nooit gewankeld; de fakkel van het vrije onderzoek deed de vormen van het verleden zoowel voor mij als voor mijne eeuw instorten; maar de eeuwige leer van een altoeden God, van een onsterfelijke ziel, van de verwachting eens beteren levens, zij bezweken niet in het onderzoek, zij boden weêrstand aan alle redeneringen, ja zelfs aan oogenblikken van wanhopigen twijfel."

De begaafde vrouw, hoewel thans op 67-jarigen leeftijd gekomen, is nog in het volle bezit harer verbazende geestvermogens; hare denkbeelden zijn nog even gezond, haar stijl is nog even frisch en krachtig als in de schoonste dagen harer rijpheid. Wijselijk onthield zij zich openlijk van eenig geschrijf over de rampen welke haar vaderland in 1871 troffen, en van bemoeijingen als die waardoor haar geestverwant Victor Hugo zich ten verleden jare bespottelijk maakte; doch nu dat alles voorbij is en ieder met meer bezadigdheid den waren toestand des lands

overziet, is George Sand, in eenige hoogstwelsprekende brieven, voor het publiek opgetreden als kampioen voor het algemeen stemregt, doch alleen dán wanneer de natie door orde, regemaat en *volksonderwijs* zich de uitoefening van dat *algemeene* stemregt zal hebben waard getoond: derhalve, een bewimpeld voorstel tot inkorting voorshands van dat regt tot lateren tijd.

MANNEN VAN BETEKENIS IN ONZE DAGEN.